22
PUBLICAȚIE SĂPTĂMÎNALĂ EDITATĂ DE GRUPUL PENTRU DIALOG SOCIAL

MASĂ ROTUNDĂ LA G.D.S.:
NAȚIONALISMUL — CONCEPT ISTORIC ȘI PRACTICĂ SOCIAL-POLITICĂ

- GABRIEL LIICEANU
- SMARANDA ENACHE
- MIHNEA BERINDEI
- NICOLAE MANOLESCU
- ANDREI CORNEA
- FLORIN IARU

ANUL III • Nr. 12 (113) • 27.03. — 02.04. 1992 • 16 PAGINI — 25 LEI

SINDROMUL PREȘEDINTELUI

GABRIELA ADAMEȘTEANU

Nu știu cum de s-a convins o țară întreagă, de la o zi la alta, că Ceaușescu într-adevăr nu mai e, după ce, cu atîta disperare, îl așteptase să moară. În acești doi ani și ceva în mine a mai sălășluit presimțirea obscură că în dimineața următoare am să mă trezesc cu el la loc, pe prima pagină a ziarelor.

Sindromul președintelui.

Un psihiatru bun ar depista desigur simptomele acestei traume (individuale și colective) diferită, în funcție de destin și categorie socială. Nu degeaba „experimentul Ceaușescu" nu ne-a imunizat și sîntem republică prezidențială. Nu degeaba nostalgia autoritarismului migrează în presă cînd sub chipul mareșalului Antonescu, cînd sub chipul căpitanului Zelea Codreanu, cînd sub cel al actualului președinte și șef suprem al armatei.

Nu degeaba pârem neînstare să ne alegem un președinte care să ne reprezinte.

Cum, de fapt, președintele Ceaușescu era secretar p.c.r., nimic mai firesc decît să defilăm sub steagul cunoscut (Iliescu-președinte) la 20 mai, atunci cînd partidele erau și prea tinere și prea bătrîne. („Dreapta arhaică", vorba lui Petre Roman cel-de-azi, care mai-mai că ne-a făcut să uităm cum l-a „salvat" pe Corneliu Coposu dintr-un sediu P.N.Ț.C.D., asediat, devastat la 29 ianuarie '90 — o primă repetiție în studio a marii mineriade, se vede acum cu ochiul liber). Dar cum au trecut doi ani de atunci, și cum de ne-au prins alegerile nepregătiți, ca pe un școlar derutat, care nu „a trecut prin materie" înainte de teză? Dacă o să ne gîndim în urmă la tot ce s-a întîmplat, o să așezăm întîmplările în funcție de prima, a doua, a treia mineriadă, de Tg. Mureș etc. Și așa o să ne neliniștim în sfîrșit că ne putem trezi iar cu Iliescu-președinte. Un risc major, pe care chiar o parte a Frontului refuză să-l înfrunte la această oră. Cursele din Cotroceni în Aleea Primăverii, ori la Buzău (ori în celelalte orașe unde încă-actualul președinte se simte în securitate), posterele agitate la convenția municipală F.S.N., vocile care îl imploră, din televizor, în stilul prea bine-cunoscut, să candideze nu prea lasă loc speranței pentru o renunțare de ultimă oră.

Însă de cîte ori îmi vine în minte acest lucru evit să mă gîndesc la el. Și nu sînt deloc singura care refuză să se gîndească la ce nu-i convine: (trebuie să fie tot un simptom de traumă națională, doar se știe noi cînd vrem ieșim, noi cînd vrem intrăm la istorie). Alegerile sînt aproape, dar noi încă nu știm cîte săptămîni, cîte luni mai sînt pînă la ele: parlamentarii majoritari se gîndesc la subsidii, la statutul pe care îl vor pierde, la ce ar fi mai convenabil pentru Ion Iliescu. Opoziția nu-i nici ea prea grăbită, premierul Stolojan (deși în creștere de popularitate, după modul în care a înfruntat ultima mineriadă) n-a reușit s-o convingă: să iasă alegerile generale bune, să plecăm în vacanță și o să vedem noi în toamnă cine va mai fi președinte.

Numai că, oricît am vrea să-l ocolim, timpul trece. Iar aceasta s-ar putea să fie o săptămînă decisivă. Va hotărî Convenția F.S.N. susținerea candidaturii lui Ion Iliescu? Va reuși P.N.L. să fie și în Convenție, și pe liste separate (așa cum a reușit să fie și în guvern, și în opoziție)? Va merge Convenția pe o candidatură anunțată (Nicolae Manolescu) sau va pregăti o surpriză (un nume necunoscut, un nume care să poată uni două electorate?)

Oricare dintre lucrurile acestea s-ar întîmpla, el ar marca intrarea noastră într-un alt ritm al timpului.

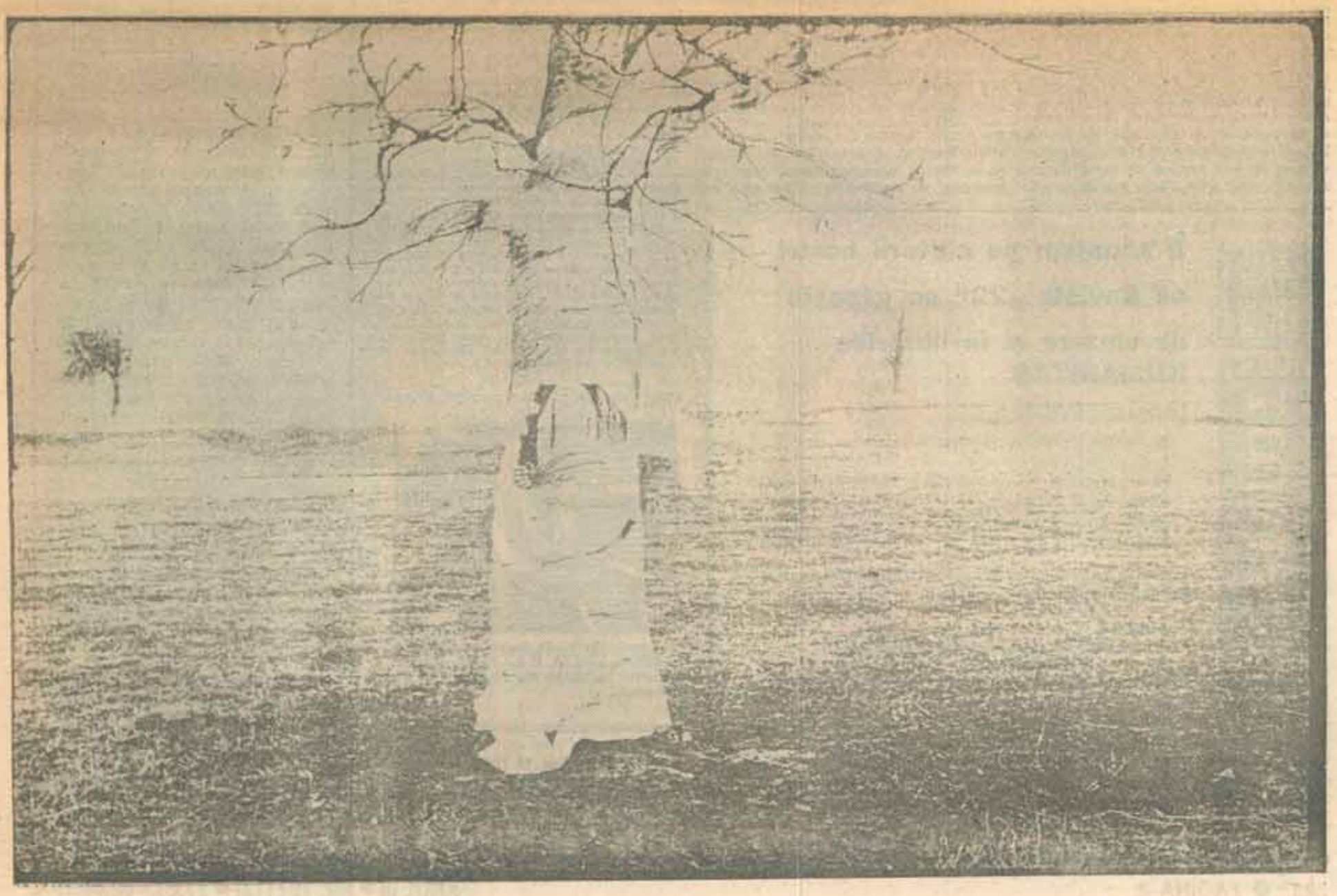

DIN SUMARUL NUMĂRULUI URMĂTOR:

1. **Dialog despre filozofia română** între Mircea Flonta şi Ilie Pârvu realizat de Leonard Oprea.
2. Monica Lovinescu **despre Ostinato (Paul Goma şi datoria memoriei).**
3. Cristian Popescu **despre Mircea Eliade (Totalitarism individual).**
4. Magda Cârneci — **Europa de Est şi condiţia periferică.**
5. Bernard Paqueteau — **Societatea împotriva ei înseşi.**
6. Iozef Darski — **Informatorii în perioada de tranziţie.**

SIMPLE PRESUPUNERI

Presupunem că ocupat fiind de viaţa politică, directorul **României literare** şi autor, până nu demult, al unei excelente Reviste a presei nu a aoucat să mai vadă ultimele numere din **Totuşi iubirea** (din 12 şi 19 martie), revistă care altminteri se ocupă stăruitor de dinsul: în numerele citate de pildă, preşedintele P.A.C. i se oferă între altele o lecţie de istorie menită să-l convingă să decline el mai rezistimitar faţă de unguri — aşa cum pretinde Securitatea română. Presupunem deci că dl-sa liber de timp l-a făcut pe N. Manolescu să treacă cu vederea postul serialul tiole securist pe care Vasile Băran, subalternul său la **România literară** şi cel care ani de-a rîndul a organizat şi semnat, alături dintre textele omagiale pro-ceauşiste din **România literară**, îl acordă nemaipomenitilor exiluri româneşti, de la Virgil Ierunca până la Paul Goma. Astfel încît, după acest serial (intru totul competitiv prin abjecţie cu cel pe care altă dată Artur Silvestri îl publica în fostul **Luceafăr** al lui Nicolae Dragoş), mai există cineva în lumea literară care să se îndoiască de lenăturile lui Vasile Băran cu instituţia ocultă şi cu obiectivele ei, rămase aceleaşi de parcă nu ar fi existat nici o revoluţie, are acum negru pe alb şi săptămînă de săptămînă dovada. Nu vrem să se înţeleagă prin aceasta că am intenţiona să cenzurăm în vreun fel ouinile lui Vasile Băran şi ale Securităţii române; numai că puţină ordine nu strică, şi nici ca omul potrivit să se afle la locul potrivit. Găsim că mult mai normal ar fi ca Vasile Băran să-şi primească leafă de redactor chiar de la revista **Totuşi iubirea** unde îşi publică serialul, şi nu de la **România literară** unde nu prea înţelegem ce ar mai avea de făcut. Cel puţin deocamdată. Şi ne permitem să-i sugerăm directorului **României literare** să-şi ajute în acest sens subalternul, spre binele său şi al celor care se pregătesc să-l voteze. Aceştia vor totuşi să fie siguri că, odată ajuns, de pildă, preşedinte al ţării, N. Manolescu va putea face faţă proceselor complicate care îl aşteaptă şi se va arăta decis să rupă cu pariera rea a trecutului. Considerăm de altfel că sfatul nostru este mult mai generos decît cel pe care Vasile Băran i-l oferă în finalul articolului său lui Paul Goma, cel care nici disident n-ar fi fost, nici talent nu ar avea (spre deosebire de Vasile Băran, se înţelege): aşadar, „să facă bine Paul Goma şi să pună mîna pe altă profesie care să-l injecteze şi de-acum înainte cu serul acelaşi cruntе indiriri". (În privinţa metaforei cu injecţiile, ştie Vasile Băran şi instituţia lui ce ştie: într-adevăr, la ultima sa detenţie, înainte de a fi exonerat din ţară, Paul Goma a fost supus la închiderea unui astfel de tratament, care a lăsat grele urme asupra sănătăţii sale.)

● Probabil că represaliile (am presupus) pentru articolul şi ancheta făcute de Dan Pavel privitoare la tensiunile din redacţia **Cotidianului** a căror urmare a fost demiterea celor trei scriitori-jurnalişti (Florin Iaru, Ştefan Agopian, N. Prelipceanu) şi demisia, din solidaritate cu ei, a celui de al patrulea (Cristian Teodorescu), ziarul respectiv a lansat cu promptitudine două „atacuri", succesive împotriva revistei „22", amuzante prin notele de aberaţie conţinute. Dacă în interiul luat de Gabriel Klimowicz lui Sorin Dumitrescu aberaţia începe de la titlul rămas pînă la ora aceasta de neînţeles pentru noi (**„22" începe procesul comunismului de la Decebal" ? ! ?**) şi se continuă în spaţiul politic unde preşedintele P.N.T.C.D., Corneliu Coposu, este cu autoritate omeliat să-şi ia zilnic **breakfastul** cu Marian Munteanu fidelul unei noi conventii de dreapta, se subînţelege), eşafodajul delirant din articolul lui Ion Varlam (12 martie) ne opreşte de la orice comentarii. Alte presupuneri face însă asupra lui în **Nu** (17—23 martie) Liviu Man, căruia i se pare că articolul lui Ion Varlam este dirijat nu atît împotriva G.D.S.-ului şi Alianţei Civice, cît mai ales împotriva preşedintelui P.A.C., Nicolae Manolescu, a cărui candidatură la preşedinţie l-ar îngrijora pe Ion Raţiu (directorul **Cotidianului** şi posibil candidat prezidenţial şi el). O altă presupunere pe care o face Liviu Man (citind printre rînduri) este şi că „aripa Roman" ar putea (de ce nu ?) sprijini candidatura preşedintelui P.A.C. (presupunere care mai circulă în presa săptămînii, de la **Cuvîntul** la **Tineretul liber**). Liviu Man acordă atenţie şi altui conflict sesizat deja şi el de presă, între S.R.I. şi D.I.E., între Virgil Măgureanu şi Mihai Caraman, prelungire secretă (de poliţii secrete) a conflictului Iliescu — Roman. Directorul publicaţiei clujene atrage atenţia asupra geloziei cu care Radu Câmpeanu, iritat şi asa de concurenta cu P.A.C., primeşte posibila apariţie a unui nou lider „liberal", cu puternice relaţii în străinătate, cum încearcă a deveni în acest moment Petre Roman.

● În acelaşi număr (17—23 martie) din **Nu** se deschide o binevenită discuţie asupra tragediei „frontierişţilor", tineri, în marea lor majoritate, care au fost torturaţi şi deseori ucişi cînd încercau să treacă spre lumea liberă prin Iugoslavia sau Ungaria. Într-adevăr, un proces al comunismului nu poate să treacă cu vederea mormintele fără cruci de oricîtă parte a Dunării, nici atrocităţile comise, din exces de zel, deseori, atît de militarii în termen, cît şi de grăniceri; primele procese deschise în fostul R.D.G. sînt chiar cele ale victimelor de frontieră. Articolul lui Octavian Hoandră încearcă să distingă de unde începe vina: „Poate militarii vor spune că erau ameninţaţi de privirile atente ale superiorilor. Aşa era. Aceştia luau măsuri drastice împotriva lor la cea mai mică neglijenţă. Dacă, spre exemplu, pe fişa arată se observau paşi în sectorul de patrulare, ceea ce însemna că cineva trecuse „dincolo", soldatul cu pricina era consemnat o lună, deci nu mai primea permisie. În schimb, dacă prindea pe cineva, dacă îl împuşca ori îl rănea, primea „cadou" o permisie de o săptămînă. ...Nu ştim, nu ni s-a anunţat nimic despre schimbări în cadrul Trupelor de Graniceri. Poate ne vor spune mai marii lor". Sprijinim deci propunerea pe care Octavian Hoandră o face în revista **Nu** („Îi rog pe toţi aceia care au avut de suferit să mă contacteze personal la redacţie pentru a putea, pe baza informaţiilor ce le deţin, să întocmesc un dosar menit să ajungă la Comisia pentru Drepturile Omului, şi, în sfîrşit, pe masa judecătorilor ce vor stabili vinovăţiile), anunţînd totodată că revista „22" îine si ea paginile deschise unor astfel de mărturii care pot fi în egală măsură comunicate Asociaţiei pentru Drepturile Omului din România şi Comitetului Helsinki. **(G. A.)**

EDITURA HUMANITAS

Îi anunţăm pe cititorii noştri că Revista „22" se găseşte de vînzare şi în librăriile HUMANITAS

Librării HUMANITAS:

Bucureşti, Cl. Victoriei, 101
Iaşi, str. V. Alecsandri, 8
Timişoara, Bd. Revoluţiei (fosta librărie „Facla")
Sibiu, str. N. Bălcescu, 16
Piteşti, Pasajul Victoriei, 89
Bacău, str. N. Bălcescu, 12

Expoziţii permanente de carte HUMANITAS cu vînzare (la Fondul Plastic):

Arad, str. V. Alecsandri, 1
Alba Iulia, str. Republicii nr. 5 (Biconfort)
Braşov, str. Mureşenilor 1, Bd. Victoriei, 10
Galaţi, str. Domnească, 19

Raioane de carte HUMANITAS:

Arad, str. Lucian Blaga, 2–4 (Anticariat)
Bistriţa, str. M. Eminescu, 4–6 (Aletheia)
Botoşani, str. Primăverii, 10 (Libr. Primăverii)
Craiova, str. Popa Şapcă nr. 4 (Omniscop)
Constanţa, Bd. Tomis 96 (FESINAR)

În perioada 10–24 aprilie va fi deschisă la galeria SIMEZA, B-dul Magheru nr. 22, Bucureşti, expoziţia **Lia Perjovschi — Dan Perjovschi.**

ERATA: În nr. 11 (112), la rubrica „Revista presei", numele redactorului ziarului „Libertatea" — Roxana Costache — a apărut greşit (Roxana Iordache). Facem cuvenita rectificare.

ANUNŢĂM PE CITITORII DIN ŢARĂ ŞI DIN STRĂINĂTATE

În continuare, revista noastră asigură contractarea unor abonamente avantajoase la sediul redacţiei. Doritorii se pot abona în următoarele condiţii: costul unui abonament ridicat de la sediul redacţiei **(cu posibilitatea păstrării exemplarelor neridicate la timp) este de** 230 de lei pe trimestru **(deci cu o reducere de 24%, în raport cu costul real).**

Abonamentele pot fi expediate şi prin poştă, **dar la costul final se vor adăuga cheltuielile poştale (144 lei). Costul abonamentului va fi de** 374 lei pe trimestru.

Pentru cadrele didactice, elevii **şi** studenţii din provincie, **costul unui abonament la Revista „22"** pe trei luni **va fi doar** 225 lei **(diferenţa de preţ urmînd a fi suportată de „Institutul pentru Democraţie în Estul Europei" cu sediul la New York). Cei interesaţi sînt rugaţi să expedieze prin mandat poştal suma de** 225 lei **(pe adresa** Revista „22", cont 45103532, BCR, Filiala sector 1, strada Londra nr. 10) **şi o adeverinţă (valabilă un an) din care să reiasă că sînt profesori, elevi sau studenţi (pe adresa:** Revista „22", Calea Victoriei 120, sector 1 Bucureşti, **pentru** Serviciul de Difuzare). **Îi rugăm pe cei abonaţi pe trimestrul I să specifice pe talon „reînnoirea abonamentului".**

Cititorii din străinătate se pot abona la Revista „22" depunînd costul abonamentului în contul nr. 47218 16 00030 — BCR, sector 1, str. Londra nr. 10 **(cu specificaţia: pentru Revista „22") sau trimiţînd un cec pe adresa: Revista „22", Calea Victoriei 120, cod 70179, sector 1 Bucureşti, România.** Costul unui abonament pentru zona europeană este de **60 dolari** pe an **(30 dolari** pe 6 luni, **15 dolari** pe trimestru) **sau echivalentul în orice monedă convertibilă (100 DM** anual, **50 DM** pentru 6 luni, **25 DM** trimestrial, **360 franci francezi** anual, **180 franci** pentru 6 luni, **90 franci** trimestrial).

Pentru celelalte continente, preţul unui abonament este de **72 dolari** anual, **36 dolari** pe 6 luni, **18 dolari** trimestrial.

Expedierea revistei se face de către redacţie. În costul abonamentului sînt incluse şi cheltuielile de expediţie.

Redacţia Revistei „22" anunţă că îşi rezervă exclusivitatea pentru difuzarea revistei în străinătate. Orice altă difuzare prin intermediul difuzorilor de presă neautorizaţi de redacţia Revistei „22" este interzisă.

OCHIRE RETROSPECTIVĂ

RADU CĂLIN CRISTEA

„Cheia" a fost primul simbol electoral suprapus peste ideea de opoziție unită. Au compus acest cartel cele mai puternice partide ale opoziției, secondate de altele, de evidentă mai mică anvergură, precum și de câteva asociații ori sindicate vag politizate sau declarat apolitice. Acestora adăugindu-li-se și U.M.R.L.-ul, asociat de unii cu o punte ce leagă românii din diaspora, Convenția Democratică a fost, prin urmare, un fel de selecționată a opoziției ce și-a îngăduit să-și ruleze, pentru noii mei, întreg lotul lărgit, cu rezerve, debutanți și destui anonimi care nici n-au mutat munții din loc, dar nici strâcâiuni n-au comis. În fosta ei componență, Convenția Democratică a însemnat un experiment a cărui credibilitate a fost stimulată de faptul că rezultatul recentelor alegeri era, în principiu mărar, acela de a extrage din mase indivizii cei mai valoroși din punct de vedere gospodăresc și nu mânărat cei mai competitivi din perspectiva colaborării politice. Mecla viitor, acela pentru alegerile legislative și prezidențiale, va reuni probabil o selecționată similară dar combinată mult mai pragmatică, una care va păstra titularii dovediți eficace la 9 și 23 februarie, eliminând însă cu siguranță din pădurea rezervelor ori cel puțin minimalizându-le până la anulare pretențiile electoraliste.

Componența și așezarea în terenul opoziției vor fi elaborate ceea ce este o sarcină dură Convenția Națională a F.S.N. din zilele noastre. Strategia opoziției va putea fi modelată în funcție de dimensiunea forțelor adversarului unul care, indiferent de numărul și calitățile inevitabilelor scindări își va diviza sunetele, deci va veni cu un handicap. Urechea cea mai clină la F.S.N. o au liberalii domnului Cimpeanu, a căror tactică probabil în cel nerecunoscută este chiar maximalizarea oricine va exista — liberalii să caște în aleșeri, asumând totul și în noul executiv. Jocul politic al domnului Cimpeanu se încarcă de multe de aspecte contradictorii. Iar la o analiză mai nuanțată a mobilității președintelui P.N.L. poate fi recunoscută chiar de unele stridente anomalii. Personal mi s-a părut de folos colaborarea cu F.S.N. în cuvere deși omul, nu puțini, continuă să-o decodeze ca pe un pact cu diavolul. Dl. Cimpeanu arăta cum voința liderilor sensibilă de unii din partenerii din Convenție va fertila indoielile în societățile cu democrație aparte. Dl. Cimpeanu să mine în fundamentul din cei mai activi actualului moment calculând și cu interesele de grup și acționând într-un cuplu simplu și nuanțe care mențiunea în constatare sau în esență le poate nărui fie ale P.N.L. a salutat apariția Alianței Civice cu condiția ca aceasta să nu devină partid. Ei bine, Alianța Civică a devenit și partid, unul cu care P.N.L. n-a evitat să se alieze. P.A.C.-ul a lansat anul buzduganul candidaturii domnului Manolescu; iarăși o anume aceeași în tabăra liberală care a amenințat că-și va strânge rândurile în jurul partidelor istorice. Fără îndoială că există o flagrantă disproporție electorală între partidul domnului Cimpeanu și grupările din jurul domnilor Stănculescu, Grama ori Florea: P.N.L. decrește, evident, o desprindere de aceștea. Dl. Cimpeanu mai crede că prezența partidului său alături de U.D.M.R. conduce la o scurgere de voturi, așa încât nu se sfiește să-și catalogheze astfel companionii din Convenție, cei care, e utili să nu uităm pentru a pereene psihologia acestui lider, i-au acordat întreg suportul lor la alegerile prezidențiale: „Nu mai înțeleg sub nici o formă, afirmă dl. Cimpeanu în ultimul număr al săptămânalului clujean Nu, să mai cauționez chiar pe cale indirectă declarații irresponsabile ale unor membri ai U.D.M.R.-ului cînd ies dincolo de granițe sau declarații irresponsabile ale membrilor guvernului de la Budapesta care nu sunt contestate de U.D.M.R.-ul de aici". Cum U.D.M.R.-ul pare să incomodeze eficacitatea P.N.L., iată dl. Cimpeanu dorește să părăsească și acest spațiu, lăsînd baltă toate interesele de mai an. Intuiția îi șoptește domnului Cimpeanu că zeii fesenisti îl vor prefera pe dl. Iliescu, astfel că-l smotocește, cu vădit anetii și oe oriunde apucă, pe dl. Roman: un lider național cu care, nota bene, împarte fotoliile substanțiale ale actualului executiv. Mica disidență a liberalilor tineri a fost sancționată brutal, ceea ce nu i-a împiedicat pe „bătrîni" să se înfrățească drăgăstos cu cei puși la al doilea tur de scrutin. Politica domnului Cimpeanu, condamnată de majoritatea „amicilor" săi tocmai pentru lipsa de inhibiții a șalamalâcului său urlas printre situații ce s-ar cuveni măcar să-i relativizeze discursul, anare, cred eu, și ea un vechi reflex liberal, acela de a se simți mult mai în apele sale la putere. Dincolo de acest plauzibil atavism și dincolo de ricoșeurile impetuoasei personalități a domnului Cimpeanu este limpede că P.N.L.-ul nu va mai face casă bună cu unii sau cu toți vechii locatari ai Convenției, miza cea mai curajoasă (și deplin în spiritul jocului liberal) fiind încercarea dentiției pe o listă solitară. Tentația ca și sigură doar în eventualitatea că P.N.L. nu va viza și un candidat pentru cursa prezidențială, pentru că atunci vanitatea solitarismului ar însemna o gafă pe care nu-l văd în stare s-o comită pe liderul celui mai puternic partid al opoziției.

A doua dilemă a Convenției este U.D.M.R.-ul. O dilemă creșcută, în parte, din insesi mecanismele interioare ale partidului. Se cântă un succesor pentru dl. Domokos și există destule temeri că moderația acestuia va fi înlocuită cu o politică mai agresivă. Asta dacă ariva dură va învinge și atunci ar avea, mai ales că, pentru moment, cel mai bine poziționat este dl. Szőcs Géza. Vor fi apoi și la întîlnirea de peste câteva zile a plenului udemerist mai multe „motiuni" și se vorbește de unele divoțuri chiar dacă nu afectînd trunchiul principal al partidului. U.D.M.R.-ul face greu față celor două tipuri de presiuni indecente împotrivă-i. Prima, din interior, în Ardeal în special, a unui electorat nededicat de obsesia Dictatului de la Viena și menținut într-o vigilență cam brutală de numărul mai mult decît consistent al sublimatilor naționaliste. Cea de a doua, din exterior, a unei oficialități maghiare ale cărei, în cazuri indecise atitudini în chestiunea Ardealului se descarcă spontan în cercul U.D.M.R.-ului, considerat un portă-voce de cuvînt al Ungariei în România. Ceea ce este valabil doar până la un punct. Subscriu în ce la nedumerirea parlamentarului Tokes Géza: este de așteptat să i se solicite U.D.M.R.-ului o reacție față de tot ce se petrece în Ungaria cum ar fi exemplul recent al turiștilor români reținuți la Debrețin. Pe de altă parte însă calculul politic udemerist mi s-a părut în ultima vreme suferind de o anume idealitate, mai ales în ceea ce privește estimarea simpatiei electorale a partidului. Un miopism care a dus la ratarea irecuzabilă de la Oradea, dar și la rezultatele parțiale de la Cluj și, mai ales, Satu Mare. Ca să nu spun că în acest situația delicată a cazului Fodoreanu indică o superficialitate greu acceptabilă la un partid de un asemenea calibru. În condițiile unui electorat fără un orizont politic educat, deci pradă constantă unora propagandei suvine, pare să se contureze un mai vechi avertisment al domnului Domokos Géza — anume că alianța cu U.D.M.R.-ul, perfect justificată la un nivel abstract al ofensivei forțelor democratice, poate incomoda în plan practic ambele părți, amenințate de așa numita „polarizare etnică a votului".

Aceste două obstacole pot fi depășite ori întărite de cel puțin trei evenimente: Convenția Națională F.S.N., configurația Legii electorale și confruntările la vîrfuri ale U.D.M.R.-ului, cît și ale P.N.L.-ului (unde circulă un zvon că se zbate cam de mulțișor pe ucaz o portiune destul de consistentă, mînată fie de unele manevre ale domnului Cimpeanu, fie de prea neselectiva exaltare a liberalilor tineri, fie, pur și simplu, atrasă de un alt partid aflat în sporire de capital politic). Se va pune cît de curînd pe tapet intenția P.N.L.-A.T. de a pătrunde în Convenție, lucru care-i va bucura probabil nespus pe dl. Cimpeanu. Se anunță uragane atît în M.E.R., cît și în P.E.R., ținta principală fiind indeosebi capetele celor două partide acuzate de membrii lor că fac orice, numai politică ecologică nu. Pe o ață foarte subțire continuă să înainteze P.S.D.R.-ul domnului Cunescu, partid fiind mai degrabă din rațiuni sentimentale, ca și din respect pentru persoana președintelui său. Repet însă o idee mai veche: social-democrația, în accepția modernă a conceptului, are o perenitate mai mult artificială în condițiile unei economii pîndite de spaima infarctului: seamănă cu un organ fără funcție. Va trebui lămurit apoi statutul acelor grupări din Convenție care și-au asumat o manieră de exprimare complet epurată de orice provocare a politicului. Pentru că ar fi o anomalie să se înire într-o competiție politică dimpreună cu asociații, sindicate etc. declarate apolitice. Va trebui cîntărit, la sînge, profitul electoral virtual și fiecărui membru al coaliției. Gurile foarte rele afirmă, de exemplu, că sindicatul timișorean „Fraternitatea" ar avea cam un singur membru, pe președintele său — dl. Florea. Mai multi decît discretă rămîne și „România Viitoare" condusă de doamna Simina Mezincescu. Va trebui analizată și grila care a

22 martie 1992

(Continuare în pag. 7)

BUGET PROVIZORIU

HORAȚIU PEPINE

Sindicatele care și-au trimis reprezentanții în București săptămîna trecută au trecut pe lista revendicărilor și îmbunătățirea asistenței sanitare și a condițiilor de învățămînt. În comparație cu mult discutata chestiune a salariului minim sau cu cea a valutei, întîmpinată la Guvern cu cea mai mare rezistență, problema învățămîntului și a sănătății a fost primită cu mai multă simpatie, dar o simpatie retorică, deoarece nu s-a găsit nici o rezolvare imediată. Diferența de atitudine are o explicație simplă: în privința pragului de jos al salariilor și acela a sumelor în valută liber convertibilă, pretinse de fabricile care își aduc materiile prime din import, Guvernul a refuzat din prima clipă orice negociere, din rațiuni economice foarte precise. Ridicarea nivelului minim al salariilor peste nivelul actual (la 16 mii de lei, cum au pretins liderii sindicali) ar declanșa un proces inflaționist incontrolabil. Iar în ce privește valuta, așa cum ne asigură mereu primul-ministru, ea pur și simplu nu mai există. Raportul dintre leu și dolar nici el nu mai poate fi susținut multă vreme și dacă a doua tranșă a împrumutului promis de Grupul celor 24 va mai întîrzia să sosească, atunci dolarul va sări mult peste pragul de 200 de lei. În acest moment, economia românească pare să depindă de capriciile birocrației financiare internaționale. O nouă aminare, născută din mirajul obstacolele intervenite în operațiunile bancare, ar putea nărui întreg esafodajul instabil susținut cu greu în echilibru de domnul Stolojan. Enervat de neînțelegerea sindicaliștilor, primul-ministru a avut la întîlnirea de miercuri, de la sala Omnia, o izbucnire de sinceritate: „Nu voi mai admite niciodată ca România să degringoleze de o frunză-a vînt!". Desigur că domnul Stolojan nu va mai avea timp să-și probeze intențiile, dar e important că am aflat ce gîndește. România, a mai spus primul-ministru, are de ales între două variante: fie mizează în continuare pe creditele despre care nu se știe cu siguranță că vor ajunge în timp util, fie acceptă să reînceapă procesul economic în condițiile actuale, asumîndu-și cu îndrăzneală toate consecințele. Aceea restructurarea imediată a marilor întreprinderi industriale, închiderea celor nerentabile și, evident, o creștere masivă a somajului. A doua variantă presupune însă o decizie politică, pe care actualul guvern nu poate să și-o asume. O politică economică îndrăzneață are nevoie de un suport popular, pe care îl va cîștiga doar un guvern rezultat în urma alegerilor. E ușor, de aici înainte, să constatăm că avem nevoie de o majoritate parlamentară omogenă care să formeze ca singură guvernul. O nouă coaliție, fragilă și contradictorie ca aceea de față, nu va reuși decît să amîne indefinit renașterea economiei românești.

Domnul Stolojan e conștient de provizoratul în care evoluează, dar tocmai de aceea e nemulțumit de neînțelegerea care îl înconjoară. Pe de o parte, Parlamentul nu pare grăbit să elaboreze legile necesare pentru alegeri, iar pe de altă parte sindicatele îl bombardează cu revendicări imposibil de acceptat. Fermitatea și chiar insolența cu care Miron Cosma și Miclici de la Craiova i-au pretins rezolvarea cererilor lor a determinat pe prim-ministru să declare că a fost vorba de o provocare. E difícil de spus acest lucru, dar rămîne evident că Mizon Cosma și Miclici, îmbătați de puterea pe care o dețin, sînt hotărîți să-și joace cartea pînă la capăt.

Problema asistenței sanitare și a învățămîntului a fost primită însă cu mai multă bunăvoință. Nu întîmplător, probabil, aceste revendicări au fost repetate acum cînd în Parlament se discută Proiectul Bugetului. Se știe că învățămîntul, sănătatea, și cultura au primit sume derizorii și că ministrul Bugetului, prezent la dezbateri, a refuzat orice modificare. De două săptămîni, Camerele reunite dezbat acest proiect și Guvernul n-a putut fi clintit de pe pozițiile sale, F.S.N.-ul și-a pierdut, în împrejurările pe care le cunoaștem, inevitabilitatea și forța, iar liberalii, părtași la guvernare critică cu prudență. Concepția liberală fermă și fără concesii a fost susținută numai de domnul Varujan Vosganian, care a prezentat teoria deficitului bugetar ca instrument al dinamizării economice. Critica domnului Vosganian nu putea avea însă vreo urmare, deoarece a avea însăși conceptia pe care s-a clădit actualul Proiect al Bugetului. Poate de abia parlamentul următor să fie mai receptiv la ideea unui buget dinamic, orientat către creșterea economică. S-a sperat doar cîndva pe mici modificări care să ofere cîtorva domenii neproductive șansa unei tranziții mai puțin accidentale. Dar iată că la cererile învățămîntului și sănătății s-au adăugat cele ale armatei care, după cum apreciază domnul Spiroiu, nici cu o suplimentare de 100 miliarde de lei nu-și poate rezolva problemele. Cel puțin acum, cînd ideea unui ajutor în domeniul militar pentru Basarabia a devenit de mare actualitate, pretențiile armatei sînt privite de majoritatea parlamentară cu multă simpatie. Dar Guvernul n-a vrut să cedeze nici în această privință, argumentînd că orice modificare ar deștănțui un șir întreg de alte modificări.

Domnul Stolojan a răspuns sindicaliștilor cu propuneri menite să descurajeze. Pentru a obține fonduri suplimentare pentru învățămînt, cultură și sănătate, s-ar putea imagina impozite suplimentare pentru mărfurile de lux. Desigur că nimeni n-a îmbrățișat această idee, care amintește prea mult de vremurile trecute. De abia în final primul-ministru s-a hotărît să dea oamenilor o speranță, dezvăluind faptul că în Parlament a fost identificată o nouă sursă de venituri bugetare, care n-au intrat în calculul inițial. E vorba despre venituri fiscale obținute din impozitele asupra dividendelor, a căror valoare nu poate fi cunoscută înainte de luna aprilie. Guvernul s-a angajat să recalculeze bugetul, iar sumele obținute să fie repartizate învățămîntului și sănătății, dar cu prioritate Ministerului Apărării Naționale. Rămîne să observăm că acestea sînt surse de venit care scapă, în fapt, controlului parlamentar, fiind la discreția executivului. Așa cum s-a mai întîmplat, Parlamentului i se va cere doar să aprobe post festum rectificări operate și de mult intrate în vigoare.

CAPCANE PENTRU OPOZIŢIE

MIHAI KORNE

Voturile obţinute de opoziţie la alegerile locale au confirmat succesul prevăzut. Succesul nu înseamnă însă victoria. În condiţiile specifice României, acest succes deschide un drum împânzit de capcane. Ar fi o greşeală ca greutăţile să fie ignorate sau trecute sub tăcere de teama de a nu deruta publicul. Dimpotrivă, atît conducerile şi membrii partidelor de opoziţie, cît şi publicul trebuie să fie conştienţi de pericole, ca să le poată evita. Tăcerea serveşte adversarilor.

O piedică importantă o poate constitui administraţia prefectorală. Şi în acest caz Bucureştiul va fi un test pentru felul în care fostul primar FSN va conlucra sau, dimpotrivă, va sabota hotărîrile luate de primarul ales.

A doua capcană o vor constitui consiliile judeţene, a căror alegere va avea loc la 30 de zile după alcătuirea consiliilor comunale, deci în aprilie sau mai. Cei aproximativ 40 000 de consilieri aleşi în februarie, printre care o pondere covîrşitoare din CD şi UDMR (numărată cam o treime), vor alege consiliile judeţene care vor avea astfel o majoritate pro-guvernamentală mai puternică decît consiliile locale.

Suprapunerea consiliilor comunale şi judeţene progubernamentale, la care se adaugă ponderea administraţiei prefectorale, va face ca opoziţia să nu-şi poată îndeplini programul decît în rare cazuri sau cu preţul unor concesii care riscă şi o compromită. Pericolul nu poate fi evitat, dar poate fi combătut printr-o politică locală coordonată pe plan naţional.

A treia capcană o constituie tentaţia pe care a exprimat-o conducerea PNL de a-şi „relua libertatea" pentru alegerile parlamentare. Ca să convingă pe membrii partidului care sînt favorabili menţinerii unităţii în cadrul CD, conducerea PNL afirmă că sistemul proporţional permite diferitelor partide să întrunească mai multe voturi candidînd separat decît rămînînd în Convenţie.

Experienţa occidentală dovedeşte contrariul. Fărîmiţarea partidelor descurajează pe alegătorii de centru, care îşi dau seama că nu au multe şanse ca programele pentru care votează să fie realizate. Fărîmiţarea favorizează, în schimb, partidele extremiste, al căror alegători nu votează pentru un program, ci îl exprimă, în primul rînd, nemulţumirea faţă de actuala existenţă sau temerile faţă de viitor. Pentru ţară, ca şi pentru opoziţie, regruparea este constructivă, fărîmiţarea destructivă.

Dacă PNL iese din Convenţie, opoziţia nu va avea mai multe, ci mai puţine voturi. Greu de ştiut cîte voturi s-ar pierde. Mai puţine probabil decît ne temem. Oricum, o situaţie clară este preferabilă ambiguităţii actuale. Desigur, conducerea PNL va putea manevra mai lesne, atît pentru participarea la un guvern asemănător celui actual, cît şi în vederea alegerilor prezidenţiale, dar aceste manevre îi pot face mai mult rău decît bine.

În cazul în care conducerea PNL nu mai este opoziţie, ci se menţine în guvern şi după alegeri, opţiunile Convenţiei Democratice se simplifică şi se clarifică, ceea ce poate confirma şi chiar amplifica succesul obţinut în februarie.

Încă în perioada premergătoare alegerilor locale, conducerea PNL n-a ezitat să impună celorlalţi participanţi un număr ridicat de candidaţi ai partidului său, ceea ce îi dă anumite avantaje, dar o va face şi cu mai mult vulnerabilă, dată fiind evoluţia politică în viitoarele luni.

Într-adevăr, actuala perioadă electorală se va încheia în cel mai bun caz în vară. Se poate însă prelungi pînă în toamnă sau chiar pînă în iarnă, dacă are loc referendumul privind republica sau monarhia cerut de preşedintele PNL. În acest răstimp, situaţia nu poate decît să se degradeze, şomajul putînd să se situeze între unu şi două milioane de persoane. Economic, creşterea preţurilor prezintă deja aspecte dramatice pentru milioane de persoane şi nu poate decît să se acentueze.

Chiar dacă lipsurile sînt parţial atenuate în timpul verii, pe plan alimentar — dacă nu este secetă — şi în ce priveşte gazul, electricitatea şi încălzirea, lipsa unei politici omogene şi neasigurarea nu permit redresarea situaţiei cît vreme ţăranul în aşa-zisa perioadă de tranziţie, care este de fapt stagnare. Experienţa ultimelor şase luni arată că guvernul nu şi-a respectat promisiunile de a înlesni trecerea către economia de piaţă, realizînd convertibilitatea internă, ci, dimpotrivă, a descurajat şi mai mult iniţiativa internă, accelerînd falimentul extern.

Din noiembrie, cînd leul a fost devalorizat la o treime, pînă în martie, moneda românească a mai pierdut jumătate din valoarea ei şi riscăm ca, în curînd, dolarul S.U.A. să coste între 5 şi 600 de lei.

Prezenţa miniştrilor liberali în guvernul Stolojan nu a schimbat politica economică şi financiară a ţării, nici atitudinea băncilor şi organismelor internaţionale faţă de România. De altfel, cît vreme incertitudinea se va menţine, nu ne putem aştepta la ajutoare substanţiale din exterior, oricare ar fi apartenenţa politică a diferiţilor miniştri. Mai grave sînt însă piedicile interne decît lipsa ajutoarelor externe, asupra importanţei cărora nu trebuie să ne facem iluzii, oricare ar fi guvernul sau politica economică, fiindcă investiţiile străine substanţiale nu pot veni de la o zi la alta.

Actualul guvern a mărit piedicile în calea economiei de piaţă, descurajînd iniţiativa particulară, atît individuală cît şi colectivă. Nu trebuie crezut că aceasta se datorează incompetenţei celor care deţin pîrghiile economiei româneşti. Ne aflăm în faţa unor opţiuni etatiste de care ne izbim la fiecare pas, începînd cu distribuirea pămîntului şi privatizarea întreprinderilor şi încheind cu obţinerea creditelor bancare.

Aceste opţiuni nu pot fi înlăturate prin simpla participare a unor miniştri liberali la guvern, cîtă vreme vechile cadre controlează administraţia şi băncile. Dimpotrivă, participarea lor acoperă măsuri precum cele din noiembrie, contrare economiei liberale şi pe care chiar şi precedentul guvern a refuzat să le ia.

În acest context, Convenţia Democratică, cu sau fără PNL, nu poate să-şi asume răspunderea politică decît dacă dobîndeşte, în prealabil, mijloacele ca să poată aplica altă politică. Să nu ne facem iluzii. Ţara are nevoie de o politică socială şi economică, nu de o pseudo-unitate naţională care să omologheze paralizia pe care o trăim. Opoziţia trebuie să reziste la tentaţiile iluziorii de a participa cu orice preţ la putere cu riscul de a împărtăşi şi ea inevitabil al actualei politici.

Convenţia Democratică are deci o singură cale — să cîştige alegerile parlamentare şi prezidenţiale, cu sau fără PNL, dar unitară şi disciplinată, ca să-şi poată impune politica unei administraţii centrale dar şi locale, în majoritate ostilă. Dacă nu poate aplica un program energic de primenire, este preferabil să nu la puterea, lăsînd răspunderea celor care se agaţă de ea. Alegătorii s-au maturizat îndeajuns ca să înţeleagă asemenea atitudine.

Colaborarea PNL-ului cu FSN în actualul guvern nu a putut şi nu va putea oferi ţării o alternativă. Eşecul actualei politici va fi fatal celor care au dus-o sau au acoperit-o. Oricare ar fi data şi rezultatele alegerilor parlamentare şi prezidenţiale, cu actuala politică, după o nouă iarnă, puţinele rezerve rămase vor fi epuizate.

Alegătorii nu cer Convenţiei să garanteze tranziţia sau falimentul vechii politici, ci să propună o politică de reconstrucţie a ţării. Pe plan naţional, o asemenea politică presupune: inflaţie, şomaj, dar şi crearea infrastructurilor — şcoli, spitale, şosele —, promovarea proprietăţii şi a iniţiativei în agricultură, industrie şi servicii, echilibrul bugetar, suprimarea cheltuielilor parazitare în birocraţie şi armată, desfiinţarea SRI-ului, siguranţa cetăţenilor, administraţie onestă şi justiţie independentă.

Pe plan local, priorităţile sînt aceleaşi — străzi, şcoli, spitale, canalizare, încălzire, locuinţe etc. Însă, pe plan local, opoziţia nu poate să aştepte, ci trebuie să-şi asume de pe acum răspunderile, în ciuda piedicilor de care se izbeşte. Ca să le înfrîngă, dialogul direct cu cetăţenii va fi mijlocul cel mai eficace de care pot dispune primării CD aleşi în februarie. Acest dialog poate fi stabilit prin mijlocirea unui buletin lunar sau trimestrial, scos de fiecare primărie, care să fie distribuit gratuit locuitorilor oraşului sau comunei spre a-i ţine la curent cu proiectele propuse, hotărîrile luate şi cu greutăţile întîmpinate. Procedeul este curent în primăriile occidentale, unde finanţarea acestor publicaţii se face de cele mai multe ori prin anunţurile publicitare locale.

Ar fi de dorit ca primăriile marilor oraşe să creeze, de asemenea, o reţea de posturi de radio şi televiziune, care să spargă monopolul guvernului asupra acestor mijloace esenţiale de informare a publicului.

Desigur că ţara trebuie renovată de sus, de la preşedinte şi de la guvern, dar renovarea poate să înceapă şi de la bază, din localităţile în care opoziţia a cîştigat alegerile.

REFUZUL SĂRĂCIEI ŞI AL OBEDIENŢEI

VIOREL MARINEASA

Cînd se vorbeşte despre inexistenţa, de-a lungul istoriei, a conflictelor interetnice în Banat avem de-a face cu o idealizare a situaţiei. Luminatul împărat Iosif al II-lea a dat ordin să se tragă cu tunul în femeile şi copiii din satele româneşti răsculate. Anterior, expansiunea nobililor unguri s-a ciocnit de rezistenţa îndîrjită a micilor cnezi locali. Disputele dintre coloniştii veniţi din Suabia şi cultivatorii locali ai pămîntului au atins momente deosebit de ascuţite. Nici măcar mult lăudatele relaţii româno-sîrbe n-au fost lipsite de tensiuni (vezi subordonarea pe linie bisericească, în secolul trecut, însoţită de tentative asimilatorii cu crudată rezonanţă — de atunci, nume ca Lupulovici, Popescovici!; vezi ocuparea provinciei de către trupele sîrbeşti din noiembrie 1918 pînă în iulie 1919; vezi războiul regional pe care Tito a vrut să-l declanşeze după conflagraţia mondială abia încheiată). Să nu mai pomenim faptul că în copilăria şi în tinereţea fiecăruia dintre noi au existat destule incidente cu coloratură etnică.

Totuşi, meritul oamenilor din aceste locuri este că nu au făcut **fixaţie** pe asemenea realităţi. Generaţiile următoare şi-au oferit şansa de a construi alte raporturi, cu mai puţină patimă şi cu preocupare pentru prosperitatea obştească.

Simţul practic, vocaţia gospodărească a bănăţeanului l-au scos din sărite pe mulţi. Aceştia voiau să vadă aici un semn al unei nesuferite suficienţe. Pînă la Ceauşescu, însuşi Goga s-a hazardat în consideraţii parcă anticipînd iritarea satrapilor comunişti trimişi să reducă zona la standardele de sărăcie şi de obedienţă pe care alţii le atinseseră deja. Astfel, „poetul pătimirii noastre" cerea să se sloboadă sînge Bănăţului pentru a-l împiedica să se înece în propria-i osîndă.

Întorcîndu-ne, vorba lui nenea Iancu, la „patruzopt", vom constata că şi atunci bănăţenii au făcut, spre iritarea corifeilor transilvăneni, o figură singulară, deoarece Eftimie Murgu vedea europeneşte şi, neslăbindu-se sedus de demagogia curţii vieneze, îşi concepea în alt spirit alianţele politice. Din păcate, Kossuth s-a plafonat pe limbi secundare maghiare (Sever Bocu). (O parantează: M-a surprins viziunea îngust-revoltă a unui repetent istoric clujean, care, într-o intervenţie de ultimă oră, îl pune la colţ pe Bălcescu; o fi fost el francmason, dar nu şi trădător al cauzei naţionale; pînă la urmă, cele mai frumoase pagini despre Ardeal tot el le-a scris!)

Peste toate cele, în Banatul dominat de pragmatism nu s-a făcut loc mult timp decît o cultură umanistă în registru minor. Timişoara a fost chiar cu mişte paşi în urma Lugojului, mai plin de ambiţii în acest sens. Se omitea cu bună ştiinţă de cei puşi pe ironizări faptul că, dacă nu existau vir-

2.

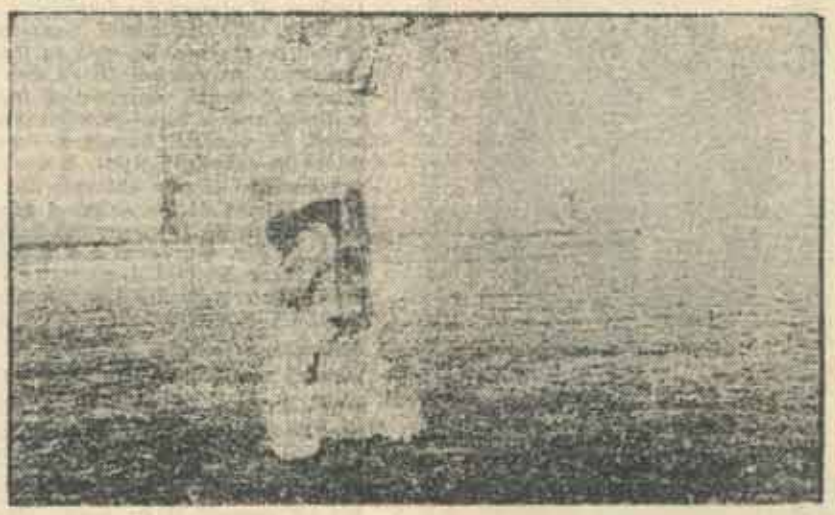

Coperta revistei – imagine din acţiunea „Copacul", Oradea 1988

3.

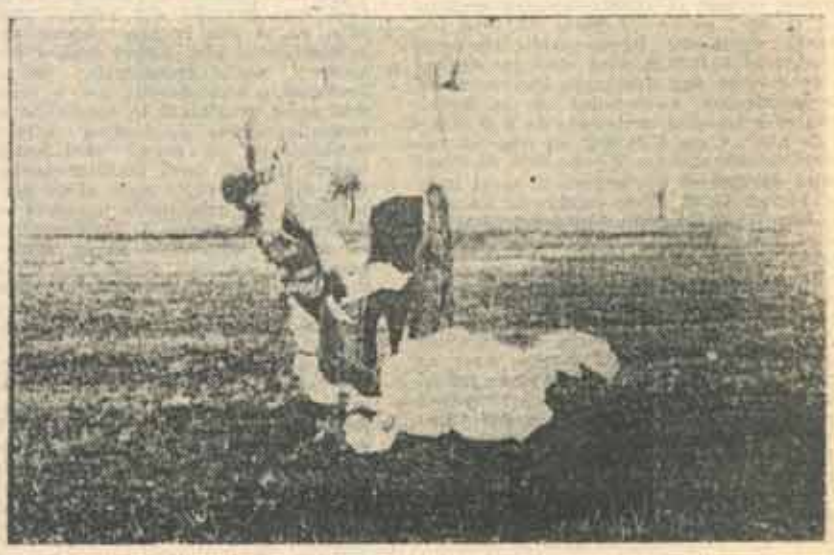

furi, media culturală era tulburător de ridicată.

Puterea de pînă în decembrie 1989 a priceput cîte ceva, arătîndu-se irițată, din amestecul acela inexplicabil de cumințenie și rezistență scrîșnită. De aceea a stimulat năvala sărmanilor din alte părți ale țării. Dar s-a întîmplat, pînă la un punct, miracolul: cei mai mulți dintre aceștia au devenit destul de repede oameni ai locului, adoptînd în mare măsură felul lor de a gîndi și de a se comporta.

Gogoriță cu lipsa de patriotism a bănățeanului cu tendința lui de a se rupe de țară, nu este decît o continuare, o dare pe față a handicapului de înțelegere pe care l-au manifestat ceaușeștii în ce privește specificul atît de pronunțat al acestei provincii românești.

ȘANSELE TOLERANȚEI

DANIEL VIGHI

Reacțiile la anumite evenimente sau stări de lucruri ale unor provincii ale țării sînt determinate de istoria, de biografia acelei regiuni. Muntenia, Moldova și Transilvania au fost subiect analitic îndelung, unitatea lor simbolizată prin justificate referințe cu valoare emblematică a pus în umbră alte provincii. Așa am putea vorbi despre istoria Banatului, exotică aproape, categorisită sumar ca fiind istoria oarecare a unei populații ale cărei ambiții nu trec dincolo de cămara cu alimente. Nu neg în întregime adevărul acesta, dar nici nu mă pot abține să nu remarc faptul că, pus în relație cu ceea ce s-a întîmplat în ultimii doi ani, aruncă asupra acestei regiuni românești o lumină paradoxală.

Ca să putem percepe și analiza cum de a fost cu putință izbucnirea Revoluției tocmai de aici ar trebui să citim istoria locului altfel decît, bunăoară, academicianul Ștefan Pascu, care, înainte vreme, refuza dreptul Banatului de a avea o istorie diferită de aceea a Transilvaniei. Sigur că o asemenea subordonare fără drept de apel nu este în măsură să dezvăluie mai nimic. Ciudățeniile acestei regiuni sînt multe.

Bunăoară, o lume dominată de obsesia cămării cu alimente nu le-a revendicat în primul rînd pe acestea în stradă, în timp ce tocmai aceia care au disprețuit locurile vestice românești pentru măruntele lor interese mic-burgheze au transformat salamul în ideal politic. Este și aceasta un fapt cîndat pe care vremurile noi l-au adus în lumina actualității: foloase ale libertății de care beneficiem de doi ani încoace.

Conformismul bănățeanului despre care s-a tot vorbit a fost contrazis de actualele alegeri locale în care majoritatea populației de la orașe — Timișoara, Arad, Lugoj, Caransebeș, Sinnicolaul Mare, Jimbolia, Lipova — a votat altfel. A înfruntat Puterea. De asemenea, la sate, cel puțin în județul Timiș, scorul este net în favoarea Convenției, aceasta avînd cu zece primării mai multe decît Frontul. Este și acest semnal în contradicție cu o anume viziune care confunda lumea bănățeană cu neantul mediocru al unor preocupări și aspirații care nu trec dincolo de perimetrul cămării cu alimente.

Spiritualitatea bănățeană s-a format în umbra unor preocupări pragmatice, burgheze, care au visat mai ales la valorile civilizației materiale. Tihna, confortul și politețea indiferentă au devenit aici mod de viață de vreo două sute de ani. Respectul pentru tradiție, credința în ierarhizarea pe baza competenței ca și inapetența pentru avansări în funcții și nomenclaturi pe baza abilității de a întreține relații utile au trecut adesea drept moliciune proastă și lipsă de abilitate. În ultimii ani ai dictaturii comuniste, majoritatea posturilor de comandă economică și politică a zonei erau ocupate de oameni din alte părți ale țării, în special olteni. Adesea se puteau auzi atunci afirmații de felul: „noi trebuie să venim aici ca să vă conducem, sînteți incapabili, singurul lucru care vă interesează este mîncarea". Acestea sînt realități care trebuie discutate realist, fără să le dăm totuși amploare, deși, imediat după fuga lui Ceaușescu cu elicopterul, mulțimea din Piața Operei îl acceptase o clipă pe Radu Bălan, tocmai pentru că era autohton. Acest fapt arată că există o nemulțumire de acest fel în rîndurile oamenilor. Între timp, propaganda intensă pe care am dus-o prin lansarea Proclamației și prin alte acțiuni ale societăților civile și ale partidelor în favoarea toleranței și a înțelegerii au topit considerabil aceste accente de confruntare regională. Tensiuni există în prezent doar la sate, între coloniștii mai recenți din Moldova sau Maramureș și băștinași, din cauza fondului funciar, dar și acest fenomen este ținut complet sub control.

Zona a moștenit cîteva obișnuințe în jurul cărora s-a putut construi politic profilul democrației în România. Una dintre aceste obișnuințe este legată de toleranță. Este evident că puterea actuală s-a folosit de naționalism în menținerea supremației politice. Divergențele româno-maghiare sînt în mare măsură artificial întreținute prin spaime care pot fi relativ ușor demontate prin intensificarea contactelor diplomatice între cele două țări. Intensificarea acestora și consolidarea încrederii reciproce dezavantajează partidele care se păstrează în atenția opiniei publice prin agitarea problemei naționale. Partide precum P.U.N.R. sau P.R.M. nu sînt interesate de economie, de tranziție, de reforme democratice, de repararea nedreptăților vechiului regim, ci doar de falsa tensiune interetnică, dorind să-i dea continuitate prin stîrnirea resentimentului național, și de o parte și de alta. Consider că victoria democrației în țara noastră va fi hotărîtă de rezolvarea acestor chestiuni delicate. Scăderea audienței în electorat a partidelor extremiste va depinde în mare măsură de capacitatea opoziției de a adînci procesul de apropiere de maghiari și nu de antrenarea partidelor, din considerente electorale, pe o pantă care ar adînci neînțelegerea. Procesul este dificil și drumul lung, dar este unicul posibil. Democrația se face împotriva intoleranței, de oriunde ar veni ea. Din păcate, și Frontul este interesat în menținerea tensiunii naționale pentru a-și prezerva puterea și probabil că propaganda cu accente antimaghiare dinspre Front se va intensifica în perioada campaniei electorale pentru alegerile generale. Un moliv în plus îl va constitui, fără doar și poate, slăbiciunea actuală a partidului de guvernămînt.

Cum se pot preîntîmpina asemenea strategii ale adversarilor Convenției Democratice? Consider că printr-o colaborare strînsă cu U.D.M.R.-ul în sensul că acest partid să și țină sub control radicalii sau membrii exasperați cărora să li se explice că poporul român nu este Corneliu Vadim Tudor sau Carolina Ilica. U.D.M.R.-ul va trebui să dea dovadă de mare tact politic și mai ales de multă răbdare. În mare măsură, victoria coaliției democratice va fi decisă de capacitatea acestui partid de a se abține de la polemicile pe teme naționale, oricît ar fi de greu. O mare parte dintre afaceri ar putea fi respinse prin luările de poziție ale Convenției care va avea, oricum, mai multă audiență. Este, de asemenea, foarte important ca să se intensifice legăturile diplomatice, economice și culturale cu Budapesta, deși, am remarcat, Frontul încearcă să le limiteze de fiecare dată audiența, prin formularea unor rezerve care blochează destinderea. Sînt de evitat, de asemenea, greșeli sau inabilități ale guvernului maghiar care s-a angajat în polemici cu actualii guvernanți români în profitul acestora din urmă. Știu că asemenea exigențe sînt greu de susținut: mulți dintre conaționalii noștri maghiari ar putea spune că ei sînt nevoiți să ofere flori celor care îi lovesc cu pietre. Le spun că aici se află totuși forța morală, atît a lor cît și a Convenției: să răspundem la toate diversiunile și provocările prin inițierea unor asociații de prietenie româno-maghiare, să inițiem conferințe în tot Ardealul în care să arătăm și aspectele pozitive ale relațiilor noastre, într-o tradiție ale cărei figuri tutelare ar putea fi Nicolae Bălcescu și Béla Bártok.

Un program concret pe această idee ar putea fi hotărîrilor pentru victoria democrației în țara noastră și ne-ar schimba imaginea în exterior, mai ales că popoarele nu pot fi obligate să trăiască la nesfîrșit în ură și tensiune. Sînt convins că tot mai multă lume își va da seama că ceea ce pregătesc extremiștii de prin Parlament sau de la „România Mare" este proiectul unui coșmar pe care nu-l dorește nimeni, în afara celor care cred că dragostea de țară strigată în gura mare poate absolvi conștiința de păcat.

DE-ALE GURII

ANDREEA PORA

În drum spre stația de troleibuz trec pe lîngă un loc, un fel de grădiniță circulară străjuită de un castel de apă, unde zilnic „se dă" lapte. Din cînd în cînd, și iaurt. De ani de zile, aceeași imagine. O coadă pe trei rînduri în formă de cerc. Diferența este că înainte ea era formată din oameni, iar acum din sacoșe. Aceleași și ele. Burdușite pînă la refuz cu sticle și boroane. Prin rotație, cîte zece oameni păzesc sacoșele. Cînd se dă semnalul, un chiuit lung ca la stînă, transmis din bloc în bloc, posesorii sacoselor năvălesc afară, fiecare cu ce a apucat să tragă pe el. Bătrîni în capot, cu un fular înfășurat în jurul gîtului, pensionare în papuci, femei cu părul pe bigiuduri și copii în brațe.

Și totuși, coada nu este identică cu cea dinainte. E vie, a prins glas. Este o coadă vorbitoare. Cu păreri și preferințe politice și economice, care încă mai generează dispute, ce se termină cu sticle sparte și injurături. „Comuniștule", „Vadimule", „Ciolănarule". Acest ultim termen, cu rol de insultă gravă, a ajuns un fel de refren. Un simbol al vremurilor noastre, care înglobează tot și se răsfrînge asupra oricărei activități. Interesantă și semnificativă este însă trecerea care s-a făcut de la „friptură" la „ciolan".

Înainte de revoluție, cei care doreau cu orice preț să acceadă la funcții, bani sau poziții sociale, utilizînd pentru aceasta mîrșăvia, compromisul, trădarea etc., li se spunea generic „fripturiști". Aceasta în ideea că „friptura" putea constitui un scop în sine, ceva pentru care lupta merita purtată. „Friptura" nu era de ici-de colo, constituia visul secret al milioanelor de români flămînzi, reprezenta ideea de bunăstare. De aceea, lupta pentru ea scuza, în viziunea mulțora, mijloacele. „Fripturiștii" alcătuiau o clasă socială urîtă și invidiată în același timp. Ea nu a dispărut, dimpotrivă. Dar rar, foarte rar li se mai spune așa. Transferul lingvistic și psihologic de la „friptură" spre „ciolan" are rădăcini în primul rînd politice.

De ce tocmai „ciolan"? Știm foarte bine că pînă și în perioada ceaușistă oasele au constituit „alimentul" cel mai ieftin, situat ierarhic chiar și sub faimosul salam, filind cumpărate la kilogram de cei foarte săraci sau de posesorii de animale. Atît proveniența, cît și destinația lor se plasau, deci, undeva la „periferie". De unde atunci această idee care a prins rădăcini aproape insondabile în societatea post-revoluționară a „rosului de ciolan", în loc de „mîncatul fripturii"? Motivul inconștient al folosirii sintagmei să fie, oare, faptul că „rosătorea ciolanului" presupune o activitate de durată, a cărei finalitate nu se întrevede? Un singur os bine ales poate fi suficient pentru o viață întreagă, lupta dîndu-se numai pentru păstrarea lui. Pe cînd... friptura e mîncată și gata, trebuie procurată mereu, presupunînd un consum sporit de energie, inteligență și viclenie.

În această ordine de idei, „sindromul ciolanului" este „natural", accesul la el fiind mai simplu, mai facil, dovadă și numărul enorm de mare al celor care se ocupă acum cu așa ceva. Clasa „rozătorilor de ciolane" este formată din majoritatea foștilor fripturiști, plus o serie de veleitari ai genului care și-au descoperit vocația de-abia după revoluție. Important este că în mentalitatea omului de rînd (și nu numai a lui) s-a „implementat" ideea că, spre deosebire de mîncătorul de fripturi ceaușist, care putea fi totuși depistat fără prea mare greutate și a cărui funcție era precis determinată, rozătorul de oase (fesenist pînă acum) reprezintă o entitate fără contur, misterioasă (aproape ocultă) și care utilizează cu totul alte mecanisme (ale economiei de piață „originale"?).

Ciolanul politic, situat în fruntea topului, este apreciat de politicienii noștri de azi la adevărata lui valoare și importanță, beneficiile pe care le poate genera fiind imprevizibile chiar și pentru protagoniști. Scopul final este însă capturarea celui economic, ce va constitui în mod evident o poliță pe viață. Ne revoltăm acum că fripturiștii regimului Ceaușescu au fost primii care s-au lansat în economia de piață, care au ajuns „întreprinzători" și „comercianți". Vom fi probabil la fel de surprinși și revoltați, cînd vom constata după un timp nu prea îndelungat (eventual după alegerile legislative) că oamenii politici ai zilei se vor transforma peste noapte în „societăți comerciale", „S.R.L."-uri sau „societăți mixte". Cum să nu-i înțelegem atunci că se cramponează de funcțiile pe care le au? Că președintele, parlamentarii, guvernanții sau SRI-iștii își „negociază" mereu salariile, introducînd, mai des decît o cere bunul simț, spre dezbatere, cîte o lege privind această problemă. (Și pentru că am ajuns în acest punct și comparațiile sînt necesare: venitul președintelui american este întotdeauna fix, el nu poate oscila nici în sus, nici în jos, indiferent de inflație, președintele avînd dreptul să ceară modificarea salariului... dar numai pentru viitoarele generații...) De ce să ne mire că legiuitorii noștri trag de timp, dorind amînarea alegerilor, eventual pînă la termenul limită prevăzut de lege? Cu cît țin mai mulți de os, cu atît beneficiile ulterioare vor fi mai mari. OS la OS trage!

Mergînd mai departe, nu-i sare „normal" ca toți aceștia, plus tranșa a doua de politicieni care își așteaptă nerăbdători rîndul, să se bată pentru locurile de pe listele de candidați? Să vîneze locurile eligibile? De ce se dau, oare, de ceasul morții parlamentarii feseniști, în majoritate susținători ai lui Iliescu, să păstreze așa-zisa unitate a Frontului și să-l propulseze în arenă tot pe „Iosif"? Ei știu foarte bine că fără aceștia sînt terminați, că în ei stă șansa de a se vedea trecuți din nou pe listele cu pricina. Ei sînt informați că echipa Roman deja a pregătit o listă cu „înlocuitori". Probabil cu nimic mai buni. Dar alții, și nu ei!

Să nu ne mirăm, deci, că omul simplu, care își trimite sacoșa la coadă ca pe un semn al nefericirii și umilinței sale, a ajuns să vadă în toate numai o grotescă „goană după ciolan". Că din cauza aceasta nu mai este capabil să discearnă binele de rău și adevărul de minciună. Că stă acasă în loc să meargă la vot. Îngrijorător este însă că această psihoză a ciolanului, care s-a răsfrînt pînă acum numai asupra actualilor politicieni, începe să se extindă. Și, poate, în mod justificat. Ce să înțeleagă omul cu sacoșa din „mișcările" care au loc în cadrul opoziției, din faptul că P.N.L. vrea să se retragă din Convenție, iar ceilalți manifestă regrete de circumstanță. Vor judeca simplu. Dar cu bun simț. Fiecare vrea ciolanul numai pentru el! Și aștia sînt ca și ceilalți! Acuzații spuse cu jumătate de gură. Deocamdată.

Depinde, în fond, numai de viitorii politicieni să demonteze acest „sindrom al ciolanului" care a început să facă ravagii. Pînă una-alta, în fiecare dimineață trecînd pe lîngă coadă ce așteaptă laptele, aud tot mai des acest cuvînt. Aud spunîndu-se: „Au schimbat friptura pe ciolan, ce-o să mai urmeze?". Dumnezeu știe...

4.

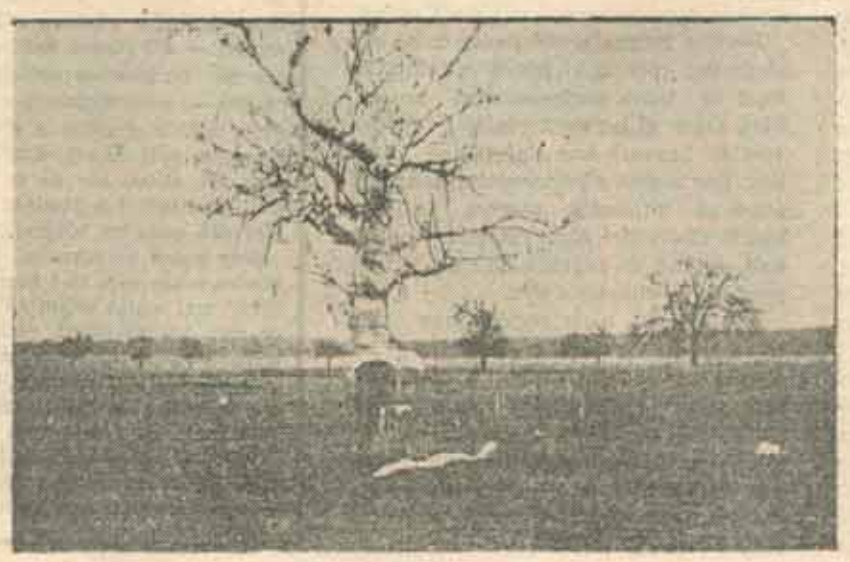

„MADE IN ROMANIA"

FLORIN IARU

Miron Cosma a ieşit la lumină ca un politician care nu se poate împăca cu o înfrîngere categorică. Din nefericire, acest om, atît de influent şi puternic în perioada guvernării bicefale (Iliescu — Roman) şi care ar avea, probabil, multe de spus în legătură cu cel mai dramatic eveniment al istoriei noastre post-revoluţionare, acţionează întîrziat şi orbeşte. Evident este şi faptul că primul-ministru nu ţine balanţa economiei dreaptă, orîcît ar părea domnia sa om al cifrelor. Cum guvernul actual este, totuşi, sprijinit de majoritatea fesenistă, primul-ministru trebuie, spre a evita o nouă prăbuşire guvernamentală, să facă un mic rabat la realitate.

Dar eroul nostru principal rămîne Miron Cosma. Să nu ne imaginăm acest lider sindical ca pe o întruchipare a forţelor întunericului, lipsit de orice raţiune. Mai ales acum, cînd nimeni nu mai acordă credit moral şi material minerilor. Prin obstinaţia cu care a cerut prezenţa prim-ministru şi participarea Parlamentului la discuţii, prin natura revendicărilor, Miron Cosma a jucat una din marile cărţi ale campaniei electorale prezidenţiale. Vina i-a fost împărţită de parlamentarii care i-au acceptat şi facilitat pătrunderea în sala Omnia. Să ne aducem aminte că răniţii revoluţiei (sau Dumitru Dincă) nu au beneficiat de aceleaşi facilităţi, mai ales că discursul lor antiorizidenţial era bănuit. Ţinta principală a liderului naţional de sindicat a fost Petre Roman, care trebuia zdrobit înainte de reuniunea FSN. Ceva tot s-a realizat, dovadă circul electoral de duminică.

În fine, s-ar putea spune că ne am obişnuit cu sula-n coaste şi acţiile unor sindicate mai mult ne plictisesc decît ne irită, dar iată că preşedintele profită de eveniment pentru a-şi declanşa, de pe poziţii de forţă, campania electorală cu expozeuri despre democraţie şi justiţie socială. În lipsa primului miner al ţării, preşedintele nici n-ar fi putut ataca aceste subiecte. Totodată, punîndu-se degetul pe rană (guvernarea Roman), figura preşedintelui poate fi luminată puternic.

Cum aceste două lucruri sînt bine cunoscute, mă voi opri asupra unui aspect ruşinos al afacerii. Atît Miron Cosma, Petre Ninosu, cît şi Petre Roman au făcut declaraţii inacceptabile, privind trecutul imediat. Aflăm, astfel, cu stupoare, că ar fi existat un ordin de tragere în septembrie trecut, că a existat o reală implicare guvernamentală în mineriada din '90. Pe de altă parte, Petre Roman acuză mafia comunistă din Front. Astfel de declaraţii, dacă nu m-ar face să rîd, m-ar întrista de moarte. Din orgoliul de a dărîma persoane fizice, se demolează mitul naţional al FSN.

Păi bine, domnii mei, pînă acum ce aţi păzit ? Aceasta e democraţia pe care vreţi să ne-o băgaţi pe gît ? Petre Roman înţelege abia acum că punctul 8 al Proclamaţiei de la Timişoara era esenţial pentru România ? Cînd din demolarea lui a rezultat confortabila majoritate parlamentară, cînd din teama strecurată în sufletul comuniştilor s-au tras voturi, cînd cu batjocorirea Timişoarei s-a făcut deliciul telespectatorilor, interesul era, parcă, altul ! Petre Ninosu uită că a votat (printre alţii) legea prin care se acorda dreptul unui guvern de a trage în populaţie. Dacă i s-a părut grav (oamenii mai au şi remuşcări, e posibil), de ce nu a făcut atunci publică această chestiune şi de ce nu a cerut atunci modificarea legii? Adevărul ca bită politică... Miron Cosma a fost întrebat doi ani despre adevărul mineriadei... Abia acum, cînd multe capete ameninţă să cadă (deh, e sfîrşit de legislaţie), cinstea să nu mai rabdă secretul.

Oare ce cred toţi aceşti domni despre noi ? Că sîntem proştii lor, pe care îi vor duce cu zăhărelul adevărului ? Că îşi vor salva destinul de la dezonoare?

Nu pot să nu mă gîndesc la calculul care a stat la baza votării unei Constituţii republicane prezidenţiale. Prin puterile cumulate, preşedintele Ion Iliescu urma să-şi apere prietenii pînă la epuizarea adevărului. Problema care îi face pe toţi atît de nervoşi este că am putea avea un nou preşedinte. Opoziţia a dovedit-o. Şi, atunci, adio acestei secretomanii pe care s-a bazat nefericirea noastă cea de toate zilele. Presimt, în zilele care urmează, dezlănţuirea mult-aşteptatei comedii „made in Romania".

SPAŢIUL DINTRE NECESAR ŞI SUFICIENT

MARIANA CELAC

Două instituţii vecine partidelor parlamentare şi guvernului — Clubul tinerilor politicieni şi Centrul de Studii Strategice şi analiză comparativă — au organizat la Sinaia, între 15 şi 17 martie un seminar internaţional despre alegeri libere şi corecte în România.

Lucrările seminarului s-au desfăşurat în cinci secţiuni, toate — cu excepţia primeia, care i-a revenit lui Dorel Şandor — moderate de liderii principalelor partide politice. O agendă elaborată şi stufoasă a pus în discuţie : Alegerile locale şi alegerile generale din 1992 ; Participarea electorală ; Oferta electorală — doctrine şi platforme politice în perioada de tranziţie ; Cadrul instituţional al campaniei electorale în România ; Prognoza electorală şi contextul regional. Ca eveniment politico-ştiinţifico-mediatic, seminarul a fost remarcabil şi şi-a atins scopul mărturisit : participare masivă şi mai ales diversă, pregătire convingătoare, organizare îngrijită, atmosferă de lucru şi civilitate, care au făcut posibilă o conversaţie utilă între interlocutori altfel puţin conciliaţi.

• La capitolul **cîştigurilor** note ale seminarului aş trece interesul generat, mai ales în rîndul politicienilor, de rezultatele perspectivei analitice asupra procesului electoral. Atît comunicările din sesiunea specială, cît şi discuţiile din grupe despre structurarea electoratului, participare şi absenteism, manipulare, efectul alianţelor asupra popularităţii, conformism, indiferentism sau metodologia de prognoză electorală, au fost prilejuri mai degrabă rare pentru schimburi de păreri cu un subiect precis conturat. Politicienii au părut sensibili la cercetările sociologice în materie de proces electoral : diversitatea punctelor de vedere (vizibilă în prezenţa cîtorva grupuri de cercetare) a produs deja rezultate interesante. A devenit limpede că cercetarea fenomenului electoral are nevoie de date primare dezagregate (pînă la nivelul secţiei de votare), păstrate şi administrate corect şi profesional, că o insuficientă sau diletantă pregătire a părţii strict tehnice a votării (documente, înregistrare, calcule primare, transmitere, totalizare) este o sursă reală de fraudă şi manipulare. Experţii în tehnici electorale vor trebui să ţină în ordine şi curăţenie ceea ce a fost numită „curtea interioară" a edificiului electoral.

La capitolul **insatisfacţiilor** note ale seminarului aş elasa interesul palid pentru problema sistemului de reprezentare în parlament. Problemă cu atît mai fierbinte, cu cît răspunsul nu e trivial şi, în plus, ar trebui repede dat de parlament în Legea electorală.

Deci, cîte partide sînt suficiente pentru o guvernare democratică ? Şi, în acelaşi timp, cîte partide sînt necesare pentru a face guvernarea să funcţioneze ? Sistemul de alocare a voturilor devine astfel ingredientul central al reprezentării, care trebuie să fie în acelaşi timp „corectă" în absolut şi viabilă în viaţa reală. Sistemul de reprezentare trebuie, oare, să favorizeze partidele puternice — cum o vor desigur partidele puternice şi mai ales partidele similiputernice; cum este cel al majorităţii noastre parlamentare ? Există raţiuni pentru a micşora drastic accesul în parlament al formaţiunilor cu voturi risipite, deci cu un electorat specializat dar fără suport teritorial explicit ? Sau e preferat un sistem de reprezentare proporţională, dus, eventual, la extrem ca cel adoptat în Polonia în octombrie trecut ? Dar segmentarea parlamentului nu va face anevoioasă sau imposibilă formarea unor coaliţii funcţionale din punctul de vedere al unei guvernări executive ? Iar nevoia de autoritate pare esenţială pentru a asigura o tranziţie energică, dacă ar fi să privim doar priorităţile fixate prin programele mai tuturor partidelor.

Alegerile locale au arătat cît de nuanţat este răspunsul electoratului la problemele tranziţiei. El — electoratul român — pare mai degrabă răbdător, dacă indiferenţa poate fi privită ca o formă convertită a răbdării sale. Între reprezentarea alterităţilor, aşa cum există ele în societatea românească actuală şi evitarea unei fragmentări care ar putea încredinţa un drept nesperat de arbitraj reprezentanţilor bigoteriei decăzute — extremist-naţionaliste, corporatiste sau de orice alt fel —, e o balanţă fină şi implicaţiile lezate de reprezentare ar fi meritat un loc mai larg.

La rîndul său, societatea civilă aşteaptă ca alegerile să fie corecte de la un cap la altul. Deocamdată, singura instituţie prin care un anume control se exercită de către electorat este cea a observatorilor naţionali. Participanţii la seminar, mai ales cei ce au vorbit în numele societăţii civile, au susţinut fără rezerve ideea menţinerii instituţiei observatorilor. Controlul corectitudinii alegerilor — dacă ar fi să preluăm argumentul lui Sorin Vieru dezvoltat în intervenţia sa despre deontologia competiţiei electorale — nu poate fi privit altfel decît un atribut al încrederii în fair play-ul competitorilor. Din păcate, seminarul nu a produs idei sau mecanisme alternative pentru alte proceduri menite să prevină şi să anuleze frauda electorală, atît cît lucrul acesta este posibil.

Tot în spaţiul elegantei electorale ar intra şi încheirea unui „tratat" între competitori — un fel de tratat de neagresiune. Formula, evocată în seminar, a rămas fără nume. Termenul de **cod**, fie el deontologic, e declarat pentru urechile noastre, iar **pactul** (alt cuvînt propus la seminar) aminteşte prea clar de Varşovia. Rămîne deci ca ideea formulată la Sinaia din mai multe direcţii — a unei înţelegeri deontologice care să precizeze ceea ce candidaţii, partidele şi organismele de propagandă electorală trebuie să se abţină cu tot dinadinsul a face — să fie preluată şi dusă la împlinire ca o iniţiativă civică.

Decizia asupra problemelor-cheie ale alegerilor corecte şi libere rămîne în final în mîna parlamentului nostru. Pînă acum el nu ne-a răsfăţat cu dovezi de bravură sau clarviziune politică. Dar acesta e parlamentul pe care îl avem şi viitoarele alegeri, inclusiv soarta instituţiei observatorilor naţionali, depind de regulile pe care le va produce în viitoarele zile.

În definitiv, nişte reguli bune sînt relativ uşor de făcut : ele trebuie să conţină tot ce este necesar şi doar ce este suficient pentru ca alegerile să fie corecte şi libere. Seminarul de la Sinaia a încercat să definească spaţiul dintre necesar şi suficient. Parlamentul, în schimb, va trebui să nimerească exact la ţintă.

„PRINŢUL" PAUL LA COTROCENI

THEODOR ROGIN

Apariţia în viaţa publică românească, în urmă cu peste doi ani, a prinţeselor regale din Casa de Hohenzollern şi reactualizarea, după mai bine de patru decenii de comunism sălbatic, a chestiunii monarhice au fost contrasalvate de prezenţa, în aceleaşi circumstanţe, a lui Paul Lambrino, abuziv autointitulat — ca toţi burghezul nutrind nostalgii aristocratice — „Prinţ de Hohenzollern" şi, deci, „Alteţă Regală". Presa favorabilă Puterii, într-o perfectă ostilitate faţă de ideea unei posibile Restauraţii, încercat să discredităze, sfidînd adesea cel mai elementar bun-simţ, intenţiile şi activitatea prinţeselor Margareta şi Sofia în ţara în care tatăl lor, Mihai I, jucase un rol istoric important, dar fusese împiedicat să-l desăvîrşească de către o conspiraţie dusmană, în primul rînd, poporului român. Atitudinea oficialităţilor de la Bucureşti faţă de regele Mihai a fost stigmatizantă pentru onorarea însăşi — şi nea destul de pătată — a acestor oficialităţi, în momentul revenirii în ţară a fostului suveran, în decembrie 1990. Spaima guvernanţilor a ieşit din matcă **la ideea pe care o (re)încarna prezenţa regelui** mai mult decît la surpriza unei vizite inopinate.

În schimb, presa pro-republicană şi, în umbra ei, cîţiva „plutitori" în sferele cu aromă tari ale Puterii l-au luat efectiv în braţe pe „prinţul Paul", aducînd ca argument al sublimei lui onestităţi lipsa oricărei revendicări istorico-politice. „Alteţa Sa" a declarat de altfel ziariştilor că, atîta vreme cît o republică prezidenţială se dovedeşte aptă să asigure democraţia şi statul de drept, monarhia nu-şi mai justifică misiunea, dînd de înţeles, **ipso facto**, că pretenţiile „unchiului" său la tronul României sînt superflue. Paul Lambrino, fiul unui bastard (Mircea Lambrino, rezultat din căsătoria morganatică a viitorului — pe atunci — Carol al II-lea cu Ioana Lambrino), a afirmat, de asemenea, că doreşte în mod expres tronul României, fără a accentua însă **că nu are dreptul** să formuleze o asemenea pretenţie, fiindcă ar aluneca, inevitabil, în impostură.

Odată „adormite" lamele cerberilor democraţiei „originale" din România, „prinţul" a devenit un obişnuit al vieţii mondene bucureştene, bucurîndu-se tocmai de atenţia celor ce nu privesc cu ochi buni reinstaurarea monarhiei. Or, aceasta mirosse de la şapte poşte a diversiune. O diversiune în care Paul Lambrino are de jucat un rol deloc neglijabil, nu ştim însă cît de conştient asumat. Cartea consacrată bunicului său, regele Carol al II-lea, publicată iniţial la Londra (şi ulterior, la Paris), a apărut la noi în traducerea Ilenei Vulpescu, scriitoare binecunoscută, dar şi soţia senatorului Romulus Vulpescu (fost şi el, cîndva, un personaj respectabil al literelor româneşti), cel care l-a vituperat nu o dată pe regele Mihai, cu o încrîncenare demnă de „Românul Mare".

Un ultim act al acestui „scenariu" antimonarhic a fost primirea chiar a lui Paul de Hohenzollern la preşedintele Iliescu. În ciuda alergiei pe care i-o stîrneşte prezenţa unui posesor de sînge albastru (fie el şi mai diluat) — d-l Iliescu neflind nici măcar un burghez cu nostalgii aristocratice —, preşedintele s-a străduit să pară amabil şi chiar a zîmbit (mai mînzeşte, ce-i drept), dîndu-şi seama, probabil, că nu are de ce să se teamă. „Prinţul" i-a înmînat un exemplar din amintita biografie.

S-ar putea să revenim. **S-ar putea** fiindcă n-am vrea să-i acordăm „prinţului" mai multă importanţă decît cea cu care l-a miloştivit, pînă acum, Istoria. Singura întrebare ce ne stăruie în minte şi pe care, iată !, o lansăm retoric cititorilor noştri (aşa, ca... diversiune), este : oare cum o fi sunînd — căci ea, desigur, există ! — dedicaţia de pe exemplarul dăruit de „alteţa sa" preşedintelui României ?

MODELE NOI ÎN CAMPANIA ELECTORALĂ

Interviu cu VIOREL OANCEA, primarul Timișoarei

— Ați declarat într-un recent interviu că ați beneficiat de o campanie electorală eficientă realizată de oameni competenți.

— În cadrul Convenției Democratice a existat un directorat al campaniei electorale care și-a stabilit strategia și termenele ; în urma colocviului organizat de Institutul Național Republican pentru Relații Internaționale din Statele Unite, directorii de campanie electorală au „prins" unele modele noi. Împreună cu candidații pentru posturile de consilieri am avut întîlniri în diferite puncte ale orașului, în cartiere, ca să ascultăm doleanțele oamenilor și ceea ce ar dori să fie orașul lor. Au fost apoi întîlnirile cu muncitorii, la poarta întreprinderilor, cînd oamenii ieșeau de la lucru ; atunci discutam cu ei problemele care îi frămîntă și care erau de competența primăriei. Propaganda prin afișare a avut un efect destul de bun, cu toate că existau anumite grupuri care rupeau afișele, imediat ce le lipeam noi. Pentru impactul vizual și auditiv asupra populației a mai fost făcută un fel de caravană electorală, care s-a deplasat în oraș, în cartiere, pe străzi, tot timpul cu o portavoce prin care se prezenta programul Convenției Democratice. Mașina purta însemnele Convenției și avea niște panouri pe care erau lipite postere cu mine. Au mai fost și clipuri prin televiziunea locală (în cea din București, mai puțin). Așa au ajuns timișorenii să mă cunoască mai bine și rezultatul s-a văzut, chiar dacă într-o „anumită presă" au fost — cei puțin în ultima săptămînă — atacuri furibunde la adresa mea ; știindu-mă curat, onest, n-am fost deranjat, am fost sigur că timișorenii au posibilitatea de a discerne între vorbă și faptă. Ultimul atac contra mea a fost simbătă (ceea ce conform legii, era interzis, dar pentru anumiți oameni nu este interzis nimic).

— Cum apreciați rezultatele obținute de Convenție în întreaga țară ?

— Cred că pentru acest moment rezultatele sînt mulțumitoare, date fiind condiții le preelectorale de penetrare a Convenției în localitățile mai mici ; fiindcă ne-au lipsit mijloacele financiare de a ajunge la cetățeni. Noi, în Timiș, am făcut un efort mai mare și s-a văzut că a meritat — aproape 45% dintre consilierii din tot județul sînt ai Convenției și avem foarte mulți primari ai Convenției. Neavînd acces la televiziunea centrală, iar televiziunea locală emițînd la ore imposibile (1—2 noaptea, în timp ce oamenii care merg a doua zi la lucru dorm), e foarte necesar contactul direct cu omul de acolo. Am fost, de pildă, într-o localitate unde nu am avut nici un fel de nucleu, al nici unui partid din Convenție. Dar, după ce am vorbit cu doi-trei oameni, candidații (care erau independenți, dar pe lista noastră) au întrunit mai multe sufragii decît am putut noi să oferim ca locuri de consilieri, numai pentru faptul că era **Cheia** și că erau partidele Convenției. Dacă și în restul țării s-ar fi dus o propagandă mai structurată și cu o strategie superioară, rezultatele ar fi fost mult mai bune.

— Problemele Bucureștiului sînt binecunoscute : alimentare cu apă, locuințe, transport în comun, salubritate, drumuri, aprovizionare... În ce măsură sînt aceleași și problemele Timișoarei ?

— Vedeți, problemele Bucureștiului sînt, de fapt, problemele întregii țări. Nu putem spune că un oraș stă mai bine ca altul. Priorități sînt atît de multe, încît nu le mai poți numi astfel. În primul rînd salubritatea, domeniu care ar trebui să stea pe agenda oricărui primar. Transportul în comun, drumurile, apa, încălzirea. Dar toate primăriile se lovesc de o mentalitate greșită a Guvernului și a Parlamentului. În mod normal, cînd s-a dat legea administrației locale trebuia să se dea și legea taxelor și impozitelor. Au trecut de atunci trei luni și tot nu au dat-o. De asemenii, trebuia să se dea legea privind bugetul local. Este aberant ca administrația financiară, care nu este subordonată primăriei, ci Ministerului Finanțelor, să perceapă taxe și impozite ale primăriei, iar noi să nu știm suma și valoarea acestora. Acești bani se plimbă nu știm pe unde și guvernul sau știu eu cine, dacă binevoiește să ne mai dea, ne dă, dacă nu, nu. Așa că nu știi ce ai în buzunar, ca să-ți mai chivernisești alte cheltuieli, și mergi orbește fără să poți face ceva planificat.

— Există proiecte de demolare a unor zone foarte vechi, deteriorate, lipsite de importanță istorică ? Și care va fi orientarea, va fi spre construcții de blocuri sau spre case ?

— Noi avem un plan de sistematizare a orașului, destul de bine structurat, aprobat mai dinainte de primărie. Bineînțeles că nu mai vrem să construim aceleași blocuri ca pînă acum, în care iarna să înghețăm și vara să ne coacem. Ele au fost făcute la normă, neținîndu-se cont de aspectul civilizat al unei locuințe. Cred că se vor construi și blocuri, dar gîndite într-un alt mod, cît și locuințe ca (proprietate particulară, sau societate publică) vile, case. În funcție de cît îi ține pe fiecare buzunarul.

— Cum vedeți posibilă lupta contra corupției în Timișoara — oraș la doi pași de graniță ?

— Vedeți, zona aceasta a fost totdeauna poate cea mai supusă corupției, s-au vehiculat sume foarte mari de bani, valută, aur, aici a fost traficul cu pașapoarte etc. și alte probleme, trafic foarte mare de mărfuri străine. După revoluție, fenomenul s-a amplificat, și din cauza înțelegerii greșite a ideii de libertate și de drept de inițiativă. Metode de combatere : controlul permanent al respectării legalității actelor care se fac în oraș. Este singura modalitate, nu de a stîrpi, dar de a diminua și de a aduce la cote rezonabile corupția — care există și în statele cele mai civilizate.

— Ce proiecte de aducere a unor firme străine aveți ?

— Am deja destul de multe legături (cu ambasadori, cu miniștri ai unor țări occidentale, cu firme străine, pentru că există acum un interes mai mare pentru țara noastră și în special pentru Timișoara). Bineînțeles că un investitor nu vine în România ca să ne facă nouă opere de caritate, ci ca să cîștige. Și noi trebuie să fim de acord cu această față a lucrurilor. Dar în același timp, trebuie să cîștigăm și noi. Asta nu înseamnă că ne vindem țara, pentru că nici americanii nu și-au vîndut-o dacă au venit japonezii și nu investit, și au construit acolo întreprinderi. Este, deocamdată, necesar să ne schimbăm mentalitatea și poate va veni și timpul cînd ne vom duce noi, în alte țări și vom deschide afaceri acolo, fără ca cei de-acolo să ne vîndă țara lor.

— Există cumva și un proiect de înfrățire cu un alt oraș din străinătate ?

— Sîntem înfrățiți cu destul de multe orașe și continuăm acest proces, stabilit prin lege. Consiliul municipal este abilitat să facă asemenea legături economice, sociale, culturale și de înfrățire cu alte orașe. Mai nou, se pare că guvernul eludează legea și își arogă drepturi care sînt în afara ei. Pentru că s-a transmis o circulară conform căreia toate înfrățirile între orașe nu se vor face decît cu aprobarea Departamentului Administrației Publice din minister. Ar fi bine ca guvernul să se uite în legea 69, să vadă ce scrie la ultimul punct din atribuțiunile Consiliului municipal al primăriilor.

— Cum apreciați starea de spirit a populației orașului ? Procentul de absenteism a fost destul de ridicat la recentele alegeri și pare să indice o stare de indiferență față de evenimentele politice.

— Este o afirmație, zic eu, nefundamentată. Într-adevăr, în Timișoara prezența la vot a fost în jur de 56—57%, dar ea nu reflectă adevărul, fiindcă au fost mari greșeli în repartizarea acestor secții de votare. Cred că s-au pierdut cel puțin 10% din voturi. În '90, prezența la urne a fost în jur de 80% deci diferența de 10—13 procente nu este chiar așa de mare.

— Ce credeți că se trebuie să întreprindă Convenția Democratică pentru a-și spori șansele la viitoarele alegeri generale ?

— În primul rînd, bineînțeles, trebuie păstrată unitatea. Ca să dovedim că vrem mai puțin pentru noi, mai puțin pentru partid sau pentru persoană, și că vrem să facem ceva pentru țară. Trebuie să lăsăm deoparte orgoliile personale și de partid. Iar după aceea, trebuie într-adevăr să ducem o muncă de lămurire mai intensă în zonele în care nu am avut prea mult succes. Dificultățile sînt mai întîi financiare, apoi trebuie mașini, trebuie oameni. În Timișoara și în județul Timiș s-a reușit pentru că foarte mulți oameni au dăruit din timpul lor liber acestei campanii electorale și, indiferent cine va fi la putere, trebuie să existe o opoziție puternică pentru a nu-i da voie celuilalt să-și facă de cap, cum se spune. O opoziție în stare oricînd să contrabalanseze, să țină echilibrul politic. Dacă ajungem aici, va avea mai puțină importanță cine e la putere.

A consemnat
MIRCEA IONESCU

OCHIRE RETROSPECTIVĂ

(Urmare din pag. 5)

condus la selectarea grupărilor minoritare din Convenție : mă întreb, la întîmplare, de ce a fost preferat sindicatul „Fraternitatea", să zicem, sindicatului brașovean „15 Noiembrie" al domnului Sevaciuc ? După cum vor trebui investigate foarte serios și categoriile sociale reprezentate de sindicatele din Convenție, de ce tocmai „Solidaritatea Universitară" și nu, bunăoară, (și) sindicatul medicilor ori A.Z.R.-ul ? Iar dacă tot se încearcă o apropiere sindicală, poate că n-ar trebui omis detaliul că cel mai important cartel sindical (compus din „Frăția", „C.N.S.I.R." și „Alfa") și a exprimat public simpatia pentru Convenție — energie ce ar putea, poate, găsi o canalizare ceva mai subtilă. Care va fi soarta U.M.R.I.-ului, mai ales dacă prizăm vestea potrivit căreia dl. Ratiu ar dori, totuși, să repete experiența unei noi candidaturi la președinție pe listele acestei grupări din care nu se știe încă dacă mai face parte ? Cum vor fi calmați unii minuscoli năbădăioși, de exemplu dl. Nicu Stăncescu care s-a și trecut, cu un acord, dacă prieșp bine, univoc pe listele prezidențiabililor ? Cum de mai poate fi emisă din Convenție importanta grupare a etaicilor germani din România ?

Atitudinea P.N.L., ca și aceea a U.D.M.R., coroborate cu rezultatele Convenției Naționale a F.S.N., vor declanșa probabil o reacție în lanț, cu efecte apreciabile asupra structurii Coveției Democratice. Văd în acest sens, cu toată circumspecția de rigoare, trei variante : 1. Convenția se autodizolvă, grupările componente vor candida pe liste proprii, urmînd, eventual, să opteze pentru alte asocieri în vederea constituirii viitoarelor grupuri parlamentare ; 2. Convenția se desparte de unii din echipieri, păstrînd vechea componență ori inițiind alianțe noi (de exemplu P.A.C. — P.N.Ț.C.D.) ; 3. Convenția își menține actuala alcătuire, urmînd însă ca forțele cu adevărat redutabile să primească un statut privilegiat, cum ar fi dreptul de veto. Ces de a patra ipoteză, aceea a conservării Convenției în prezentele ei frontiere și hotarnuri, mi se pare nu doar fără șanse, ci chiar o formă de efeminare tactică, expusă tuturor riscurilor posibile. Năzuim că europenitatea acestui voi va găsi opoziția, indiferent de mișcările din sînul ei, cu o strategie limpede și bine strunită din care țare ne-am bucura să lipsească, în fine, poporul aplomb balcanic.

NAȚIONALI
CONCEPT ISTO
PRACTICĂ SOC

Cele citeva idei înșirate aici nu au ambiția și nici nu ar putea sistematiza acest domeniu imens de atitudini, interpretări și rețete de perspectivă. Ca toate -ismele, el trezește o reacție negativă în cercurile asemănătoare celui care sper că se află acum în această sală. A-l identifica cu patriotismul este desigur o gravă eroare, oricit de mare ar fi segmentul pe care aceste două concepte se suprapun.

Transfigurarea naționalismului în epoca totalitară pînă la falsificarea grosolană a trecutului și exacerbarea unei xenofobii profitabile fostei puteri și oamenilor ei nu pot justifica respingerea în ansamblu. Ideea societății transnaționale pare a fi la noi prematură și conține o doză deloc neglijabilă de propuneri nerealiste, pentru a nu ne accentua încă mai mult rezervele.

Naționalismul are o natură ambiguă ce interzice respingerea, obligînd la compromisiuri și mai ales la analize cît mai cuprinzătoare și multilaterale. Cu acest scop sîntem acum aici. Piatra de încercare rămîne fără îndoială compatibilitatea lui cu democrația reală, înțelegerea lucidă a involuției și transformării sale în perspectivă previzibilă și deci acceptarea caracterului său istoric. Înțelegerea lui în parametri caracteristici începutului secolului, acceptarea unei inevitabile creșteri a sentimentului național și deci a accentuării opoziției dintre naționalitățile vecine sau întrepătrunse teritorial de-a lungul secolelor caracterizează forțele și orientările ce încearcă pe această cale să contracareze pierderile înregistrate prin dispariția dictaturilor.

Eforturile în direcția receptării colective a unui trecut real dezbărat de miturile colective creatoare de intoleranță nu subminează adevăratul naționalism, ci îi asigură perspective pozitive. Sub acest aspect, rolul istoriei și istoricilor este imens, chiar dacă incomod. Se pune problema regăsirii autentice și productive a trecutului. Lupta pentru identitate națională și pentru cultivarea diferențelor nu poate sau măcar nu ar trebui să vină în contradicție cu idealul integrării europene. În plus, abordarea democratică a ideii naționale este esențială pentru șansele noastre ale unei posibile unități teritoriale, amenințate sau interzise de molul în care, din păcate, se încearcă impunerea extremistă a naționalismului.

Radu Popa

„Era o diferență notabilă între magistru și elev"

MIHAIL GHIGA: (P.N.T.C.D.): Sînt avocat și membru al departamentului juridic al P.N.Ț.C.D. Personal, îmi vine mai degrabă să combat ideea de naționalism. Mă inspir în această chestiune și faptul că am avut ieri norocul să revăd înregistrarea unui interviu recent al domnului Marian Munteanu. Venea după un interviu al lui Petre Țuțea și trebuie să recunosc că era o diferență notabilă între magistru și elev. Dacă magistrul — prin geniu filosofic, prin suferința sa (a detenției îndelungate și a vîrstei) în care îi rămîneau nealterate farmecul giadirii și mai ales tendința continuă către conceptualizare — era poate îndreptățit să se definească drept un „naționalist absolut", naționalismul recent al domnului Marian Munteanu mi s-a părut fără conținut. Mi s-a părut a se înscrie alături de foarte multele isme care apar astăzi printre diversiuni. Și mi s-a părut că funcționalitatea acestui naționalism este ca să convingă tineretul să nu facă politică sau s-o facă în cadrul unor noțiuni abstracte care să nu deservească un partid politic. Uităm că în ultimele decenii nu am suferit datorită unei opresiuni în special naționaliste, ci prin înăbușirea tuturor etniilor țării noastre. Tendințele exagerate, patriotarde și xenofobe au fost diversiuni, așa cum sînt și acum. Este sau nu o diversiune ca în cadrul unei populații majoritare, de origine română, să nu se satisfacă cerințele legitime ale bisericii greco-catolice și lăcașurile de cult să fie în continuare dominate de o singură confesiune? Mie mi se pare că diversiunea extremist-naționalistă duce la posibilitatea oprimării unei confesiuni. În această situație aș propune ca una din sintezele domnului profesor Radu Popa să cuprindă accentuarea rezervelor noastre față de naționalism ca o noțiune pur și simplu. Naționalist, dacă vreți, era profesorul de economie politică Cuza Alexandru, iar al doilea era, dacă vreți, Zelea Codreanu. Eu cred că trebuie să tindem către o orînduire democratică, în care drepturile oricărui cetățean să fie ocrotite.

În decembrie '89 am avut o discuție cu un amic maghiar

ION COJA (VATRA ROMÂNEASCĂ): În România, dacă discutăm despre naționalism, se ajunge fără să vrem la naționalismul românesc și cel maghiar. Eu am simțit că în mod natural, maghiarii trebuiau să conceapă un naționalism defensiv, aș zice eu, alături de al nostru. Drama prin care a trecut sau mai trece naționalismul maghiar este aceea de a se crampona de o idee ofensivă, care a riscat să ducă la disoluție acest naționalism și bazele sale. Adică etnia maghiară! În decembrie '89 am avut o asemenea discuție cu un amic maghiar, era foarte speriat de înmulțirea țiganilor în Ungaria. Cifre alarmante și pentru mine. Și conchidea cu un paradox: „Domnule, în 50 de ani maghiarii vor dispărea din Ungaria. Singurul loc în care vor rezista maghiarii va fi Ardealul". Unul din pericolele mari care pasc civilizația umană este extinderea și internaționalizarea unor modele culturale cu efect ușor de bănuit, și anume destrămarea, pierderea unor culturi minore, în sensul fizic al termenului. Al unor limbi mai puțin vorbite. Am discutat despre asta într-un text pe care l-am prezentat la Congresul de romanistică de la Santiago de Compostela, avansat apoi la Parlamentul de la Strasbourg. Povestesc despre acest texi în măsura în care țin să se înțeleagă de ce mă consider naționalist și de ce consider că acest cuvînt nu este nicicum peiorativ. L-a pomenit domnul avocat pe Petre Țuțea. Nu ar fi rău să capete circulație o distincție, pe care o făcea Petre Țuțea, între patriotism și naționalism. Zicea așa: „patriot ești nevoit să fii prin calitatea de cetățean. Calitatea de cetățean te obligă să fii patriot. Și dacă cumva pleci dintr-o țară în alta, ești prin lege obligat să fii patriot în noua ta țară. Naționalist — spunea Petre Țuțea — nu poți să fii decît într-o singură limbă, într-un singur spațiu. Și a fi naționalist este o chestiune de vocație, nu de obligație". Cu această idee despre naționalism am intrat în „Vatra" și trebuie să vă mărturisesc că majoritatea celor care au tangență cu organizația nu sînt departe de această idee despre naționalism. Nu-l confundă cu șovinismul, nu-l practică în acești termeni. Cred că nu trebuie să ne grăbim să condamnăm naționalismul ca pe o manevră. Sigur că folosește multora, dar nu asta e rațiunea de a fi a naționalismului. Este o propoziție în textul care s-a propus: „Naționalismul obligă la compromisuri". Sigur că obligă. Dar ce, pe lumea asta, nu te obligă la compromisuri? Naționalismul, psihologic vorbind, crește din sentimentul satisfacției față de tine însuți, că ești cel care ești, că ai părinții pe care-i ai, că te-ai născut în orașul în care te-ai născut ș.a.m.d. Și ajungi astfel și la satisfacția că aparții unui anumit grup etnic. E un mecanism psihologic care funcționează cu această fatalitate. La ultima ședință de partid din decembrie '89 am vrut să mă cert cu fostul șef de catedră, — să-l acuz de faptul că a sabotat în lingvistica românească o anumită orientare: cea dată de Pușcariu, de Caracostea, de Nolea și de Vulcănescu. Care au scris cărți în care se vorbea despre felul de a fi românese al limbi române. Or, trebuie să știți că acești autori naționaliști au fost, practic, interziși în anii ziși de comunism-naționalist. Mi se pare complet greșit să facem o legătură între naționalism și ce a fost înainte de '89. Păcatele lui Ceaușescu, pînă la urmă, ureînd din cauză în efect și tot mai departe, ne scot din spațiul românesc.

Diferența între naționalismul agresiv și naționalismul defensiv

RADU DUMITRESCU (P.S.D.R.): Cred că ar trebui să ne înțelegem asupra unei definiții a naționalismului, asupra faptului că există două feluri de naționalism: un naționalism agresiv și unul defensiv. Deci, de care dintre aceste tipuri de naționalism ne ocupăm noi acum? Îl considerăm și pe Iorga printre naționaliști sau numai pe Zelea Codreanu și pe A. C. Cuza? Este, socotesc, o întrebare preliminară. Poate că problema naționalismului se pune încă în termenii principiului naționalităților, care a fost formulat la sfîrșitul primului război mondial și adoptat ca bază a tratatelor de pace. Este el încă valabil? În ce măsură? Și, mai concret, care este viitorul așa-numitului statnațiune? Lucrul este intens dezbătut în Europa occidentală, ca și la noi. În momentul de față se vorbește foarte mult de spiritualizarea și permeabilizarea frontierelor. Acestea sînt conceptele pe care Occidentul ni le oferă în momentul de față, afișînd un complex de superioritate față de națiunile din Europa de Est.

Naționalisme negative, divizatoare, secesioniste

ANDREI PIPPIDI (G.D.S.): Aș observa că, din intervențiile de adineauri, s-ar putea culege cu folos diferența între naționalismul agresiv și defensiv, cu condiția însă de a adăuga că, în acest sfîrșit de secol XX, toate naționalismele sînt defensive. Sînt negative, divizatoare sau chiar secesioniste: ele insistă invariabil asupra diferențelor lingvistice și, cîteodată, asupra particularităților confesionale. Înțeleg că poate surprinde această declarație dar, nimeni nu se poate declara naționalist în momentul de față adoptînd un program agresiv. Totul este retractil în fața unui pericol considerat pe drept sau pe nedrept că primejduiește ființa națională. Și în această privință aș face observația că naționalismele de astăzi sînt moștenitoare — cel puțin pentru Europa de Sud-Est — ale celor care la începutul secolului XX s-au ridicat împotriva imperiilor otoman, țarist și habsburgic. Și preiau aceeași tactică. Eu cred că ceea ce le caracterizează pe acelea era revolta împotriva unor sisteme de organizare politică socotite anacronice. Deci, naționaliștii veneau cu sprijinul moral al modernității. Dar, în același timp, se reclamau de la origini, de la un îndepărtat trecut istoric. Și aici este o ambiguitate pe care nu am înlăturat-o încă nici astăzi, adică nici la această ultimă generație de naționalism. În fond, trebuie văzut — de cîte ori constatăm un caz particular, în Europa de astăzi — ce vîrstă are naționalismul respectiv. Mie mi se pare

SMUL — IC ŞI AL-POLITICĂ

A treia apartenență etnică

JHOR LEMNIJ : Mie mi se pare o nedreptate faptul că atunci cînd în România se discută problema naţională întotdeauna se are în vedere minoritatea maghiară. Eu nu contest caracterul justificat al acestui lucru şi nici complexitatea problemelor, dar trebuie să nu uităm că în această ţară există vreo 13 minorităţi naţionale. Dintr-una din ele fac parte şi eu. Şi pot să vă spun că minorităţile naţionale mici sînt în situaţia cea mai dezavantajoasă, mai ales atunci cînd minorităţii respective nu-i corespunde în altă parte un stat independent. De cînd a apărut statul ucrainean şi naţiunea ucraineană cu drapel, armată şi imn, sigur că atitudinea internaţională s-a schimbat, chiar dacă, sub presiunea imperiului rus, ucrainienii erau şi mai sînt încă socotiţi o naţiune falsă. Dar după 350 de ani de reducere la tăcere totală lucrurile s-au schimbat, pînă şi posturile de radio şi televiziune au învăţat să pronunţe Ucraina şi nu Ucrainá, cum este pronunţarea ruscască veche.

Cineva care face parte dintr-o minoritate mică are în suflet emoţionalitatea etnică proprie, unică şi irepetabilă de care nu se poate dezbăra niciicum, nici prin teroare, nici prin presiune, convingere, sacrificiu şi nici măcar atunci cînd este taxat drept membru al unui grupuscul impertinent — cum a catadicsit să se exprime un fost poet pe care în tinereţea mea îl stimam. În acelaşi timp însă, nu putem trece peste faptul că viaţa profesională a unui minoritar îi imprimă cel puţin din punct de vedere lingvistic o a doua apartenenţă etnică. Chiar practicînd o meserie medie, un ucrainean din România trebuie s-o practice în limba română. Dar mai este un lucru rar pomenit. Vrem, nu vrem, există şi o a treia apartenenţă etnică. La ora actuală cultura mondială sub toate aspectele ei este dominată de lumea anglo-saxonă şi în special de Statele Unite ale Americii. Oricît de puţin ne-ar plăcea, tot ce este mai bun în lumea asta în materie de creaţie spirituală şi materială se naşte în Statele Unite care au avut înţelepciunea şi o au încă — să accepte şi să răsfeţe pe profesioniştii mai mulţi sau mai puţin importanţi. Aceasta pare să fie şi cauza ultimă pentru care America a ajuns să fie singurul pol politic şi cultural al lumii contemporane.

Mai de mult, în Statele Unite se promova în mod oficial ideea de creuzet, de contopire a naţiunilor. S-a văzut că etnicul nu se topeşte ca plumbul. De aceea, acum, formula americană (ca şi cea canadiană, australiană etc.) în această materie este cea de „societate multiculturală". La rădăcinile societăţii abundenţei (affluent society) stă tocmai colecţia unică de diaspore din America.

Expresia „invers proporţională" este o expresie aritmetică, deci mecanicistă. Părerea mea este încă ceva mai complexă. Sentimentul naţional a creat şi cultură, nu numai ură. Nu e locul să insist asupra unor idei intuitiv limpezi pentru toată lumea.

m minoritar şi naţionalism majoritar

SDOR (MINISTERUL um un an şi jumătate, ltării, la sfîrşitul unei prieteneşti şi condrăznit să afirm că între naţionalismul ţionalismul minoritar. şiful discuţiei, şi nu ezbate sau explicita inţii că se crease un e şi noţiuni convers-o spun ? Că dacă făcută de domnul cepţi cu uşurinţă, nu ntinul însă ideea. Şi şi eu cu domnul ul că acelaşi popor ent dai se află în lism defensiv, poate re de naţionalism o-lt moment istoric. Ba e, aceeaşi entitate mai a totalitatea sa în-ţionalism defensiv, se ostura unei entităţi naţionalism ofensiv. iză, se pot crea locuri se comportă, să zicem, n, în mod ofensiv, remânii minoritari. În easă această exploatată ei şi fără raportare la pte foarte bine con-ăsit lucru, nu dorese din aceste detalii. lexă că repere există.

Trebuie ca toţi cei care doresc să ajungă la o lămurire a noţiunilor şi a cunoştinţelor să depună un mai mare efort. Aceste aspecte pot denatura raporturile dintre noi şi pînă cînd nu se va ajunge la o mai bună dozare a cunoaşterii reciproce, fenomenul de neînţelegere are foarte mari şanse de a persista. S-au făcut aici trimiteri la istoria maghiară. Bun, dar istoria maghiară nu se limitează la secolul IX. Istoria maghiară cunoaşte tot aşa de bine lupta pentru independenţă faţă de habsburgi. Deci, înştiinţez similare ale românilor din Transilvania într-o perioadă pe care, de obicei se concentrează atenţia celor care studiază istoria româno-maghiară. Toate acestea şi multe altele încă merită să fie discutate. De exemplu, aniversarea din anul acesta a procesului memorandiştilor sînt convins că poate oferi concluzii mult mai fertile pentru noi decît pentru cei care doresc să folosească acest prilej numai într-un scop care nu coincide neapărat cu al nostru. Dar am rugămintea de a evita pericolul concentrării şi fixării subiectului pe relaţiile româno-maghiare. Pentru că atunci cînd am declanşat discuţia, am gîndit şi am considerat acest lucru în ansamblu, nu numai pentru părţile mai delicate ale naţionalismului actual.

transnaţionale, nu naţionale

HEORGHE : Există cultural şi un naţio-are au fost evocate rea să ne concentrăm naţiune şi naţionalism organizare politică, ca anizare statală. La sens istoric, în jocul ţionale s-a invocat nalităţilor ca un prin-r de stat, de teritoriu. să aducem discuţia, pe acest teren al con-ionalism şi naţiune ca anizare statală. Şi rom reuşi să scăpăm manticii şi să nu eva-relaterale, întrebin-să naţionalismul să u viabil de organizare ătura politologică şi ce distincţie între sta-statul etnic. Există zare socială şi statală ţinătorii puterii şi in-relaţie directă — de l şi cetăţeanul. Valoa-te ca de cetăţean. etnice în care relaţia divid este mediată de efiniţă după anumite relaţie, ş.a.m.d. Eu al naţionalismului, în il discutăm aici — ism — este în statul ornat dat, după pri-dial, una dintre mo-anizare a societăţilor statului etnic, în care tual o etnie majoritară rea politică şi o exer-a sa, asigurînd ele-că ale vieţii sociale, securităţii şi protecţiei individului. Mai există această idee, că securitatea ta ca individ este mult mai bine apărată şi drepturile tale asigurate cînd existenţa — pe un anumit teritoriu — este garantată de un stat etnic, ale cărui poziţii sînt ocupate de cei care fac parte din acelaşi etnie ca şi tine. Eu cred că aici este punctul de unde încep opoziţiile, conflictele. S-a şi formulat ideea statului etnocratic, care la un moment dat a devenit stat fascist, stat totalitar. De oarece controlul pe care un grup îl exercită asupra individului tinde întotdeauna să devină un control totalitar. Este o anomalie a vieţii sociale, pornind de la premisa sociabilităţii, ca grupul să dobîndească prioritate asupra individului şi să tindă să-l controleze sub toate aspectele sale. Grupul religios, de pildă, poate foarte repede să alunece în această direcţie. Cred că acum sîntem într-un moment istoric în care există un conflict între rolul de cetăţean şi rolul etnic. Există societăţi în care statutul de cetăţean este bine întărit şi garantat de legi, dar şi societăţi, mai tinere (şi cred că şi societatea noastră face parte din acestea) în care statutul de cetăţean nu este bine consolidat. Şi atunci, ca o compensare a acestei slăbiciuni, datorită fragilităţii structurilor statale, apare protecţia dată de grupul etnic : individul se retrage în discursul etnic şi îşi caută sprijin în cei pe care-i socoteşte asemănători lui. Aş introduce ca o temă de discuţie noţiunea de teritorialitate, care se modifică în prezent, date fiind experienţele din Vestul Europei, de integrare supranaţională, transteritorială ş.a.m.d. Apar noi relaţii sociologice. De pildă, cineva spunea că unele bazine industriale tind să dobîndească personalitate juridică. În cazul acesta ocupaţia devine elementul în funcţie de care se distribuie anumite categorii de drepturi, şi nu atît localitatea, rezidenţa. Eu aş zice, deci, că ideea societăţii transnaţionale este cu siguranţă prematură şi conţine o doză deloc neglijabilă de propuneri nerealiste, dar constituie o alternativă de organizare a relaţiilor politice contemporane. O găsim în societăţile multinaţionale, o găsim în aceste experienţe de integrare suprastatală în care instituţiile internaţionale tind să preia o serie de atribuţii ale statului naţional în garantarea drepturilor şi a protecţiei cetăţeanului. Şi cred că noi trebuie să privim cu atenţie la aceste experienţe pentru a găsi o alternativă de organizare a propriilor noastre relaţii. Integrarea în instituţiile internaţionale este una dintre modalităţile de a compensa ascendentul statului naţional totalitar asupra individului ca cetăţean. Un cetăţean din Europa de Vest poate să facă apel la Curtea Europeană pentru Drepturile Omului atunci cînd statul naţional îi încalcă anumite drepturi. Un român nu, pentru că România nu este membră a Consiliului Europei, nu a aderat la Convenţia Europeană pentru Drepturile Omului şi atunci nu poate uza de serviciile Curţii Europene pentru Drepturile Omului. De cîtăva vreme, încerc să explorez conceptul de transnaţionalism în încercarea de a conceptualiza situaţia romilor, a ţiganilor, aşa cum sînt ei, un popor în diasporă, risipiţi în toată lumea şi cum pot ei să devină subiect de preocupare a organizaţiilor naţionale şi internaţionale, nu ca minoritate naţională, ci ca minoritate transnaţională. Conceptul de minoritate naţională s-a format tot într-o practică politică, cea de după primul război mondial, în procesul de retrasare a frontierelor, de realocare a teritoriilor. Cum eu consider că ideologia naţională şi naţionalistă este caducă, consider şi că ideea de minoritate naţională în unele dintre formele sale este la fel de perimată. Am participat la seminarii internaţionale şi am rămas şocat de felul în care diferite minorităţi naţionale interpretează drepturile omului ca pe un pretext de a-şi reafirma vechile lor doleanţe de a forma state etnice. Eu aş fi radical şi aş spune că ar trebui să medităm cu curaj dacă principiul autodeterminării popoarelor, în felul în care este afişat în dreptul internaţional, mai este încă valabil şi dacă din punct de vedere politic este încă un concept creator. Consider că în multe privinţe minorităţile naţionale, prin discursul lor, au stimulat naţionalismul majoritarilor ca reacţie la discursul unor minorităţi.

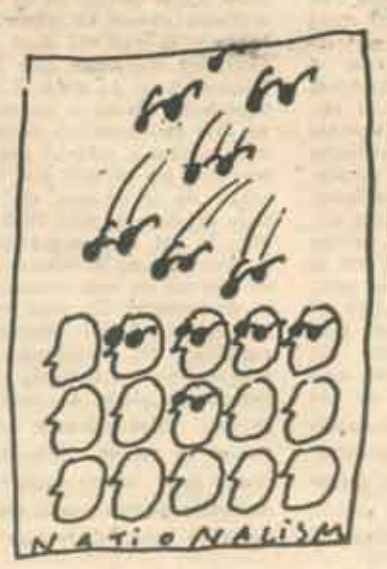

Nu poţi să fii tolerant atîta vreme cît identitatea ta nu e tolerabilă

SMARANDA ENACHE : Naţionalismele din Occident mi se par un simptom al unei crize generale a statului de tip etnocratic îmbinat cu un model deja existent de integrare pe baze de contracte civile. Deci, există o tendinţă de regionalizare, de individualizare, dar nu şi de întrerupere a relaţiilor. O tendinţă de divorţ elegant, pentru că aceste ţări au înţeles mai repede decît cele din părţile noastre că nu se pot disloca pe hartă. De exemplu, Scoţia nu poate, odată cu independenţa ei, să se mute în Australia ş.a.m.d. Lucruri care mi se par a nu fi ajuns încă în conştiinţa naţiunilor din Estul Europei, unde un război între croaţi şi sîrbi a avut nişte forme atît de dramatice, încît este greu să ne imaginăm cum se vor relua relaţiile orizontale care există de sute de ani între aceste naţiuni, cînd în momentul de faţă nici măcar serviciile poştale nu mai funcţionează normal. Cred că aspiraţiile foarte pronunţate spre identitate naţională sînt justificate de vreme ce ele există. Adică, eu aş fi ienată să spun că nu ar trebui să găsim modele de laborator pentru a le aplica realităţii. Atît de multe naţiuni — de la Scoţia pînă la ceceni şi tătari — au nevoie să se exprime într-un anume fel şi îşi doresc exprimarea identităţii naţionale, fapt care pe noi nu ne poate îndreptăţi să considerăm că acestea sînt lucruri desuete sau să considerăm cumva că un model importat din Statele Unite ar rezolva această problemă. Cred că aspiraţia naţională este foarte prezentă la toate naţiunile care au trăit în minoritate. Europa de Est şi Europa Centrală cuprind o mulţime de state ale unor naţiuni care au trăit în stare de minoritate pînă mai anul trecut... Deci există, cred, o criză de identitate fundamentală, pentru că aceste naţiuni nu se comportă ca majorităţi, nu sînt toleranţe, pentru că ele însele vin cu o imensă frustrare. Nu poţi să fii tolerant şi să înţelegi pe alţii atîta vreme cît identitatea ta nu este una confortabilă. Deci eu aş zice să ne gîndim dacă putem să spunem că toate naţionalismele şi individualismele sînt nejustificate, şi toate formele de coeziţie spre colectivitate, fie ele religioase, etnice, politice, sînt justificate, sau să ne întrebăm mai bine dacă nu cumva am ratat momentul de a începe să analizăm ceva ce există în jurul nostru. Deci dacă nu cumva ceea ce numim naţionalism politic este de fapt confiscarea politică de către cei care au înţeles că acesta este un instru-

ment politic, folosind acest lucru într-un avantaj politic. În acelaşi timp, spaima pe care o creează în toată Europa Centrală şi de Est această înfruntare a naţionalismelor naşte un fel de vid de tutelă în zonă, şi aceasta ar fi iarăşi o problemă la care ar trebui să reflectăm. Dacă nu cumva exagerarea pericolului unor identităţi distincte serveşte vreunui ceniru de tutelă posibil. Aici mă gîndesc din punctul de vedere al celor care fac elita intelectuală sau elita politică a unei naţiuni cum sîntem noi românii, în situaţia de a trebui să admitem că este o aspiraţie naţională fundamentală justificată şi de a o vedea în acelaşi timp confiscată în interese politice de autarhie, izolaţionism sau, chiar mai mult, de reunire a acestor stîngăcii sub administrarea unei noi tutele de orice tip.

(continuare în pag. 11)

CEI PATRU PILONI AI STRATEGIEI NOASTRE

(FRAGMENT DINTR-UN DISCURS POLITIC)

NICOLAE MANOLESCU

După cei doi ani și cîteva luni în care țara a mers înainte după un principiu (familiar unora) leninist : un pas înainte, doi pași înapoi, cred că aceste alegeri locale au stabilit adevăratul punct de pornire pentru o revoluție politică. O etapă s-a încheiat – etapa copilăriei postcomuniste, a entuziasmului, a euforiei și a deceptiilor de tot felul –, trebuie să ne adaptăm altei etape, în care vom încerca să creăm instituțiile postcomuniste din România. Am intrat într-un joc politic ale cărui reguli trebuie să le formulăm noi înșine. E destul să privim în jurul nostru, să vedem ce se întîmplă, de exemplu, zilele acestea, în F.S.N. Și, dincolo de faptul că ne pare bine sau nu de ce se întîmplă, trebuie să observăm că și F.S.N.-ul trece acum prin aceeași fază de adaptare (în forma sa specifică, mai dramatică, mai convulsionată) la realități prin care trec toate partidele. Nu trebuie să credem că sîntem cruțați de acest lucru. Faptul că alte formațiuni s-au dovedit neunitare ori sînt pe punctul să se spargă nu trebuie judecat doar printr-o prismă subiectivă. Ne e de ajuns să spunem : foarte bine, adversarul se rupe, iar noi rămînem uniți. La urma urmelor este un proces istoric care poate fi uneori anticipat, alteori nu, prin care trecem cu toții. Problema noastră în momentul de față este, deci, să ne menținem această unitate care să nu fie doar o unitate formală. Dovada unității noastre va trebui s-o facem și în raport cu celelalte partide și formațiuni din Convenția Democratică. Noi am sprijinit din capul locului Convenția. Sîntem dintre partidele care, deși au o reprezentare națională (adică filiale în toată țara), au avut cele mai puține cazuri în care s-a mers pe liste separate. Nu pentru că ne-am simți slabi am făcut acest lucru, ci pentru că de la început am crezut că ideea opoziției democratice din România este esențială. În euforia de imediat după 1989, apariția a zeci și sute de partide a fost o primă dovadă de pluralism – dar o dovadă superficială și derutantă. Adevăratul pluralism se traduce prin existența cîtorva partide puternice, care să exprime puncte de vedere politice diverse. Crearea C.D. a însemnat un mare pas spre acest adevărat pluralism. La un capăt se află forțele politice care doresc menținerea stărilor de lucruri anterioare (forțele politice de restaurație), la celălalt capăt se află formațiunile C.D., doritoare de schimbare, de reformă, de democrație. Rezultatul alegerilor (cele 33 procente îndreptate spre Convenție) a probat că electoratul a perceput corect această alternativă.

Desigur, toată lumea declară astăzi – este aria timpului – că păstrarea Convenției Democratice este necesară. Dar de la declarație și pînă la faptă, distanța este uneori foarte mare. Va trebui să dovedim nu numai că dorim, dar și să facem tot ce putem pentru menținerea Convenției. Problema noastră de aici înainte este dublă : de a afirma și de a susține (cu mijloace concrete) unitatea C.D. și de a ne afirma identitatea. Cei dintre dumneavoastră care au participat la nașterea acestui partid știu că ne-am propus ca principal obiectiv acela de a aborda realitatea din România într-un mod realist și pragmatic. Am spus atunci : nu vrem să punem carul înaintea boilor, o ideologie abstractă înaintea realităților concrete. A nu avea o ideologie abstractă nu înseamnă a nu avea opțiuni politice. Opțiunile noastre au avut o mai mare legătură cu ce s-a întîmplat în jurul nostru decît ar fi avut o ideologie abstractă. Ceea mai bună dovadă că în cîteva împrejurări extrem de complexe pentru noi și pentru lume n-am greșit a fost chiar felul în care P.A.C. s-a raportat la evenimente precum puciul de la Moscova ori mineriada care a răsturnat guvernul Roman. P.A.C. a fost primul partid care a acționat la ceea ce s-a întîmplat la Moscova și reacția noastră s-a dovedit corectă.

Am dat aceste exemple pentru a marca elementul de realism și de pragmatism din acțiunile noastre. Pentru că dacă un partid are o șansă ideologică, șansa asta este una singură și anume ca ideologia lui să rezulte din realități și să se aplice realităților. Desigur, au existat și perioade în care P.A.C. a fost mai puțin prezent. Această relativă absență se explică pe de o parte prin dificultățile de organizare și de comunicare, dar și prin faptul că a intrat în Convenție în campania electorală sub o siglă comună și nu sub sigla proprie. Un partid atît de tînăr, a cărui identitate nu apucase să se precizeze complet, avea și de pierdut în ceea ce privește identitatea lui dintr-o asemenea coaliție. Nu vrem să spunem prin aceasta că ar fi fost bine să nu intrăm în C.D. – departe de noi gîndul acesta. Dar ne-am pierdut ceva din acea identitate curajoasă și realistă, din acea reacție promptă la evenimente pe care am avut-o în august, septembrie și octombrie 1991.

Desigur, fiecare partid va trage consecințele pe care le va crede de cuviință. În ce ne privește, aceste consecințe nu pot fi (dacă îmi dați voie să-mi exprim această părere înainte de a vă asculta pe dumneavoastră) decît că noi trebuie să rămînem în C.D. și să învățăm totodată să profităm cît mai mult de această coaliție pentru a ne afirma identitatea. Alții vor judeca poate altfel și vor spune : mai bine plecăm dintr-o convenție care ne estompează imaginea. Dar, după părerea mea, nu este bine să facem acest lucru. Nu e bine, pentru că iată, se întîmplă un lucru pe care nimeni dintre noi nici măcar nu l-ar fi bănuit acum un an-doi de zile – să intrăm în alegeri ca o opoziție unită în fața unei puteri divizate. Cine ar fi crezut la 20 mai că puternicul tăvălug al F.S.N. va ajunge într-o zi în situația critică în care se află astăzi și opoziția divizată, slabă, care nu reușea să-și găsească o cadență corectă va fi în măsură să ofere României imaginea unei unități, mai presus de programe de partid și de interese personale ? În acest sens trebuie interpretată și declarația pe care a publicat-o Comitetul Național al P.A.C. ca răspuns la scrisoarea apărută în „România liberă" și „Cotidianul" semnată de un mare număr de personalități marcante ale vieții publice românești, prin care se cerea liderilor partidelor din Convenția Democratică să rămînă împreună.

Din nou am fost cei dintîi care am răspuns acestui apel.

Scrisoarea aceasta a comportat două lucruri : necesitatea ca în campania pentru legislative să intrăm uniți și pe baza unei platforme comune, în al doilea rînd, să susținem o candidatură unică pentru alegerile prezidențiale.

Referitor la candidatura unică am spus atunci : este atît de important să existe o personalitate capabilă să acceadă la acea învestitură și care să întrunească sufragiul C.D. în întregul ei, încît, dacă această personalitate, în urma negocierilor, va fi descoperită și propusă, eu personal sînt dispus să mă retrag. Firește, n-am spus (și fac această precizare, fiindcă mi s-a atribuit ideea) că m-am și retras deja din cursă. Nu de asta este vorba. Am spus doar că niciodată eu sau altcineva din P.A.C. nu va împiedica unitatea Convenției Democratice și căderea de acord asupra unei personalități plauzibile, în cursa prezidențialelor. Aceasta a fost sensul declarației noastre.

Cei care continuă să creadă că este preferabil jocul de culise, tergiversările, se înșeală amarnic. S-ar putea întîmpla ca de acum în două luni să avem alegerile ! Sîntem deja în mare criză de timp. Aceasta este și explicația faptului că am lansat ideea candidaturii mele la președinție atît de repede. Ea pare lansată repede doar în măsura în care alte partide politice n-au făcut-o nici pînă astăzi. Dar în orice țară din lume și în fața unor alegeri atît de complicate, o astepta pînă în ultimul moment pentru o lansa o asemenea candidatură comportă un mare risc de eșec. Nu se poate face un președinte în două, trei, patru săptămîni...

Avem printre primarii noștri personalități cu care s-ar putea lăuda oricare dintre celelalte partide. Pînă acum făceam promisiuni, acum am obținut rezultate. Va trebui să se țină seama în C.D. de capacitatea P.A.C. de a propune oamenii capabili pentru parlament.

De aici încolo nu vom mai accepta să ni se spună : nu sînteți un partid parlamentar, sînteți un partid mic, nou. Nu vreau să îndemn pe nimeni să intre cu aroganță în negocieri'e care vor urma, dacă se va păstra Convenția. Noi trebuie să intrăm la această negociere conștienți de rolul și de forța noastră și, în același timp, conștienți că e preferabil să dăm votul nostru unui partener din Convenție, dacă el este mai bun și are o șansă mai mare.

Există patru piloni pe care ar trebui să se sprijine strategia noastră. Aș porni de la faptul că noi ne propunem să privim înainte. Sîntem un partid tînăr, care nu poartă pe umeri lui nici cea mai mică nostalgie. Această privire înainte nu înseamnă cîtuși de puțin că nu vrem o ruptură de trecutul comunist. Dimpotrivă, ruptura de comunism este un lucru absolut esențial, pe care pînă și domnul Roman, recent, la colegiul partidului său l-a susținut cu foarte multă convingere și chiar cu o anumită candoare. Ruptura de trecutul comunist o cere astăzi aproape toată lumea... Acest proces al comunismului limitat pe care îl am în vedere nu are nici o șansă și, mai ales, nu duce foarte departe, dacă nu știm să schimbăm limbajul negației cu un limbaj al afirmației. Pe bună dreptate s-a reproșat de multe ori opoziției că nu vine cu un program destul de clar și de coerent. Doi ani de zile, o parte din opoziție, noi înșine, am fost mult mai preocupați de a-i critica pe alții decît a spune ce vrem să facem.

A privi înainte înseamnă o analiză și trecutul și prezentul. România a fost una dintre puținele țări democratice din Estul și Centrul Europei în perioada dintre cele două războaie mondiale. Trebuie să fim conștienți totodată de faptul că nu există un grad zero de plecare pe care să-l inventăm noi acum. A spune că ne întoarcem la Constituția din 1923 și la situația din decembrie 1947, cînd a fost înlăturat regele și cînd comunismul s-a instăpînit pe țară, ar fi mai simplu, dar nu și realizabil. Cei 45 de ani care au trecut peste țară nu ne-au lăsat pe nici unul dintre noi – nici o structură, nici un individ – cum eram atunci. E limpede că nu ne rămîne altceva decît să știm cît mai exact care este punctul în care ne găsim acum, după patruzeci și cinci de ani de comunism și doi ani de tranziție. De aici trebuie să plecăm, din această realitate pe care se cuvine s-o analizăm cu maximă atenție. Ce vom descoperi la capătul acestei analize și care vor fi soluțiile ? Aceasta rămîne să vedem. Dar că întoarcerea nu e cu putință mi se pare absolut evident.

Aș spune că două lucruri trebuie avute în vedere. Cel dintîi este refacerea societății civile. Societatea civilă nu este un termen abstract și nici unul socialist, cum au aerul să creadă unii ori alții. Societatea civilă este opusul societății atomizate, comuniste. Comunismul a atomizat societatea, a făcut din cetățeni indivizi și a căutat să-i țină pe unii împotriva altora. Edificarea societății civile înseamnă în primul rînd reconstituirea acestui țesut social care face ca fiecare individ să redevină un cetățean, care presupune respectul familiei, refacerea comunităților, înseamnă viața asociativă, înseamnă, pe scurt, că fiecare individ este capabil să-și asume răspunderea faptelor sale și să fie interesat de toți ceilalți. Societatea civilă este o societate de cetățeni conștienți care au spirit de inițiativă și de solidaritate, și care răspund pentru ceea ce fac.

În al doilea rînd ar trebui să avem în vedere reconstruirea instituțiilor României. Sîntem prea deseori tentați să spunem : instituțiile comuniste trebuie distruse. Trebuie distruse și, din păcate, acest lucru nu s-a făcut decît în mică măsură. În același timp trebuie să construim instituții noi, democratice. Dacă democrația noastră este fragilă, acest lucru se explică tocmai prin faptul că nu există instituții viabile.

Al treilea obiectiv este redobîndirea încrederii. Nu întîmplător pun acest obiectiv înaintea altuia, acela legat de reformă. Este un obiectiv de natură morală. S-a spus în diferite ocazii : românii nu sînt în stare de democrație și de reformă, nu suportă pur și simplu dificultățile inerente tranziției, nu sînt în stare de privațiunile obligatorii ale reformei, deci nu e nimic de făcut cu ei. Cineva a avut interes să susțină această idee și să lase și pe alții să creadă că ea este corectă. Dar vreau să vă întreb : un popor care a suportat 45 de ani una din cele mai crunte mizerii, chiar nu mai poate el, pentru o lună, pentru nouă sau pentru cîțiva ani, să suporte lipsurile, greutățile ? După părerea mea, problema este că nu s-au creat motivațiile pentru acest lucru. Gîndiți-vă ce motivație extraordinară aveam să suportăm și frigul, și foamea, și umilința pînă în Decembrie 1989. Ne imaginam cum o să scăpăm de Ceaușescu și cu asta și de mizerie. Și suportam ! Acum o asemenea motivație nu mai funcționează pentru că un regim nou instalat și care se prezintă drept democratic nu ne mai dă speranța c-am scăpa de el cu una, cu două. Oamenii care au mers în mai 1990 în proporție de 80% la vot, dar în proporție de cincizeci și ceva la sută în februarie 1992, oamenii par să nu mai creadă în reformă și în democrație. De fapt, începe să nu le mai pese. Acești oameni recad din condiția de cetățean pe care au avut-o, pentru o clipă, la condiția de individ, de atom al unei societăți dispersate. Sînt cei care nu au mai participat la vot în februarie 1992. Este foarte grav acest lucru ! Trebuie creată motivația pentru acești oameni, ca ei să redevină cetățeni. Într-un fel, ei au fost

cetățeni la 20 mai. Niște cetățeni aflați încă sub imperiul unei puternice emoții și care au votat în funcție de această emoție. Dar dați-mi voie să cred că atunci poporul român s-a comportat ca un popor de cetățeni — e drept, ca unii abia născuți, lipsiți de maturitate, dar cetățeni. Ar fi fost de așteptat ca acest spirit cetățenesc să cîștige teren și să înfrîngă atomizarea cu care ne-a obișnuit comunismul, dar, iată, ne trezim acum în fața pericolului ca oamenii să întoarcă spatele politicii, să spună că nu-i interesează politica și politicienii. Și, definitiv, să abandoneze principalul cîștig de după Decembrie 1989. De aceea spun că una dintre cele mai importante sarcini care le revin, în general, partidelor politice în momentul de față este să recreeze motivația oamenilor pentru o viață socială normală.

Și, în sfîrșit, dar, firește, numai întîmplător la urmă, reforma. Nu din idealism am pus morala înainte, ci pentru că reforma, după părerea mea, nu are nici o șansă, dacă nu obținem garanția pe care numai morala o poate da. Noi dorim o reformă reală, nu paliativă. Ceea ce putem reproșa actualilor guvernanți este că, pe o bază morală confuză și duplicitară, au făcut doar o pseudo-reformă, mai degrabă preocupată să menajeze structurile și oamenii vechi decît să creeze structuri noi și oameni capabili să lucreze înlăuntrul lor.

Revin, în final, la alegerile locale. Mi se pare esențial că aceste alegeri constituie începutul societății civile românești și primul act al revoluției politice. Rezultatul lor ne obligă să trecem de la vorbe la fapte și încă foarte repede. Domnii primari acum aleși au și constatat, probabil, pe pielea lor, că, într-un fel, e mai bine în opoziție decît la putere. Oricine merge astăzi pe străzi, zice : „Aoleu, cine-i primar ?". Și-și răspunde singur : primar e unul de la țărăniști sau de la P.A.C. Și, pe drept sau pe nedrept, injurăturile, pe care înainte le lua numai F.S.N., le luăm acum și noi. Prin urmare, am început de la administrația locală și, foarte repede, va trebui să ne gîndim și la un program de guvernare. Altfel, ne curățăm. Vă dați seama ce se va întîmpla dacă lucrurile vor arăta peste patru ani tot așa cum arată acuma ? Nici o justificare, nimic nu ne va folosi. Trebuie să schimbăm lucrurile cu orice preț pentru că, altfel, peste patru ani, vom fi în situația F.S.N. de astăzi.

Nu sînt partizanul globalismului. A crede că e cu putință acum, într-o democrație pluralistă, ca un partid să rezolve toate problemele și ale tuturor categoriilor sociale mi se pare o utopie. Noi trebuie să dorim, fără îndoială, pe de o parte, să fim un partid care să apere interesele cît mai multor categorii sociale și, în același timp, să identifice corect acele segmente din electorat, din populație, care ne aparțin și pe care nu le împărțim cu alții. Identitatea unui partid este dată de identitatea electoratului său. Deocamdată, nici un partid din România nu se poate lăuda că are un electorat al lui și numai al lui. Și, firește, în același timp, să facem cît mai multe lucruri pentru ca electoratul nostru să se lărgească. Fără să do:m însă, devenim un partid de masă sau de clasă. Ideea partidului de masă, ideea partidului de clasă sînt perimate în momentul de față. Ele mai lucrează în capul unor oameni care-și imaginează că cel mai important lucru pentru P.A.C. ar fi ca el să aibă trei, patru milioane cotizanți. Din punct de vedere material, sigur, ar fi bine. Din alte puncte de vedere, îmi dați voie să vă spun, ar fi catastrofal. Problema noastră nu este de a ne întinde ca o caracatiță și de a cuprinde cît mai mult, ci a unei identități precise (fie ea și limitată). De altfel, fără limitare nu există identitate. P.A.C. (și implicit C.D.) a reușit să descopere că electoratul său privilegiat este electoratul cel mai bine informat și mai politizat din țară. Acesta este deocamdată cîștigul nostru cel mai sigur. Acolo unde informația a pătruns, acolo am cîștigat. Să lăsăm analiștilor F.S.N. sarcina de a vedea ce trebuie să facă spre a-și menține electoratul pe care îl are F.S.N. — adică cel mai prost informat. Este infinit mai grea sarcina noastră (de a cîștiga prin informație) decît sarcina F.S.N. (de a cîștiga prin dezinformație). Oricum, aș dori să avem și noi în viitorii ani mijloace de informare comparabile mijloacelor de dezinformare pe care le au adversarii noștri.

NAȚIONALISMUL — CONCEPT ISTORIC ȘI PRACTICĂ SOCIAL-POLITICĂ

Problema identității nu există pentru identitățile neamenințate

MIHAI SORA : Problema este extrem de complexă și cred că ar trebui s-o gîndim în același timp de la nivelul lui 1992 și de la nivelul lui 2050. Pentru că sîntem în plin proces de mondializare în care și problema statului și problema identităților se vor pune în mod diferențiat. Oricum, problema națiunii și a naționalismului aș transfera-o într-o problematică pe care nu aș lega-o neapărat de instituția statală. Ea este, datorită împrejurărilor istorice din momentul de față, încopciată în instituția statală, care nu este definită prin problematica identității, ci prin problematica funcționalității în raport cu drepturile individului. La nivelul trebuie, în principiu, să se reducă instituția statului pe toate planurile vieții. Dar problema identității este o problemă care nu la nivelul statului trebuie pusă, ci la nivelul comunităților și asta înseamnă un univers microinstituționalizat sau infrainstituționalizat. Instituțiile comunității sînt extrem de fluide și trebuie să fie desprinse de instituția statală care trebuie să fie funcțională ca asiguratoare a egalității șanselor fiecărui cetățean. Intervalul dintre 1992 și 2050 nu putem să-l gîndim în mod omgen pe globul terestru, trebuie să-l gîndim în mod diferențiat, pe etape istorice. Eu aș face o mică clasificare a noțiunii de identitate : aș spune că există identități amenințate — încă amenințate — și identități care nu mai sînt amenințate. Iar dintre identitățile care nu sînt amenințate există identități care s-au realizat și identități care nu s-au realizat încă. Asta aduce dintr-o dată o diversitate a tendințelor celorlalte naționalități, care nu se pun în același mod pentru toți. Cînd am avut zece secole de cultură, începînd de la secolul al XI-lea, în care fiecare secol a fost marcat prin figuri mondializate, sînt la capătul unei evoluții și pot să privesc întregul trecut și chiar și problema identității foarte de sus. În situația în care Petroviei a trebuit să devină marele poet maghiar Petőfi Sándor sau cînd Vasko Popa — care își avea un modest orizont poetic — a devenit marele poet european de limbă sîrbă Vasko Popa, comunitățile respective pun cu totul altfel problema. Fiecare vrea să se realizeze pînă la capăt. Nu aș spune în termeni de agresivitate și de defensivitate. Pentru că fiecare identitate poartă în ea un potențial și este obligată față de sine însuși și față de lumea în care trăiește, să organizeze în asemenea fel condițiile în care se desfășoară viața ei, încît să poată da pînă la capăt tot ce poate. În momentul în care acest destin istoric s-a împlinit, lucrurile pot fi văzute altfel. La noi, în măsura în care gîndim numai în termenii lui 1992, sigur că ne lovim imediat de cîteva probleme pe care trebuie să le rezolvăm, cu toate că nivelul emoțional este foarte ridicat la fiecare dintre noi, dar trebuie să le rezolvăm în această perspectivă : ce se va întîmpla cu noi toți și cu această parte a Europei în următorii 30—40—50 de ani. Și ce se va întîmpla prin efortul nostru, al tuturora și prin bunăvoințele noastre. Și aici aș spune, oarecum atingînd nivelul micro, că există și aici identități care sînt mai amenințate decît altele în termeni de ortodocși-greco-catolici. Eu sînt ortodox și român, dar eu nu pot să nu-mi aduc aminte că în 1948 sau '49, confesiunea greco-catolică a fost deposedată, cu jandarmul statului alături, de către cea ortodoxă. Nu pe plan confesional, ci prin intervenția brutală a unui stat-partid. Culmea, a unui stat-partid ateu, care a luat poziția ortodoxiei în acel moment. Deoarece catolicismul, spre deosebire de ortodoxiile autocefale — deci care puteau fi foarte ușor amenințate în fiecare țară, fiindcă legăturile orizontale erau minime între aceste biserici — avea un centru spiritual la Roma, la Vatican, deci trebuia scos din scenă. În acești termeni trebuie să gîndim. Aș mai spune că pentru identitățile neamenințate, problema identității nu e o problemă. Adevărata noastră problemă este cea a descoperirii alterității. Adică actul de generozitate, nu în sensul solicitudinii față de cineva inferior, ci al datoriei față de tine însuți, să te reversi cu potențial înspre afară. Actul de generozitate al fiecărei identități este întemeietor pentru propria identitate.

Omul modern este prin excelență omul care posedă mai multe buletine de identitate

GABRIEL LIICEANU : Nu aveam de gînd să vorbesc decît în măsura în care ceva mă provoca. Și ceea ce mă provoacă la capătul acestei discuții este o constatare psihologică pe care simt nevoia să o exprim în fața dumneavoastră. Există subiecte, teme puse în discuția unei comunități de intelectuali cum e cea din această seară care se resimt în mod fatal ca un soi de terorism politic. Adică, sunt subiecte pe care noi nu le putem discuta cu seninătatea intelectualului, pentru că, dintr-o parte sau alta a vieții sociale, a politicului, se instaurează un terorism care plutește asupra noastră. Cred că problema națiunii și a naționalismului este prin excelență tema care suportă această opresiune a terorismului extraintelectual. A ajuns să ne fie aproape rușine să vorbim despre aspirațiile naționale, a ajuns să ne fie rușine, ca și cum am pune în joc o expresie a primitivismului nostru, a fondului nostru de primitivitate tribală, ca și cum între triburi și Europa nu ar mai exista nimic. Ori alegi Europa, ori te dizolvi într-o lipsă totală de identitate, într-o Europă incoloră, ori rămîi în străfundurile istoriei și ajungi în tribalitate și izolare. Ei bine, nu este o rușine, cred, să vorbești astăzi despre aspirații naționale. Nu este o rușine să vorbești despre existența unui stat-națiune. Bineînțeles, nu e o rușine pentru că orice punere a problemei naționalului se rezolvă printr-o patologie a națiunii. Naționalismul este, fără îndoială, patologia aspirațiilor naționale. Dar nu orice discuție în jurul aspirațiilor naționale termină în mod fatal într-o maladie colectivă. Și atunci, asemenea teme trebuie abordate cu o seninătate pe care măcar noi trebuie să o avem. Cînd se vorbește de stat-națiune îmi imaginez că nu se pune problema — și aici aș răspunde domnului Nicolae Gheorghe — unei presiuni a unei națiuni majoritare față de națiunile minoritare. Se pleacă mai degrabă de la o constatare aproape statistică, și anume, că pe o anumită porțiune de pămînt prinsă între frontiere recunoscute internațional se vorbește în mod preponderent o limbă sau există în mod preponderent o religie. Acest lucru nu are nimic de-a face cu raportul dintre stat și cetățean. Deci felul în care dumneavoastră vreți să spuneți : ori facem un stat în care cetățeanul este suveran, ori facem un stat în care etnia e suverană, mi se pare complet fals. Un stat modern nu funcționează niciodată la nivelul etniilor, ca stat. Funcționează la nivelul raportului dintre cetățean și stat. Deci, în clipa în care un cetățean intră sub incidența legilor, intră nu calitatea lui de german, maghiar, țigan, român, ci intră ca individ-cetățean care este pedepsit sau recompensat, avantajat sau dezavantajat în funcție de gesturile pe care le face ca cetățean. Un om nu e pedepsit, într-un stat normal, ca țigan sau ca român, ci este pedepsit ca infractor, fără culoare etnică. Și atunci unde intervine etnicul în această poveste ? Senzația mea este că noi avem nevoie de această categorie, de care bănuiesc că omenirea nu se va despărți niciodată, în măsura în care ea este preponderent o categorie, aș spune, culturală. Bănuiesc că nu se poate face nimic pe lumea asta fără să vii cu partea ta de cer, fără să vii cu sarea și condimentul unei limbi, a unei tradiții s.a.m.d. Deci, orice act de creație autentic este un raport între universal și concret. Or, acest raport nu se realizează niciodată în afara unei limbi, în afara splendorii particularului sau în afara splendorii întrupării divinului într-o categorie a istoriei. Bănuiesc că așta este modul în care noi putem discuta despre națiune, îmblînzind-o. Nu făcînd-o hidra teribilă care omoară o etnie în numele superiorității altei etnii. Deci, există, cred, posibilitatea de a nu mai face din cuvîntul etnie și din toate discuțiile în jurul națiunii o oroare a istoriei pentru simplul fapt că ea a devenit astfel în diferite momente ale ei. Un singur lucru aș mai vrea să spun. Noi trebuie să înțelegem această explozie a naționalismului care se petrece acum în ceea ce s-a numit blocul socialist al țărilor din Europa Centrală și de Est, ca versantul negativ al destrămării comunismului. În discursul pe care l-a ținut Mitterrand la acest colocviu, de la Paris, „Tribunile și Europa", a vorbit despre exasperare. Despre faptul că niște popoare cărora li s-a refuzat — cum spunea domnul Sora — accesul la identitate, au explodat după 70 de ani sau 45 de ani. Este firesc să revină pe scena istoriei, sau să ridice prima oară capul pe scena istoriei, cu o teribilă neliniște și cu o așteptare înăbușită în urma unor revendicări cerute vreme de decenii. Această exasperare sigur că la mai întîi forma negativă a aspirației naționale. Problema este cum putem noi, cu inteligența noastră și cu bune sentimente, să domolim asemenea răbufniri, să facem din ceea ce este în mod fatal o enervare istorică, o exasperare istorică, o îmblînzire. Într-o lume veche, fiecare individ era caracterizat printr-un singur buletin de identitate. Fiecare individ era membru și atît. Într-o lume internaționalizată — să zicem planetară —, omul modern nu mai poate să aibă perspectiva unui singur punct de vedere. Așa cum ești simultan pieton și conducător auto, cum fiecare om este astăzi în mare măsură la volan, dar și pe jos, deci își interiorizează punctul de vedere al celuilalt. Omul modern este prin excelență omul care posedă multiple buletine de identitate. Mi-am pus mereu întrebarea cum se rezolvă faptul de a fi o minoritate într-un stat în care ești cetățean și ești pe urmă și european. E foarte simplu : orice om cred că poate să posede cel puțin trei buletine de identitate. Poți să fii un bun ungur în Transilvania, poți să fii un bun cetățean român în Transilvania, poți să fii un bun european în Transilvania.

A consemnat
ANDREEA PORA

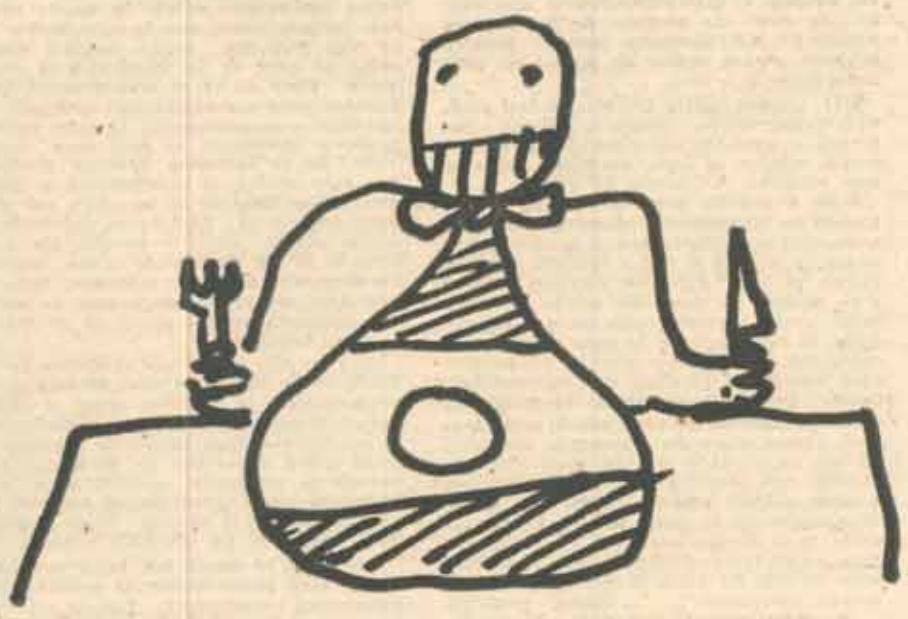

CÎTEVA PROPUNERI

AURELIAN CRĂIUŢU

În urmă cu mai bine de un secol, înainte de a se exila definitiv în Elveţia, la Lausanne, unde avea să întemeieze mai tirziu o foarte importantă şcoală de economie matematică marginalistă, Léon Walras (1834—1910), fondatorul teoriei echilibrului general, făcea (forţat de împrejurări) o necruţătoare şi întemeiată critică a întregului sistem de învăţămînt superior economic francez. Analizînd pe rînd instituţiile universitare, sistemul de selecţie şi de promovare a studenţilor şi profesorilor, conţinutul materiilor predate, Walras proba în fapt gravele deficienţe structurale ale unui sistem de învăţămînt economic rămas mult în urmă la acea epocă faţă de celelalte ţări apusene, propunînd la sfîrşitul studiului său cîteva reforme radicale care au fost aplicate, din păcate, abia după moartea sa. Citind obiecţiile şi propunerile sale, am fost însă de-a dreptul surprins, păstrînd toate proporţiile şi schimbînd ceea ce era de schimbat, de asemănările frapante dintre limitele învăţămîntului superior economic francez din acea vreme şi starea precară a facultăţilor noastre economice din prezent. De aceea am avut pentru moment impresia că simpla prezentare a argumentelor economistului francez, avînd în vedere statura sa intelectuală incontestabilă, ar putea constitui un foarte serios şi profitabil subiect de reflecţie pentru cei interesaţi sau chemaţi să formeze profilul economiştilor de mîine.

Ce spunea, aşadar, Walras ? În primul rînd, el acuza o anumită categorie sau pătură înstărită de a fi împiedicat sistematic dezvoltarea liberă a ştiinţei economice şi a învăţămîntului economic, deturnîndu-le şi reconvertindu-le spre propriul lor folos. Aceasta a degradat şi a compromis instituţiile universitare, metodele de selecţie şi conţinutul materiilor. Predată după adevărate grile deformatoare, ştiinţa economică şi-a pierdut astfel unitatea funciară, divizîndu-se într-o mulţime de specialităţi limitate şi relativ înguste, lipsite de o minimă perspectivă globală. Mentalitatea generală dominantă a distrus treptat spiritul de curiozitate şi pasiunea pură a cercetării, mai ales în rîndul ucenicilor, a căror principală preocupare a devenit cu timpul memorizarea şi reproducerea mecanică a textelor predate („une préparation mnémotechnique et mécanique" sunt înseşi cuvintele lui Walras). Nu în ultimul rînd el denunţa nepotismul practicat cu osîrdie la acea vreme în marile universităţi franceze ; ştiinţa economică predată de aceşti „doctrinari care n-au în realitate nici o doctrină şi care întreţin confuzia între planul ştiinţei pure şi planul ştiinţei aplicate, între domeniul ştiinţei şi cel al politicii" nu era pentru Walras decît un tip primar de economie politică „pe care ar putea-o învăţa foarte bine pînă şi un papagal într-o singură zi".

Propunerile sale reformatoare vizau prin urmare să corecteze toate aceste vicii structurale grave. El începe astfel prin a sublinia necesitatea introducerii a două etape distincte în cadrul învăţămîntului superior economic, dintre care prima trebuia să fie un stagiu preliminar în vederea unei specializări viitoare profunde, dar neobligatorie pentru toţi. În viziunea lui Walras, orice economist era dator să primească o dublă formaţie minimală, literală şi matematică în acelaşi timp, ceea ce presupune în final o iniţiere şi în domeniul arid şi dificil al economiei pure matematice. Prin urmare, viitorul economist trebuia să treacă succesiv prin economia politică pură, economia politică aplicată, pentru a ajunge în cele din urmă să studieze economia socială („studiul principiilor de justiţie potrivit cărora trebuie să se efectueze repartizarea avuţiei între stat şi indivizi").

S-ar putea ca propunerile lui Walras să nu vizeze în fapt decît o categorie aparte — o elită — de economişti, dar nu e mai puţin adevărat că fără această elită de specialişti (teoreticieni) nu există progres în ştiinţa economică. Dacă mai e nevoie încă de un îndemn pentru a ne convinge de acest lucru, să ascultăm şi aceste cuvinte ale lui Keynes, omul care prin opera sa a marcat întreg secolul 20 : „Un economist priceput trebuie să posede o combinaţie rară de calităţi : el trebuie să fie în acelaşi timp cît puţin matematician, istoric, politician şi filosof. El trebuie să înţeleagă simbolurile şi să se exprime prin intermediul cuvintelor ; să considere particularul în termeni generali şi să mînuiască datele concrete în aceeaşi măsură precum conceptele abstracte. Pentru a pregăti viitorul, e necesar ca să studieze prezentul în lumina trecutului şi să nu omită nici o latură a naturii umane, nici o instituţie. În plus, el trebuie să-şi fixeze un scop precis, dar să fie imparţial în acelaşi timp ; uneori, la fel de incoruptibil şi de detaşat precum un artist, alteori la fel de terestru precum un politician".

În ce măsură, însă, portretul conturat de Keynes este compatibil cu realitatea învăţămîntului economic superior românesc, cu „viziunea strategică" a flată la baza sa ? Întrebarea este aproape cu totul retorică : facultăţile noastre economice care au fost poate cel mai crunt desfigurate de tăvălugul ideologiei comuniste continuă să se afle şi astăzi într-o agonie prelungită, care are mai multe cauze. Una dintre ele — — poate cea mai gravă şi mai greu de înlăturat, căci nu există o garnitură perfectă de schimb imediat — este calitatea precară a unei mari părţi a corpului profesoral, în mod ciudat aproape inamovibil după Revoluţie şi lansat, în plus, în afaceri particulare ce afectează calitatea prestaţiei lor oficiale. În al doilea rînd, se constată o apatie şi un dezinteres îngrijorător de mare chiar în rîndul studenţilor, slab sau chiar deloc motivaţi în continuarea pregătirii lor universitare. Profesorii obosiţi sau inerţi corespund astfel studenţilor dezinteresaţi, care acceptă compromisuri periculoase pentru simplul motiv că e mult mai preferabil — şi mai sigur — să rămîi pe linia de mînă rezistenţă, pe care se situează adesea şi dascălii lor, decît să cauţi soluţii personale la probleme aparent neinteresante sau neluerative. În al treilea rînd, nu se poate spune că există o viziune strategică nouă la baza învăţămîntului superior economic aflat într o gravă confuzie a valorilor şi care trebuie, în plus, să suporte şi handicapul unui învăţămînt pre-universitar mediocru în urma căruia tinerii ajung pe băncile facultăţilor mai degrabă dezorientaţi şi fără o minimă cultură generală sau deprinderi reale de studiu. La noi, mai precumpăneşte încă un ideal educaţional anacronic, cel al robotului obedient în toate sau al omului-maşină (priceput la toate şi bun la nimic), căruia trebuie să-i fie date cunoştinţe cît mai multe şi mai dispersate. Facultăţile economice au structuri învechite, catedre inutile sau prost gestionate, climatul instituţional continuă să fie încă mult prea rigid, metodele de predare şi programele „analitice" sunt în bună parte învechite şi obosesc memoria studenţilor sau le distrug pur şi simplu interesul, invitîndu-le la lene intelectuală şi complicitate. Există, în plus, o slabă dotare materială, manualele sunt necorespunzătoare calitativ şi cantitativ, cunoştinţele practice sunt insuficiente. Nu s-au înfiinţat încă în cadrul acestor facultăţi unităţi performante de cercetare ştiinţifică, aşa cum se întîmplă pretutindeni în Occident : este şi aceasta o expresie a liniei de minimă rezistenţă de care aminteam anterior, căci cercetarea implică eforturi oricum mai mari decît repetarea an după an a acelorasi cursuri retardate, în faţa unor studenţi plictisiţi.

Agonia aceasta prelungită este însă convenabilă şi aducătoare de profit multor „universitari" (chiar dacă nu toţi sînt conştienţi de ea) şi e greu de crezut că va sfîrsi curînd şi de la sine. Sunt cîteva lucruri care ar putea fi făcute însă imediat şi cu mult folos : trebuie traduse cît mai curînd operele fundamentale ale marilor economişti ai lumii, alături de manualele cele mai importante după care se învaţă în Apus. Operaţia e de amploare şi va necesita conjugarea eforturilor mai multor spirite luminate. Trebuie editate reviste competitive care să poată fi difuzate şi în exterior şi să beneficieze de semnăturile unor colaboratori prestigioşi din străinătate ; trebuie promovat pe scară largă dialogul cu universităţile apusene, trebuie acordate burse studenţilor şi tinerilor profesori, trebuie reorganizate sau chiar desfiinţate unele catedre etc.

La urma-urmei, pregătirea economiştilor adevăraţi (ce nu se confundă neapărat cu contabilii) e la fel de importantă precum cea a medicilor, de ea depinzînd în mod esenţial „sănătatea" noastră materială. Căci, aşa cum bine spunea Keynes, ideile — corecte sau false — ale economiştilor au o importanţă mult mai mare decît se admite de obicei, ele fiind adesea acelea care conduc din umbră lumea.

CE E DE FĂCUT?

IHOR LEMNIJ

Rolul contradicţiei fundamentale, tendinţa ei obiectivă spre adîncire, ca şi sensul general al rezolvării ei, în condiţiile actuale, sînt puse în evidenţă cu toată claritatea în opera tovarăşului Nicolae Ceauşescu (urmează un efect de punctuaţie caracteris ic nive ului cultural al „breslei" de care ne vom ocupa). „Se cunoaşte tendinţa generală a capitalismului de a fi tot mai social..." Dar aceasta înseamnă însăşi dispariţia capitalismului.

Mai sus de citat, rîndurile aparţin unora din cei mai sinistri ponegritori ai capitalismului, deci, ai eficienţei economice. Expresii precum „caracterul prioritar anarhic al capitalismului" şi alte vorbe „de duh", fie plagiate de la Marx şi Stalin (!), fie dizolvate într-o logoree proprie, umplu sutele de pagini pe care acest autor le-a scos.

Dar, culmea, zilele trecute, acelaşi prof. universitar doctor umple o vitrină întreagă a unei librării centrale cu o broşurică subţire în care, de data aceasta, este exaltată „economia de piaţă".

Oare e atît de greu de înţeles că cei numiţi în disciplinele ideologiee nu aveau nici o cultură, nici o profesie, dar aveau în schimb o şira a spinării care se îndoia în toate direcţiile ca rima ?! Oare e cu putinţă ca, după doi ani de la revoluţie, aceşti ideologi, care se puteau retrage în mod onorabil la pensie, să umple catedrele de economie politică (?), printre care cele de la facultăţi ca : matematică, istorie, sociologie etc.?! Că învăţămîntul nostru economic se află într-o stare tragică, într-o stare de „economie politică", că este practicat de oameni care timp de decenii s-au ocupat cu tămîierea agramată a unor pigmei paranoici, este un lucru bine cunoscut de toată lumea. Luaţi numele unor domni profesori şi căutaţi-le prin cataloagele alfabetice ale bibliotecilor şi veţi da peste titluri ca „Nepieritoarea contribuţie"... .....Opera genială". .....Putrefacţia capitalismului", „Keynesismul — expresie a imperialismului muribund"... etc. etc.

Păcatele sînt păcate, dar ce era de făcut pentru îndreptarea situaţiei ? Este limpede că o economie aflată în plin declin, învecinată pe acelaşi continent cu economii eficiente şi prospere nu-şi poate permite să lase asemenea oameni să continue să contamineze climatul intelectual cu un limbaj care, fie şi cu modificări de sens, provine de-a dreptul din obscurantismul celor patruzeci şi cinci de ani de economie politică marxist-leninistă plus ceauşistă. Cum poate fi redresată o economie în care toţi cei ce participă la ea sînt contaminaţi de banalităţi propuse ca reguli profesionale?

Şi de dată aceasta situaţia e simplă. Stalinistii cei mai înrăiţi au trecut de vîrsta pensionării şi ar putea foarte bine să-şi încălzească oasele la razele soarelui primăvăratec sau la caloriferele care sînt rei din cauza politicii economice pe care ei au inspirat-o şi elaborat-o. Oare de ce se cramponează ei de catedre cînd nu există nici o şansă de revenire a comunismului în care, poate, o profesie ideologică ar mai avea vreun sens ? De ce întunecă vederea studenţilor care aspiră să dobîndească o profesie ? Este limpede că în cîţiva ani ideologii trebuie să părăsească catedrele. În multe cazuri chiar şi aceştea din urmă trebuie să fie desfiinţate şi nu maseate cu denumiri aparent moderne. N-ar fi rău dacă şi parlamentarii care au predicat ideologia vremii apuse să se retragă în sînul familiei.

Aici nu este vorba nur şi simplu de politică, ci de ideologie, căci aceasta a fost transformată în profesie. Pînă şi unele reguli tehnice au fost masiv ideologizate şi modificate după mişcările confuze ale unor minţi pervertite de ideologie. Profesorii de economie politică n-au avut niciodată vreo profesie, ci au fost oficianţii unui cult absurd. Chiar şi pensia este pentru ei un veritabil cadou.

Dar cine le poate lua locul sau mai precis cine poate începe să predea ştiinţa economică modernă ? Lucrul cel mai grav este că în sărăcia vremurilor comuniste pînă şi cei cîţiva autodidacţi serioşi au fost nevoiţi să accepte posturi de contopisti sau mult mai rău, atunci cînd nu au avut putere de rezistenţă, să joace rolul de „negri".

Şi totuşi, posibilităţi există. În primul rînd trebuie suprimate catedrele de economie care nu au nimic de-a face cu această disciplină. În al doilea rînd chiar şi la Academia de Studii Economice şi în institutele de cercetări se găsesc încă şi colo indivizi capabili să predea bazele ştiinţei economice. De exemplu mi se pare absolut limpede că la A.S.E. catedra de „economie politică" va trebui neapărat preluată de Centrul de calcul unde isi desfăşoară activitatea cîţiva economişti de cel mai înalt nivel.

La acestia se adaugă — risipiţi prin diferite instituţii — autodidacţi, oameni care prin cine ştie ce întîmplare au făcut pe vremuri studii în străinătate.

Este totuşi incredibil că pînă în anul de graţie 1992, pe la catedre se mai găsesc bătrîni care îmbîie capul studenţilor cu vorbe ca „teoria valorii muncă", „muncă productivă şi neproductivă", „forţe de producţie şi relaţii de producţie", „primatul producţiei asupra circulaţiei", „legi economice", „retribuţie", „proporţionalitate" etc. Unde mai punem că pînă acum 2—3 ani toate manualele de economie politică conţineau în mod obligatoriu aberaţiile teoretice ale lui Stalin cum ar fi legea economică fundamentală a socialismului, legea dezvoltării planice proporţionale şi multe altele care nu sînt deloc străine de structurile gigant, absolut inutile care apasă greu asupra economiei naţionale.

Aşa stînd lucrurile, practic toţi economiştii şi mulţi alţi specialişti sînt contaminaţi de „profesionalismul" ideologic comunist. Dar dintotdeauna centrul de iradiere al acestei ideologii străine a fost A.S.E.-ul şi mai ales catedra de economie politică. Dintre absolvenţii acestuia s-au recrutat propagandiştii cu titluri universitare de pe la politehnici, universităţi etc. Decontaminarea va dura multă vreme, deoarece bataiul ceaurării comuniste a fost etanş, activ susţinut de foşti şi viitori academicieni într-o solidaritate determinată de teama că într-o bună zi ideologia se va risipi ca un abur. Trebuie făcut tot posibilul ca tînărul studios să intre repede în sfera cunoştinţelor teoretice şi practice specifice unei economii moderne.

SPRE O EUROPĂ A TRIBURILOR SAU A POPOARELOR REGĂSITE?

Intre 27 şi 29 februarie, a.c., a avut loc la Paris, la Palais de Chaillot, un colocviu internaţional cu tema Triburile sau Europa. Comitetul de organizare al acestui colocviu (Georges-Marc Benamou, ziarist la „Quotidien de Paris" şi fondator al revistei „Globe", Jérôme Clément, preşedintele canalului de televiziune „La Sept", Michel Foucher, directorul general al Observatorului European de Geopolitică de la Lyon) a fost sprijinit şi de un comitet internaţional in care se constată cu uşurinţă un anume dozaj al participanţilor : intelectuali francezi cu convingeri de stinga (Jacques Derrida, Erik Orsenna, Bernard-Henry Lévy), specialişti originari din Est (François Fejtö, Sir Isaiah Berlin, Antonin Liehm), disidenţi celebri deveniţi astăzi politicieni şi lideri de opinie (Bronislaw Geremek, György Konrád), scriitori angajaţi (Peter Handke, Claudio Magris, Mario Vargas-Llosa, Octavio Paz, Peter Schneider), dar şi o serie de ruşi, ideologi ai perestroikăi (Alexandr Iakovlev).

Avind in vedere şi lista participanţilor care a cuprins numeroşi intelectuali disidenţi, oameni politici din Est şi din Vest, jurnalişti, numeroşi funcţionari de la Quai d'Orsay, deputaţi francezi, germani, reprezentanţi ai Comunităţii Europene, rezultă că, prin acest colocviu, se poate marca o politică in curs de schimbare a Franţei faţă de ţările din Europa Centrală şi de Est.

La masa rotundă care a avut loc in studioul Europei Libere de la Paris, masă rotundă dedicată acestui colocviu (la care au participat Gabriel Liiceanu, Smaranda Enache şi Mihnea Berindei), Monica Lovinescu spunea : „incitant sau ofensator, titlul acestui colocviu reprezintă şi o modă care cam circulă intr-un Occident care nu se aştepta la evenimentele din Est, evenimente care nu l-au găsit pregătit şi tocmai de aceea se incearcă acum să se construiască citeva modele de interpretare cam grăbite şi puţin frivole. Oricum, lucrările acestui colocviu s-au desfăşurat de la egal la egal intre Est şi Vest, Estul nemaifiind considerat ruda săracă a Occidentului ; schimbarea politicii franceze faţă de problemele Estului apare evidentă chiar prin intervenţia finală a preşedintelui Mitterrand".

La colocviul de la Paris cu tema Triburile sau Europa, din România nu a participat nici un reprezentant al puterii actuale. Reprezentanţii ţării noastre au fost Gabriel Liiceanu, Smaranda Enache şi Mihnea Berindei care impărtăşesc cititorilor noştri citeva impresii de la lucrările acestui colocviu.

PENTRU REAFIRMAREA UNEI IDENTITĂŢI PIERDUTE

GABRIEL LIICEANU

Discuţiile asupra titlului colocviului — Triburile sau Europa — au revenit in repetate rinduri. Dacă nu mă insel, Bronislaw Geremek a fost cel care a vorbit despre caracterul ofensator al acestui titlu, spunind că, atunci cind este vorba de naţiuni care, vreme de 40 sau 70 de ani (cum este cazul fostei Uniuni Sovietice) şi-au pierdut identitatea, iar aspiraţiile lor naţionale au fost sistematic înăbuşite, cind aceste naţiuni deci, aprovale de-a lungul unor decenii, revin la lumină pe scena istoriei căutind să-şi reafirme identitatea pierdută şi să-şi recupereze trecutul, a numi aceste naţiuni triburi este de-a dreptul jignitor. Jean-François Deniau, ministru in guvernul lui Giscard, a arătat că alternativa propusă (trib/ Europa) este o construcţie falsă : Europa nu va fi a triburilor, ci a popoarelor regăsite.

In viziunea organizatorilor, acest colocviu s-a remarcat prin accentul pus pe rolul jucat astăzi de intelectuali in Europa. In repetate rinduri s-a reluat ideea că intelectualii pot fi adevăraţi celebrants, oameni capabili să inmineze cu ideile şi cu mintea lor două direcţii : pe de o parte să fie premergători, să gindească cu un pas inainte şi, pe de altă parte, să deschidă, să arate un drum. Totodată ei pot media intre oamenii de virf din ţările Europei Occidentale şi cei din Europa Centrală şi de Est. Participind la acest colocviu, este, cred, pentru prima oară cind am avut senzaţia că lucrurile aveau o gravitate deosebită, iar politica unei ţări — in speţă cea a Franţei — lua in serios rolul pe care noi toţi il jucăm in acest moment de răscruce al istoriei. Am putut să-mi dau seama că o ţară ca Franţa ştie să recunoască statutul de excepţie al intelectualilor şi ar fi de dorit ca acest statut să fie recunoscut şi in ţările noastre, in care elitele intelectuale au fost de prea multe ori batjocorite.

Una dintre cele mai incitante teme ale colocviului a fost cea intitulată Trebuie regretată Uniunea Sovietică ? Vreau să vă spun că, pentru noi, cei veniţi din Est, formularea era de-a dreptul şocantă. Dacă in locul Uniunii Sovietice am fi pus o monstruozitate istorică, tema ar fi sunat aşa : Trebuie regretată o monstruozitate istorică ? Eu unul am luat-o ca pe o figură retorică. Totuşi, discuţiile au fost pline de interes. Cu atit mai mult cu cit vedeta a fost Alexandr Iakovlev, teoreticianul perestroikăi.

Chiar la conferinţa de deschidere a colocviului, Iakovlev a făcut un apel către toţi participanţii de a crea un front comun impotriva tendinţelor neofasciste care, la ora actuală, reprezintă pericolul numărul unu in Europa. Nu m-am putut abţine să nu intervin şi l-am intrebat pe d-l Iakovlev dacă socoteşte că lovitura de stat din august '91 de la Moscova a fost dată de elemente fasciste sau de comunişti nostalgici. Organizatorii insă m-au intrerupt cu brutalitate, spunindu-mi că, de fapt, nu am dreptul să pun asemenea intrebări, pentru că nu fac parte din corpul de ziarişti, iar locul meu, al nostru, este la participarea la dezbateri. Intrebarea pusă de mine a fost reluată la o masă rotundă dedicată temei dacă trebuie să regretăm sau nu Uniunea Sovietică. Cea ce era stupefiant, ascultindu-l pe Iakovlev, era că aveai senzaţia că noi am ieşit, după 40 de ani, dintr-un război cu Hitler şi nu dintr-un război numit cu oroare comunism. La aceeaşi masă rotundă, punctul de vedere cel mai tranşant pentru poziţia, să spunem, a unei nostalgii legate de acest imperiu al răului, a fost cea a lui Gracev, purtătorul de cuvint al lui Gorbaciov, al Uniunii Sovietice pină in ultima clipă. El a spus : nu avem de regretat un imperiu al răului, dar (şi acest dar este foarte important) eu, personal, regret dispariţia Uniunii Sovietice, dispariţia a ceea ce s-ar putea numi realitatea ei, adică o uniune de limbi, de culturi şi de oameni. Şi Gracev a mai adăugat o enormitate : Uniunea Sovietică a fost unul dintre elementele de stabilitate in lume după cel de-al doilea război mondial, chiar dacă intr-o manieră negativă, care producea teamă. Aici a intervenit Geremek, care a spus : pentru ţările din Est, nimeni nu va regreta dispariţia acestui imperiu al răului şi această monstruozitate a istoriei.

In sfirşit, ceea ce a fost frapant, legat de această temă a fost că dispariţia imperiului sovietic era regretată mai degrabă de Occident şi, in primul rind de stinga occidentală, care isi vedea astfel contrazise aspiraţiile şi eschetăriile de salon, atitudini pe care le-a avut in mod irresponsabil de-a lungul ultimelor decenii. Dar regretul venea şi dinspre partea dreptei occidentale care, acum, nu-şi poate indica intr-o formă concentrată duşmanul.

In ceea ce priveşte tema legată de aspiraţiile naţionale, aş aminti intervenţia unui deputat german, Freimut Duve. El a spus că omul modern care vine din aceste ţări care, acum, isi recuperează identitatea trebuie să aibă flexibilitatea de a-şi gindi simultan postura in care se află, ca membru al unei comunităţi cu propriile ei aspiraţii naţionale, dar, in acelaşi timp, să aibă puterea de a se transpune şi in rolul altuia care vine din interiorul altei comunităţi şi care are dreptul la aceleaşi aspiraţii naţionale ca şi el.

In ultima zi a colocviului a apărut şi preşedintele Mitterrand, ca un fel de deus ex machina. A vorbit liber, timp de o oră, ţinind un discurs bine articulat, cu idei clar precizate. El a inceput prin a spune că anul 1989 va rămine un an de răscruce in istoria Europei şi a lumii intregi, prin dislocarea ultimului mare imperiu al lumii. Pactul de la Yalta care consfinţea luarea in posesie a Europei de către cele două imperii (Mitterrand referindu-se desigur la Uniunea Sovietică şi la Statele Unite) a sărit in aer. Discursul preşedintelui Mitterrand nu părea făcut dinainte, el ţinea cont de tot ceea ce se discutase pină atunci la colocviu, astfel incit, atunci cind a reluat tema legată de dispariţia imperiului sovietic, el a afirmat clar că nu avem ce regreta. Din desfacerea acestui imperiu a rezultat, in prim plan, apariţia aspiraţiilor naţionale inăbuşite cu forţa vreme de decenii. Aceste aspiraţii naţionale, care se manifestă acum, isi au sursa, superiul in primul rind in entităţile care nu au avut o existenţă recunoscută in plan internaţional, iar acum asistăm, pentru prima oară, la ieşirea in lumină a unor entităţi, etnii nerecunoscute, cum ar fi bieloruşii, slovenii, croaţii. Noi am trăit pină acum, a arătat Mitterrand, sub o politică a păcii invingătorilor. Toate tratatele de pace au consfinţit o injustiţe, iar fiecare pace de acest fel inseria in ea un viitor război. Este momentul ca aceste contracte militare obţinute prin forţă să fie inlocuite de contracte bazate pe legea unei societăţi civile. Harta Europei nu trebuie făcută la masa la care se află invingători şi invinşi, ci la masa unui dialog liber consimţit de toate părţile. De aceea nu trebuie regretată „ordinea" sovietică. Numai că, a ţinut să precizeze preşedintele Mitterrand, prin dislocarea imperiului sovietic, intrăm in perioada unei forţeri periculoase care este insăşi libertatea. De acum inainte, totul depinde de ce vom şti să facem cu această libertate, cum vom putea instituţionaliza această libertate şi mai ales cum se va găsi contraponderea la nostalgia forţei. Perioada care urmează va fi o perioadă a dezordinii generală de exasperarea celor care au fost oprimaţi vreme de decenii şi trebuie să fim pregătiţi pentru astfel de situaţii.

O EUROPĂ A CETĂŢENILOR

SMARANDA ENACHE

Dincolo de titlul colocviului, ofensator sau provocator — Triburile sau Europa — eu cred că acest titlu a conţinut şi o confuzie fundamentală. Confuzie care, pe parcursul discuţiilor, a fost lămurită. Confuzia era intre aspiraţia naţională şi naţionalismul ca instrument politic. După evenimentele ultimilor ani, se impunea ca necesară discutarea conceptelor de naţiune, stat-naţiune şi introducerea unui termen nou, cel de naţiune-comunitate. In acest context, s-a discutat mult despre cultură şi populism, despre o Europă a triburilor sau o Europă a cetăţenilor, pornindu-se de la situarea binară sau-sau, pentru ca, in timpul discuţiilor, să se ajungă la varianta şi-şi.

Unul dintre fenomenele importante care s-au produs la acest colocviu a fost şi asumarea de către intelectualitate, luarea in studiu a aspiraţiei naţionale. Geremek spunea foarte bine că aspiraţia spre o identitate naţională este un lucru cit se poate de cinstit şi de onorabil şi este chiar modalitatea directă de angajare a omului in comunitate. Intelectualitatea trebuie să se angajeze in acest sens pentru că altfel, aşa cum se intimplă deja, cei care se ocupă de aspiraţia naţională sau pretind că o fac nu sint decit impostori politici care trec cu multă uşurinţă de la naţionalismul comunist la naţionalismul fascist.

NAŢIONALISMUL CA DISCURS AL NOSTALGICILOR COMUNIŞTI

MIHNEA BERINDEI

Trecind in revistă lista participanţilor la acest colocviu — foarte mulţi intelectuali din Est şi din Vest, cercetători specializaţi in probleme est-europene, dar, mai cu seamă, numeroşi funcţionari de la Quai d'Orsay, deputaţi francezi şi germani, deputaţi ai Parlamentului European şi apariţia in final a preşedintelui Mitterrand — o primă concluzie care se poate trage ar fi aceea că politica Franţei faţă de ţările din Europa Centrală şi de Est, faţă de ţările din fosta Uniune Sovietică este in curs de schimbare. Trecind peste titlul colocviului, care a provocat multe discuţii, indepărtind la un moment dat lucrările de substanţa reuniunii, impresia generală a fost aceea a unui real dialog cu mesaj politic. Dialogul dintre Jacques Delors şi Bronislaw Geremek, deci dialogul dintre preşedintele Comisiei Europene şi un reprezentant al Estului, a arătat clar că asistăm la un pas foarte important in incercarea unei noi construcţii a Europei. Infruntările dintre oamenii politici occidentali şi cei din Est au pus in evidenţă adevărata esenţă a naţionalismului. Care este adevărata primejdie, confuzia care se poate naşte intre aspiraţia naţională şi naţionalismul ca discurs al nostalgiilor vechilor structuri. Nu trebuie confundate naţional-comunismul sau fascismul comunist cu aspiraţiile naţionale ale Ţărilor Baltice, de exemplu.

In intervenţia mea la acest colocviu, am ţinut să precizez următorul lucru : timp de doi ani de zile, o parte din politicienii occidentali, şi in primul rind cei francezi, au susţinut nişte falşi democraţi — Roman şi Iliescu — numai pentru că ei pretindeau că fac parte din familia social-democrată. Aceşti politicieni occidentali se miră astăzi cind văd că aceşti falşi democraţi se găsesc intr-o alianţă clară cu naţionaliştii comunişti securişti, ca cei de la partidul România Mare sau P.U.N.R.

In ceea ce priveşte construcţia Europei, aş vrea să amintesc intervenţia lui Geremek. El a cerut un ajutor concret nu numai pentru Polonia, Ungaria şi Cehoslovacia, ci pentru toate ţările din Est. Un ajutor clar in care să se precizeze condiţiile in care o ţară din Est poate adera la Confederaţia europeană. El a insistat asupra faptului că intirzierea cu care Europa Occidentală, Comunitatea europeană răspund unor aspiraţii duce chiar la distrugerea ideii europene in Estul Europei. Polonezii, a spus el, incep să nu mai creadă şi in acest sens răspunsul lui Jacques Delors a fost o mea culpa faţă de neinţelegerea cu care au fost primite pină acum mesajele din Est.

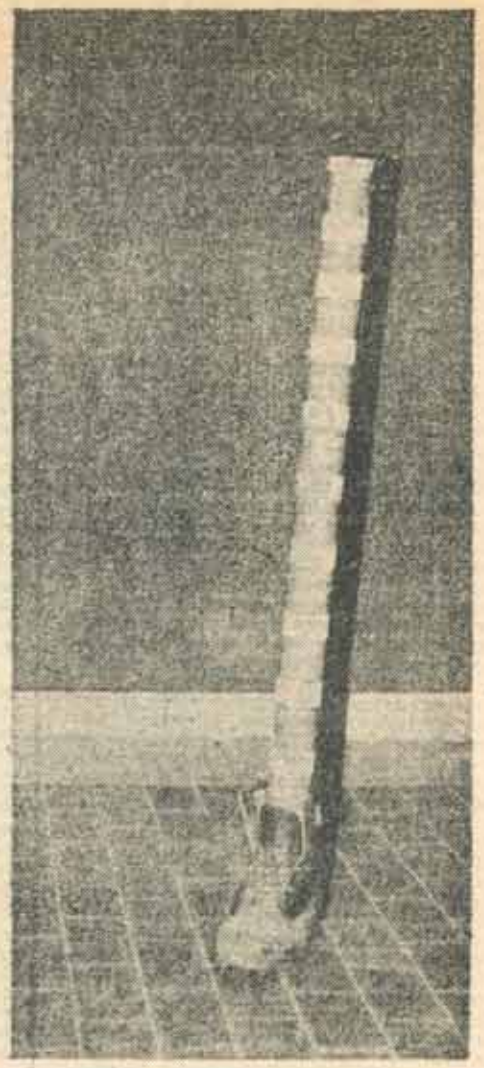

TRIUMFUL PAPARUDEI

Joi, 12 martie, la librăria Sadoveanu a avut loc lansarea cărții TRIUMFUL PAPARUDEI de Ioana Ieronim, apărută la editura Litera. Au vorbit criticii literari Mircea Martin și Ion Vartic.

MIRCEA MARTIN
Epoca Marii derive

Ioana Ieronim nu se află la prima, ci la a șaptea ei carte. Totuși, mi se pare important să amintesc un detaliu semnificativ de geografie artistică, faptul că ea a debutat tîrziu, nu cum se obișnuiește în literatura română, mai ales în poezie. (Debuturile la noi sînt mai degrabă precoce și rezultatele se văd pe parcurs. Suflul liric continuă sau nu continuă cu aceeași putere cu care el a erupt.) În ceea ce o privește pe Ioana Ieronim, poezia ei a apărut tîrziu, ca un tod al lecturii, al meditației, al unei vocații amînate.

Ea scrie o poezie de notație și de inspirație livrească, dar fără îndelată nu numai livrescă. O poezie aspectaculoasă, în sensul că e lipsită de mari revelații metaforice. O poezie care surprinde întotdeauna, însă, un reflex prețios, adică semnificativ, al intimității. Această carte (pe care eu o consider cea mai bună carte a ei, nu pentru că este ultima și pentru că participăm acum la lansarea ei, ci pentru că este într-adevăr un lucru nou pentru ea și pentru poezia românească) este o monografie lirică, un fel de mică epopee (puneți dumneavoastră ghilimelele necesare) a unei comunități, a unei vîrste, a unui timp, a unei epoci. Este epoca **Marii derive**, cum o numește foarte bine autoarea. Și accentul inedit cred că este dat de această proximitate în spațiul epocii a celor care într-un fel nu sînt străini, dar care sînt adînc implicați în fibra poporului român, cei puțini ai celui din Transilvania — și anume, eroii. Despre care autoarea spune (admirabil și sintetic că „au parcurs momente de vicisitudine alei, la marginea Europei, care nu i-au speriat vreme de cîțiva ani, dar pe care cîteva decenii de ocupație sovietică nu reușit aproape să-i distrugă". Cartea are valoare de meditație lirică asupra acestei pierderi: în primul rînd este evocarea copilăriei, sînt diferite secvențe din copilăria unui personaj central, copilărie populată de alte personaje, de eroi de vîrstă, de școală, de experiența totalitarismului care se verifică și la această vîrstă, de foarte multe dificultăți, greutăți, imposuri. Prezentul istoriei se reimite în aceste momente și în aceste locuri, la această vîrstă. Dar, pînă la urmă, climatul în care discursul se desfășoară este totuși un climat al fericirii pentru că este vorba de copilărie și pentru că expresia pe care o căsește autoarea este întotdeauna o exorsare fericită. Semnificația cărții însă, în istoria literaturii române, cred că este cea pe care încercam să o figurez mai înainte, și anume că ea se înscrie ca o meditație asupra unui fapt istoric de o deosebită gravitate în consecințele ei. Adică prezintă dispariția unei comunități ca care poporul român a întreținut relații de — de ce să nu o spunem — **fraternitate.** Prin această carte cultura română în ar de această pierdere, meditează asupra ei și o-o asumă. Și cred că trebuia s-o facă. (—)

ION VARTIC
Satul săsesc – o „forma mentis" pentru ardeleni

„Triumful paparudei" începe pentru ardeleni (după cum spune poetul „la mijlocul unui veac de marșuri", deci la sfîrșitul unui mileniu și se termină cu „marea călătorie" — marea călătorie însemnînd pe de o parte, în plan individual, mîntuirea prin emigrație a unor destine individuale, dar în plan general drumul funerar, moartea unei comunități pe rînd să dispară. Este vorba despre comunitatea săsească din Transilvania. Pentru noi, cei care sîntem ardeleni, urbul săsesc și satul săsesc au însemnat un loc extraordinar de important, adică o structură bine consolidată, bine cristalizată, care s-a transformat într-o structură mentală — o **forma mentis**. O **forma mentis** care nu a existat pentru spiritul valah și pentru spiritul moldovenesc ci numai pentru cel ardelenesc. Dacă e să încadrez într-o viitoare istorie a literaturii cartea aceasta neobișnuită — **Triumful paparudei** — aș spune că Ioana Ieronim reanimă o tradiție a poeziei ardelenești impusă de „Cercul literar de la Sibiu". În acest stil transilvănean se înmlădie într-un mod extrem de fructuos goticul și flamboiantul. Așa apropia **Triumful paparudei** de baladele speciale, încă puțin cunoscute publicului, ale lui Ioanichie Olteanu, de pildă. Prelucrarea materialului artistic se apropie de cota zero, adică o notație minimă, reproducerea unui flux poetic și al gîndirii, fără intervenții, fără comentarii. Poezia se naște în mod miraculos tocmai ca efect de ansamblu din acest cumul de elemente descriptive, prozaice, realiste.

CULPA SPIRITUALĂ

ANDREI CORNEA

1. Rolul judecătorului cultural este ingrat. Adesea, oamenii îi suspectează intențiile și tind să-i înțeleagă distorsionat afirmațiile. El irită prin tonul, prin persoana și prin biografia sa, fără a mai vorbi despre mesajul său ce aproape că nu este altfel privit decît cu partizanat emoțional. Și totuși, se poate repune o cultură pe temelii solide fără vigoroase judecăți ?

Zilele acestea, mulți dintre fidelii cititori ai revistei „22" au fost iritați și chiar scandalizați de articolul lui Norman Manea, Culpa fericită. **Unul dintre aceștia — de marcă —, d-na Monica Lovinescu și-a spus deja cuvîntul în nr. 10. Alții și-l vor spune probabil în alte numere. S-a auzit chiar și de „amenințări concrete", cum ne spune Gabriela Adameșteanu în același număr 10. Prin urmare, să recapitulăm: Norman Manea publică în reputata revistă americană „The New Republic" un articol — tradus și republicat în trei numere consecutive din „22" — despre Mircea Eliade. Se arată în acest articol două lucruri simple și lipsite de echivoc : 1. că Mircea Eliade a simpatizat cu mișcarea legionară de dinainte de război pe care a justificat-o prin scrisul său publicistic ; 2. că niciodată, ulterior, în Jurnalele și Memoriile sale, nu apare vreo retractare explicită, vreun gest clar de regret, ori vreo încercare de auto-analiză critică.**

Pe bună dreptate, Gabriela Adameșteanu și Dan Pavel au socotit numerii și important ca un text cu semnificația celui al lui Norman Manea, ce avea în plus și autoritatea prestigioasei reviste americane, să devină cunoscut și nobilului român. Or, iată că acest simplu gest a șocat. Ce anume, prin urmare, a șocat ? Că cineva a spus un adevăr trist și inconfortabil, dar nu mai puțin un adevăr ? Că ceea ce mulți știau de altminteri, dar era socotit un fel de „tabu" — lucru normal sub regimul comunist — a fost în fine divulgat ? Ori mai degrabă faptul că — după cum sugerează d-na Lovinescu — această „divulgare" n-ar fi oportună în climatul actual, atîta vreme cît nu s-a făcut procesul comunismului și cîtă vreme scriitori „colaboraționiști" precum Călinescu, Sadoveanu sau chiar Nichita Stănescu n-au fost judecați de posteritatea literară ? Sau poate în sfîrșit lumea s-a temut să, odată deschis acest „cazan", el nu mai poate fi închis și să, după Eliade, riscă să intre sub incidența unor asemănătoare și Cioran și Noica și Năe Ionescu, sînt la urmă, și Păcurariu ori Eminescu, pe scurt, mai toată cultura română ?

Dar să luăm lucrurile în ordine. Șocant mi se pare a pune în discuție dreptul la informare și la adevăr în numele unor considerente de „oportunitate" și de „context". Chiar dacă articolul lui N. Manea ar fi fals, și toți ar trebui cunoscut, fie și pentru a fi apoi respins la obiect. Acest articol scris serios și documentat impune celor ce doresc a-l respinge să procedeze la fel de serios și de documentat și să nu recurgă la retorică și exclamații. Sarcina dovedirii stă acum pe umerii lor. Mi se pare șocant, în fond, că nu s-a înțeles faptul că în țara asta a avut, totuși, loc o revoluție și că s-a murit totuși, pe străzi pentru libertate în genecal și pentru libertatea de expresie în particular. Sună emfatic ceea ce spun, dar asta este realitatea. Cînd dreptul la adevăr a fost plătit cu sînge, șocant mi se pare ca un asemenea text să fie ținut în portofoliu cu sugestia că un anumit adevăr n-ar fi oportun. Dacă mi se va demonstra că moartea unei singure ființe omenești este vreodată oportună, voi accepta atunci și că există unele adevăruri oportune — altfel nu — și că libertatea de a le expune poate fi negociată. Pînă atunci, a vorbi despre ațare oportunității în privința adevărului îmi pare a fi, în cel mai bun caz, o frivolitate.

Mai e ceva aici : faptele expuse de Norman Manea sînt — din păcate — greu de contestat. Ele, de altfel, sînt confirmate și de o carte recent apărută a lui Leon Volovici, National Ideology & Anti-semitism — The Case of Romanian Intellectuals in the '30-s, **Pergamon Press, 1991. Or, ni se cere — și pe drept — să ne „recuperăm memoria", să aflăm noi înșine și să „spunem mai departe „ce s-a întîmplat" și „cum a fost cu putință". Știm bine că nu vom deveni o națiune și o cultură europeană fără această „penibilă și chiar dezesperantă „apamneză". Trebuie atunci să mergem pînă la capăt, trebuie să perseverăm : ezitările se plătesc aici la fel de scump ca în domeniul economiei sau al vieții politice : amînă indefinit vindecarea și, înzecind trauma, întîrzie remediul. Iar dacă îi criticăm și îi condamnăm pe cei din interiorul Puterii care, prin ezitările lor, ne au făcut să rătăcim și să batem pasul pe loc, ce am mai putea spune prietenilor care ne vor să ne lase să ne aminim de bolile vechi, sub pretextul urgenței de a le înfrunta pe cele mai noi ?**

2. Dar poate că reprosul va sosi, totuși, în numele adevărului : unii — precum chiar d-na Lovinescu — ar putea susține că nu e îngăduit să vorbești de „cazul" Eliade izolat, fără să ieî în seamă, să zicem, „cazul Călinescu", deoarece astfel adevărul devine schiop, omițînd astfel mult mai marile dezastre produse în cultură și societate la noi de către comunism. A pune totalitarismul de dreapta și susținătorii săi sub acuzație ar fi nedrept atîta vreme cît totalitarismul de stînga cu demisiile intelectuale pe care le cunoaștem n-au fost analizate. Și eu cred că această a doua analiză e neapărat să fie făcută. Dar asocierea celor două tipuri de „cazuri", precum două jumătăți ale unui măr, și ideea că nu este legitim a o aminti pe prima înainte de a vorbi pe larg despre cea de a doua, îmi par a se situa sub o eroare patentă : două tipuri de culpe, două fețuri de „păcat" sînt înșemănate, amîndouă imorente, plasate sub o denominație comună. Dimpotrivă, cred că numai separarea, distingerea lor situarea lor pe planuri diferite și neasemenea deschide șansa înțelegerii, explicării fiecărui „caz" sau tip de „caz". De aceea, pretenția asocierii, a prezentării comune, dacă poate fi eventual o cerință tactică, ea nu îmi pare a avea nici valoare metodologică, nici pertanță etică și, în fond, nici greutate didactică.

„Cazul Călinescu" și „cazul Eliade" : întrucît sînt ele atunci diferite și incompatibile ?

Nu, desigur, fiindcă ar exista vreo diferență esențială în valoarea celui a celor două tipuri de gîndire totalitară de care aceste „cazuri" sînt legate, fiindcă extrema dreaptă ar fi „mai rea" sau „mai bună" decît extrema stîngă : numai medievalii știau a clasifica cercurile Infernului. Diferența de tratament nu se poate baza nici pe susținerea că fascismul, odrînd putin a făcut mai puțin rău decît comunismul. Atunci cînd avem de-a face cu problema explicării unui mod de a gîndi și cu necesitatea înțelegerii unui angajament public, durata celor două nu ne mai interesa.

În cauză este de fapt motivația și esența „angajamentului" în sine în cele două cazuri. Altfel, Călinescu, Sadoveanu, Ralea etc. lasîndu-i cu mulți alții mai importanți sau mai nesemnificativi, care, de-a lungul deceniilor, „și au adus aportul" în elogierea regimului comunist, nu au făcut-o fireste, din convingere, din îmbold interior. Ei n-au crezut niciodată în valorile realismului socialist pe care l-au slujit uneori și nici nu s-au lăsat păcăliți de propaganda de partid la care, sub o formă sau alta, au contribuit. Colaboraționismul lor s-a născut din frică și din lașitate. Știau ce e bine și ce e rău, dar le-a lipsit voința și curajul să meargă pe calea binelui. Iubeau prea mult iluziile unei vieți îmbelșugate, onorurile fie și ipocrite, titlurile acordate cu largheță și se temeau prea din cale afară de frig, foame, închisoare și moarte. Au cedat din slăbiciune, au consimțit din spirit de compromis. N-au avut „stofa" morală a unui Soljenițîn, ori a unui Paul Goma, și n-au avut nici măcar tăria să păstreze tăcerea precum Lucian Blaga. Au răspuns prea repede somațiilor trupului, apelurilor „prea omenescului", ale trivialului vieții. De aceea, ei și-au sfîrșit adesea existența într-un sordid al moralității. În „cazul Călinescu", culpa stă pe planul eticului.

3. Lucrurile stau însă altfel în „cazul Eliade". Aici, ca și în cazul unor faimoși stîngiști din Occident sau din America Latină, intelectualul se angajează conștient și voluntar în susținerea unor anumite idei totalitare cît și a consecințelor politice respective. El nu cedează, nu își pleacă fruntea : dimpotrivă, el atacă. El nu e las, temător, dezabuzat, duplicitar : e, dimpotrivă, curajos, radical, plin de impetuozitate. El riscă, își pune chiar pielea la bătaie. Acum intelectualul alege, îmbătat de entuziasm, o mișcare persecutată politic, rău văzută de autorități, măcar, una care nu-i poate oferi avantaje sociale și economice. Mircea Eliade a fost închis în lagărul de la Miercurea Ciuc pentru convingerile sale legionare, spre exemplu, iar Sartre era cît pe ce să fie arestat în Place de la Concorde unde striga „trăiască teroriștii". Așadar, el este un non-conformist într-o societate liberă sau semi liberă, unde diferite opțiuni au încă putința să se exprime și nu un prizonier înfricoșat al unui sistem totalitar. Pe un Eliade, ca și pe mulți alții — de dreapta sau de stînga —, nu deficitul voinței l-a caracterizat, nu neputința de a urma binele, nu fragilitatea clădirii interioare, nu turpitudines „prea omenescului". De aceea, e greu de admis că, dacă mai tîrziu n-au retractat, cauza ar fi conjunctura. Fidelitatea față de esența vechilor convingeri ar fi o explicație mai bună și ar face mai multă dreptate acestui gen de personalități.

Culpa lor nu este, deci, de natură morală, ea a celor lalți este de natură spirituală. Ei sînt devotații spiritului pur care se refuză mărginirii sale bune. Ceilalți căzuseră prea lesne pradă „omului obișnuit", acestia decid să-l ignore alcătuind schița ce care o cred realizabilă în fapt a unui om abstract și inuman pe care toți — și cei de stînga și cei de dreapta — îl numesc „omul nou". Aceste cuvinte : „Un om nou care dună ce a descoperit ascultarea, și-a regăsit de asemenea voința și destinul propriu. Disciplina și ascultarea i-au dat o nouă demnitate și o incredece nemărginită în el însuși, în Conducător și în marele destin al națiunii sale" (Vremea 22 I. 1939) nu aparțin unui intelectual care, bolnav de frică și de comunism, își „clătește oboiul" la o gazetă de partid ; oroare, ele aparțin lui Mircea Eliade pînă, inteligid, curajos și angajat voluntar într-o aventură. Optînd pentru utopie, decizi să întruchipeze himere asemenea spirite alese (cu ce cu nemăsurat orgoliu cînd nu cu o sinistră pedanterie) neste aceluride melancolice ale banalității. Au numai discreț pentru fragilitatea și contingența vieții pentru invizibilitatea istoriei, pentru imperfecțiunile democrației, pentru nutina dar reala noastră știință. Orbi dinaintea sublemarului — de care cîțiva eram, vai, mult prea conștienți —, intelectualii „cazului Eliade" se văd deja absorbiți în eonul stelelor fixe. Problema lor nu este, prin urmare, că nu au puterea să facă ceea ce, în sinea lor, știu că se cuvine făcut, ci că admit răul în față două ce l-au speriat în rugul. Ei nu sînt asemenea călătorului ce întîrzie și pierde trenul numit să-l ducă în direcția cea bună, ei asemenea călătorului ce se urcă de bună voie într-un tren care nu poate duce în direcția cea bună. Iată de ce, dacă primii stîrnesc compasiune amestecată cu mîhnire, dacă despre ei se poate spune că sînt mai presus decît ceea ce ei înșiși cred a fi, cei lalți produc mai curînd admirație umbrită de jenă : jenă că nu cumva să se identifice cu aceea lor. Primii ne fărădelege justificări pentru relele noastre lașități și trădări : cei lalți oferă exemple ale nebuniei de care numai este în stare. Căci spiritul are și un versant întunecat, iar unele dintre relele pe care el pluteste, iată, sînt ireparabile.

4. Dar dacă este așa, nu mi se pare îndreptățit a-i culpabiliza pe cei ce ridică ceea ce am numit „cazul Eliade", chiar și pe motivul că nu s-a încheiat anatiza „cazului Călinescu" și a procesului comunismului. Cum se vede, cele două „cazuri" sînt foarte deosebite. Dimpotrivă, dacă examinînd angajarea voluntară și nătămasă a intelectualilor de dreapta, am ignora angajarea (nu complicitatea) simetrică și subsumabilă aceleiași culpe spirituale a intelectualilor de stînga, atunci într-adevăr ne-am dovedi vinovați de o misiune și părtinire. Numai că la noi, din motive diferite, o au prea existat înainte de război cazuri notorii de angajament intelectual la stînga, cu excepția, poate, a lui Panait Istrati (care însă a înțeles din timp fenomenul stalinist).

În sfîrșit, rămîne obsedanta întrebare dacă nu cumva, evocînd aceste chestiuni, riscăm să stîrnim demoni pe care nu i-am mai putea stăpîni. Nu ne vom pierde modelele și referințele esențiale ? Nu vom distruge fără a reuși să punem ceva potrivit în loc ? Nu vom încuraja cinismul, dezabuzarea ? Nu vom fi acuzați de calomnierea culturii naționale, oferind astfel extremismului naționalist arme prețioase ?

Dacă avea dreptate Maiorescu că fără a fi întemeiată pe adevăr, o cultură piere, pericolele pe care le evocăm nu sînt serioase și enumerarea lor nu ar trebui să i facă pe prietenii autentici ai culturii românești și ai libertății să sovăie. Fără îndoială, nu e ușor să rechemi în memorie trazedii ale spiritului. Dar numai rememorîndu-și trazediile propriei, spiritul se întemeiază și se vindecă printr-un fel de imersiune catarctică. Agenții bolilor sufletului proliferează în ignoranță și autolinistire. Dimpotrivă, autocontestarea, repunerea mereu în discuție a geniilor tutelare și a tabu-urilor culturale, crizele de conștiință îl apreciez și îl neid. De aceea, trebuie să ne felicităm dacă acum cultura română e în criză din pricina întrebărilor pe care și le adresează. Căci atunci cînd o cultură părăsește crizele și interogațiile, ea rămîne un fapt de erudiție, de exegeză, de arheologie, de administrare a informației — pe scurt, doar un episod al istoriei.

MIRCEA ELIADE, CULTURA ŞI INCHIZIŢIILE

GEORGE CARPAT-FOCKE

Ştim astăzi că latura barbară a totalitarismului comunist a constat în vlăguirea culturii prin ideologizare, că această dezautonomizare, aplicată metodic, a fost sinonimă cu sfîrşitul spiritualităţii. Cultura, alungată de pe tărîmurile de adevăr, a fost silită să aleagă între anihilare şi ancilaritate. Singura ei pavăză, autonomia — în raport cu politicul, cu doctrinele zilei, cu religia şi morala —, s-a fărîmiţat sub loviturile unei metafizici vulgare, întemeiate pe reducţionism şi teroare. În trivialitatea ei ordinară, puterea comunistă şi-a imaginat că poate instrumentaliza cultura, păstrîndu-i intact prestigiul. Or, mediatizarea culturală răspunde unei cu totul alte logici decît mediatizarea politică. Tot cu ce s-a ales a fost împletirea prin ritual şi parafrază, o cochilie goală, în care vula un ocean inexistent.

Să reţinem această constatare, aparent banală, fiindcă ea circumscrie o ipotecă pe care cultura românească va trebui să o rezolve într-un efort îndelungat şi statornic. Nu pentru a repara, căci nimic nu poate fi reparat. Nu pentru „a învăţa din istorie", căci doar contabilii şi nerozii cred că se poate învăţa din contingent. Ci pentru a recîştiga, în deplinătatea ei nestirbită, dimensiunea libertăţii spirituale.

S-a ivit, mai demult, în Statele Unite, iar acum la noi, o controversă în jurul figurii lui Mircea Eliade. Discuţia se vrea intranzitivă, dar, în pofida aparenţelor, evoluează consecvent în aria politicului. Fiindcă argumentele avansate sînt de ordin nu numai moral, ci şi ideologic, în timp ce toposul ţine incontestabil de cultură. Avem, aşadar, de-a face cu o intruziune de criterii străine, cu o altă încercare de dezautonomizare a culturii.

Ni se spune că Mircea Eliade a simpatizat cu Garda de Fier, că a scris articole prolejionare şi fasciste, lucruri perfect adevărate şi de el însuşi necontestate. În ultimul volum al **„Memoriilor"**, apărut postum, Eliade îşi mărturisea fără ocol şi cu un calm bărbătesc regretul pentru „imprudenţele şi ororile din tinereţe".

Ni se sugerează însă — şi aici începe o suspectă substituire de criterii — că întreg demersul spiritual al lui Mircea Eliade, ca filosof, ca istoric al religiilor, ca romancier, poartă stigmatul iluziilor lui politice pasagere. Că nu poate fi el, cu alte cuvinte, o veritabilă instanţă a culturii, din pricina avatarului său doctrinar. Dacă altul ar fi substratul, ce sens ar mai avea controversa ?

Problema invită la stăruinţă din două motive evidente. Întîi, ea pune în cauză mai multe epoci de mare împlinire din cultura noastră, în care se manifestă o disonanţă similară între inserţia unor cărturari în politică şi traiectoria lor intelectuală.

Al doilea, ea are o incidenţă directă asupra descifrării Evului mediu comunist. În orice caz asupra ipotecii pe care a lăsat-o moştenire dictatura.

Întrebarea de neocolit care se pune aici, din nou, este dacă viziunea unui autor stă sau nu sub semnul ideilor lui politice. Din precedent nu ne vin răspunsuri univoce. Hegel nu numai că a considerat Prusia vremii lui ca pe un produs al spiritualului universal, dar a contribuit decisiv la aglutinarea ulterioară a Germaniei în jurul statului prusac monarhic. Victor Hugo a fost, pînă la moarte, tribun al revoluţiei şi a întreţinut acea sedi|iune, care a purtat istoria Franţei vreme de aproape un secol de pe o baricadă pe alta. În schimb, paradisul artificial al lui Baudelaire nu reflectă înverşunările lui antiburgheze. După cum Dostoievski, fiind în politică întîi revoluţionar, apoi slavofil, reconstituie în romanele sale altceva : tragica pierdere a transcendenţei în lumea modernă. Cert apare doar că se poate face cultură din pornire politică, nu însă politică **în** cultură sau **prin** ea.

Opiniile agonale ale unui gînditor sau literat nu-i exprimă esenţa, fiindcă nu-i structurează originar mediatizările. Obstacolul constă în gradul diferit de esenţializare şi nu numai în factura mediatizării. Orientarea în spaţiul politic nu poate determina o situare anumită în aria culturii. Fără a pretinde că arta sau cultura sînt autotelice, autonomia lor le pune totuşi la adăpost de pătimirile politicului. Abia pătrunderea prin efracţie a comunismului în aceste domenii a putut atenua şi deprecia demnitatea înfăptuirii spirituale.

Descalificarea intelectualilor în virtutea complicităţii lor cu dictatura totalitară rezultă de aceea definitoriu din căderea prealabilă din cultură, din acceptarea dezautonomizării. Scrierile lui Tudor Arghezi (altfel elite vor rezista timpului) nu sînt stîrbite de penibila lui cîrdăşie cu prigonitorii. Sadoveanu rămîne vinovat cu un roman anost, Mihai Beniuc, în schimb, va da socoteală pentru o întreagă viaţă de condeier slugarnic ; lui şi altora de aceeaşi obedienţă li s-a datorat ancilarizarea filosofiei, artei, ştiinţelor. Împotriva oricăror exagerări, trebuie să subliniem că vina lor faţă de cultură a fost, şi nu faţă de morală.

Există şi un alt fenomen care condamnă contestarea lui Mircea Eliade la irelevanţă. Pe autor îl exonerează însăşi opera. Şi nu numai în sensul că nu vom regăsi în cărţile lui nicăieri urma exaltărilor politice de tinereţe, necum proiectul vreunei interogări ideologice a realităţii. Mircea Eliade e un cititor de realitate. Or, acest rol presupune coordonate cu totul aparte ale cogitaţiei.

Pătrunderea fiinţei către fiinţare prin intermediul cugetării implică inevitabil o distanţare faţă de istorie. Cu cît dobîndeşte o luciditate mai mare, cu atît intelectul critic se înstrăinează mai mult de premisele sale. Într-un asemenea grad, încît singularizarea (şi însingurarea) ajunge să fie semnul distinctiv al conştiinţei de sine realizate. Fără această marginalizare voluntară, fără situaţia consecventă într-un spaţiu şi timp aparte, raţiunea se cantonează în producţia culturală, pierzîndu-şi aptitudinea de a concepe **a primis fundamentis.**

Istoria ideilor a fost şi este, cum s-a spus nu o dată, în mare măsură istoria erezilor.

De îndată ce un autor „îşi exprimă epoca", ventilînd cu zîrg ideile veacului, încuviinţînd sau chiar numai variind (ca mandarin intelectual) prejudecăţile generale se impune circumspecţia. Prin el, cunoaşterea doar se autoreproduce. Au existat desigur spirite, care deşi au atins o extraordinară luciditate, n-au pregetat să descindă în arenă, sacrificînd temporar autenticitatea supremă a vieţii contemplative pe altarul vieţii active. Dar, nesocotirea regulii s-a petrecut rar şi mai întotdeauna în detrimentul stringenţei, iar reîntoarcerea a fost resimţită ca un imperativ.

Cei ce ştiu, iniţiaţii, gnoseoforii, **los hombres de saber** n-au istorie. O îndură sau o domină, dar n-o exprimă. După cum, din raţiuni analoge, n-au **proprio sensu** nici biografie, nici individuaţie. Vecinătatea cu dimensiunea numinoasă îi imunizează la febrele accidentului şi contingentului. Preocuparea lor cu istoria reprezintă primul pas către dezistoricizarea cugetării. Actul de contemplare şi evaluare se consumă prin definiţie într-un raport de alteritate. Dar logica esenţializării este mai exigentă încă, cere extragerea sinelui din orice dat nemijlocit, nu numai din istorie, ci chiar din premisele cugetării înseşi, dictează pînă la urmă aproape o depersonalizare progresivă. În spirit se vesteşte altceva decît umanitatea lui.

Mulţi consideră acest efort straniu (depus în singurătate şi izolare, cu necruţare faţă de sine şi cu indiferenţă faţă de contestaţiile de orice fel), ca expresie a unui egoism culpabil şi ca un lux absolut inutil. În realitate, prin procesul de ieşire spre transcendent, de cogitaţie în ex-temporalitate şi de esenţializare a fiinţării, nu doar cultura, ci specia însăşi avansează. Pe căi obscure şi cu toate resursele ei, natura conservă urmele pătrunderii în adevăr. Cum această natură nu uită nimic, nici o strădanie a ascensiunii spre fiinţă, nici o înfăptuire a sinelui în autenticitate nu se pierde. Şi, printr-o amplă curbă, actul distanţării metodice de istorie, reintră în cele din urmă-el însuşi în istorie, ctitoreşte realitate, adică înţeles, adică o cunoaştere structurală a lumii.

Dincolo de această ipostază aparte (pe care, în afara lui Mircea Eliade, doar puţine alte figuri intelectuale autohtone o pot revendica) există şi alte cîteva motive care invalidează articolele critice din specia menţionată. „Reconsiderările" de orice fel au timbrul sinistru al „revoluţiei culturale". Nu întîmplător, ele denotă o voinţă de univocitate valorică nelinistitoare. Apoi, în orice reconsiderare din criterii extrinsece se ascunde o premeditare străină intenţiilor care au prezidat atît demersul spiritual supus interpretării, cît şi structurării experienţei culturale înseşi. Opera este nu îmbiată să se rostească într-o iluminare hermeneutică, ci mutilată prin raţionalizări (în sensul psihiatric al termenului) care îi anulează multitudinea înţelesurilor — cînd nu-i viciază chiar sensul fundamental.

Procesul postum intentat lui Mircea Eliade — proces politic, proces moral — poate fi repetat la nesfîrşit şi cred că nu există în cultura română mai nici un astru de primă mărime care să nu poată fi „reconsiderat" pînă la neantizare. Poliţia de idei are pe deplin capacitatea să alunge din Cetate nu numai pe orice literat şi polihistor, ci şi dreptul la alteritate culturală. Poate invoca oricît de ritos democraţia, de operat operează tot prin denunţ, cod penal dogmatic şi agenţi culturali totalitari.

Nu de „reconsiderări" avem nevoie, ci de reevaluări estetice şi ştiinţifice. Dar acestea merg de la sine, în travaliul intelectual firesc, din adîncirea problemelor, sînt rezultatul comparaţiilor şi situărilor, fără de care nu se constituie nici un înţeles. Eficacitatea unui mod sau altul de a descifra lumea sau, dimpotrivă, de a încifra prin denotare estetică anumite revelaţii-cheie, ea decide şi nu numai asupra actualităţii, ci şi asupra valorii unei opere.

Şi încă ceva. Figurile proeminente de felul lui Mircea Eliade nu întemeiază sau confirmă doar o cultură, ci sînt evident şi rezultatul, epitoma ei. Aşezarea în universalitate pe care o întruchipează transportă cu necesitate chintesenţele unei înţelegeri neaoşe a lumii : tradiţia autohtonă. De aici tendinţa (prezentă de altfel în orice cultură) de apoteozare a mentorilor şi precursorilor, de aici şi revulsia pe care o provoacă accesele de iconoclastie culturală. Dereticările prin Olimpuri şi Pantheonuri în mînă cu Vechiul Testament. „Mein Kampf" sau „Capitalul" riscă să lase în urmă nu adevăruri — care la urma urmei sînt sterile în asemenea incinte, fiindcă nu depăşesc particularul —, ci ruine. Cuvintele de doctrină se prăvălesc în avalanşă asupra valorilor şi oamenilor, tăvălugind diferenţele şi intervalele, care sînt condiţiile elementare ale oricărei alcătuiri spirituale.

Cred că intenţia însăşi exprimă un nemărturisit şi poate neconştientizat tropism cenzorial. Nici n-am scăpat bine de fundamentalismul comunist şi iată-ne confruntaţi cu noi purificări ale spiritualităţii din motive atopice, în esenţă, maralizante. Să nu uităm că toate fundamentalismele corodează temelia culturii, fiindcă sînt purtate de forţa iraţionalismului raţionalizat şi retează corespondenţele subtile dintre valorile constituite firesc. Din orice dogmă s-ar trage, crezul total pune întrebări doar pentru a găsi răspunsul dinainte cunoscut. Rezultatul îl cunoaştem. De la „reconsiderare" nu-i prea mare distanţa pînă la micul dicţionar filosofic în care Nietzsche figurează sub eticheta „teoretician reacţionar şi antidemocrat", Oswald Spengler exprimă „militarismu) prusac" şi chiar Platon apare ca „exponent al aristocraţiei sclavagiste".

Aici orice discuţie încetează. Dacă acceptăm fundamentalismele, abdicăm. Mircea Eliade a trecut în lumea celor drepţi, Salman Rushdie trăieşte — încă. Să nu uităm că în zodia monologului dogmatic, ce începe ca „reconsiderare" se termină în ostracism şi vindictă.

NAȚIUNILE

JACUB KARPINSKI

În Africa, națiunile încep să se închege. Cu administrația, școlile și reprezentanții lor, aceste state se formează înăuntrul vechilor frontiere coloniale. Populațiile, alcătuite din triburi și grupuri locale cu culturi distincte, vorbesc o multitudine de limbi. Limba administrației și a sistemului de învățământ, moștenite din metropolă, este limbă de stat, dar nu încă și nu peste toi limbă națională.

Pentru o lungă perioadă de timp, harta statelor Europei nu s-a corelat cu cea a culturilor și a limbilor. În recenta sa carte Națiuni și naționalism, Ernest Gellner susține că în Europa națiunile (în sensul grupurilor cu o cultură comună) au apărut datorită administrației și sistemului de învățământ impuse de economiile moderne.

Într-o economie modernă este necesară comunicarea între un număr cît mai mare de oameni. Acestia trebuie să fie apți în privința abilității de specializare în profesiuni noi, trebuie să aibă o instrucție completă care să le dea posibilitatea să se adapteze noilor orizonturi ale specializării. În viziunea lui Gellner, statul modern e mai mult decît un apărător al ordinii, aplicînd, atunci cînd este necesar, forța ; aceasta a fost dintotdeauna menirea statului. Statul modern este inițiatorul și protectorul instrucției universale, asigurînd ca economia să beneficieze de cadre calificate și înzestrate cu informațiile necesare unei comunicări eficiente.

Pentru marxiști, decalajele economice și lupta de clasă sînt motoarele istoriei. Dar clasele s-au aflat în conflict mai rar decît națiunile. Pe măsură ce apar națiunile industriale, lupta de clasă se diminuează, dar națiunile continuă să se afle în conflict, și asta nu doar în Europa.

Pentru a exista, pentru a înflori, pentru a se plasa efectiv în competiție, națiunile — mai exact elitele acționînd în numele lor — și-au creat propriile culturi naționale, o limbă mai mult sau mai puțin omogenă, au reformulat istoria. Noile națiuni s-au născut și s-au consolidat, în competiție permanentă, mai ales atunci cînd diferențele culturale s-au corelat cu diferențieri în planul bunăstării, puterii și cînd cultura (limbă și religie) a conducătorilor era diferită de cea a cetățenilor de rînd. Acestia din urmă au avut de ales între a adopta cultura conducătorilor sau a-și înzestra propria cultură cu putere politică. Naționalismul a ajutat grupurile etnice să devină națiuni, unind grupurile locale într-o cultură unitară și transformînd națiunea în stat.

Naționaliștii nu agreează „mozaicurile" etnice ; acestia preferă frontiere culturale corelate, pe cît e cu putință, cu cele politice. În epoca modernă, o astfel de cerință este, în opinia lui Gellner, de înțeles, justificabilă. În Europa medievală, cîteva colectivități, restrînse, practicau cultura scrisă și vorbeau o limbă diferită de cea a maselor. „Inteligheniia" acelui timp era preponderent clericală, lucrînd în mănăstiri ; cunoșteau latina și, ca grup, erau supra-etnici, supra-locali. Astăzi, milioane de oameni trebuie să cunoască și să folosească mai multe limbi munca depinzînd în mare măsură de disponibilitatea de a comunica. Comunicarea pe bază calificării comune este o cerință generală și aproape toate statele fac educație într-o cultură proprie, o cultură națională controlată de stat.

S.U.A. au experimentat multiculturalismul, încercînd să facă instrucția în școli în alte limbi decît engleza. Cei ce se opun acestei forme de predare susțin că sistemul frînează, întîrzie comunicarea. Pentru copiii supradotați, efectele multiculturalismului vor fi minime, însă cei cu o dotare intelectuală obișnuită vor avea de suferit de pe urma primilor ani de însușire facilă, în limba maternă, a cunoștințelor. N-are nici o importanță că în Europa principiul și practica educației într-o altă limbă decît cea oficială, a statului, a condus la apariția unor state noi și la consolidarea acelor națiuni care nu s-au constituit în state.

Naționalismul naște temeri pe care unii le transformă într-un capital revendicativ. Un val de naționalism însoțește apariția societăților industriale. Naționalismul conferă o motivație mai puternică decît celelalte ideologii și și-a făcut simțită prezența pe parcursul edificării economiilor industriale în Europa de Est. Poate că se va naște într-o zi o „inteligheniia" supra-națională, așa cum s-a întîmplat în Evul Mediu. Dar aceasta e doar o posibilitate într-un viitor incert.

Miturile grandorii naționale pot părea ridicole pentru un observator neimplicat. Istoriile rescrise ale națiunilor conțin o mulțime de fantasme, iar principiile de bază ale filosofiilor și ideologiilor naționale sînt deseori vagi și imprecise.

Traducere de
SORIN FAUR

Redacția „22" : Gabriela Adameșteanu (redactor-șef). Dan Pavel, Rodica Palade (redactori-șefi adjuncți). Horațiu Pepine (publicist comentator). Gabriel Andreescu, Andreea Pora (redactori). Anton Burtea (tehnoredactor). Nicolae Turcu (șef compartiment economic). Mariana Dinu, Radu Dobândă (corectură). Bogdan Penescu (difuzare). Georgeta Marin (secretariat). Didina Marc, Manuela Gheorghiu (dactilografie). Colaboratori : Leonard Oprea (manager). Teodor Sugár (consultant). Dan Perjovschi (grafică). Emanuel Pârvu (foto). Sorin Faur (secretar de redacție). Responsabil de număr : Andreea Pora.
Redacția și administrația : București, Calea Victoriei 120. Telefon 14 17 76, 14 15 25 Tiparul executat la Imprimeria „Coresi", București, Piața Presei Libere 1.